

Varşava, 4 sentyabr 2008-ci il

Rəy-№.: FOA – AZE/116/2008 (YA/DP)

www.legislationline.org

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

**ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları
Bürosunun Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı üzrə Ekspertlər
Qrupunun üzvləri Maykl Hamilton və Neil Jarman tərəfindən
hazırlanmışdır**

Sentyabr 2008

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

MÜNDƏRİCAT

Giriş	2
MADDƏ 1	3
MADDƏ 2	6
MADDƏ 3	9
MADDƏ 4	11
MADDƏ 5	15
MADDƏ 6	21
MADDƏ 7	23
MADDƏ 8	34
MADDƏ 9	42
MADDƏ 10	49
MADDƏ 11	50
MADDƏ 12	52
MADDƏ 13	63
MADDƏ 14	68
MADDƏ 15	82
MADDƏ 16	85

Əlavə: ATƏT-in Kütləvi İnformasiya Azadlığı Məsələləri üzrə Nümayəndəsi – Xüsusi Hesabat: Siyasi nümayişlər zamanı kütləvi-informasiya vasitələrinin idarə olunması: Müşahidələr və Təvsiyələr (iyun 2001)

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

Giriş

Sərbəst toplaşmaq azadlığı demokratiyanın mühüm cəhəti hesab olunur. Sərbəst toplaşmaq azadlığının istifadə olunduğu miqyas çox zaman keçid dövrünü yaşayan demokratik ölkələr üçün “sımaq vasitəsi” rolunu oynayır.

Azərbaycan Respublikasının sonuncu dəfə 2008-ci ilin mayında dəyişikliklər və əlavələr edilmiş Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanunu 26 iyun 2008-ci il tarixdə qüvvəyə minmişdir. Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanuna dəyişikliklər və əlavələr layihəsi ilkin olaraq, 2005-ci ildə hazırlanmış və o vaxtdan bəri, ediləcək həmin dəyişikliklər və əlavələr Azərbaycanın səlahiyyətli dövlət orqanlarının müraciəti əsasında həm Venesiya Komissiyası, həm də ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu tərəfindən hərtərəfli nəzərdən keçirilmişdir. Həmin dəyişikliklər və əlavələr barədə sonuncu rəy 2007-ci ilin dekabrında Venesiya Komissiyası tərəfindən verilmişdir.

Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanunla bağlı aparılan növbəti müzakirə zamanı Venesiya Komissiyası onun sərbəst toplaşmaq azadlığı ilə əlaqədar olan əksər beynəlxalq normalara cavab verdiyini qeyd etmişdir. Lakin onlar Azərbaycanda bu azadlıqdan tam şəkildə istifadəni təmin etmək məqsədilə həmin qanunun lazımcına həyata keçirilməsinə böyük diqqət yetirilməli olduğunu göstərmişlər. Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanunun düzgün tətbiqi seçki kampaniyaların keçirilməsi dövründə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Lazımcına həyata keçirmənin vacibliyini nəzərə alaraq, ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu və ATƏT-in Bakı Ofisi Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanun həyata keçirilməsinə dair Göstərişlərin layihəsinin hazırlanması zamanı Azərbaycanın səlahiyyətli dövlət orqanlarına yardım göstərməyə razılaşmışdır.

Həmin Göstərişlər əsasən ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosunun Venesiya Komissiyası tərəfindən də öz növbəsində təsdiqlənmiş (iyun 2008) Dinc Toplaşmaq Azadlığına dair Göstərişlərinə (mart 2007-ci il) əsaslanır. Lakin onlar həm də Avropa İnsan hüquqları Konvensiyasının həm 11-ci, həm də 10-cu Maddələri əsasında Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin apardığı işlərlə bağlı sonuncu presedent hüququna əsaslanır: bir çox ölkələrdə toplantıların tənzimlənməsi və polis nəzarətinin təmin olunması ilə bağlı yaxşı təcrübə nümunələrinə; kütləvi toplantılarla bağlı baş verən zorakılıq hallarına cavab olaraq dərc olunmuş bir sıra hesabatlarla. İstifadə zamanı əlverişliliyin təmin edilməsi məqsədilə, həmin Göstərişlər Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanunun ayrı-ayrı Maddələri ətrafında qurulur. Bu yanaşma üsulunun materialların qaçılmaz şəkildə bəzi təkrarlanması hallarına gətirib çıxarmasına baxmayaraq, bunu, xüsusən də, həmin sənədi bütöv şəkildə oxumaqdan daha çox, qanunu həyata keçirənlərin ayrı-ayrı vəzifəsini təsvir edən ayrıca bir bölməyə sadəcə nəzər salmaları baxımından həmin sənədi təqdim etməyin ən mükəmməl üsul olduğu hiss olunmuşdur.

MADDƏ 1

FƏSİL 1. ÜMUMİ MÜDDƏALAR

Maddə 1. Sərbəst toplaşmaq azadlığı

I. Hər kəsin başqaları ilə birlikdə sərbəst toplaşmaq azadlığı Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr ilə təmin edilir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 49-cu Maddəsi hər kəsin dinc toplaşmaq azadlığından istifadə edə bilməli olduğunu təmin edir. Hazırkı Qanun, buna görə də, sərbəst toplaşmaq azadlığının xeyrinə olaraq, həmin Konstitusiya prezumpsiyası nöqtəyi-nəzərindən şərh olunmalıdır. Dinc toplaşmaq hüququna istər birbaşa, istərsə də dolayısı ilə lüzumsuz məhdudiyyətlər qoyulmamalıdır.¹ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişlərinin 1-ci Prinsipi həmin toplaşmaq azadlığından lüzumsuz tənzimləmə olmadan istifadə edilməli olduğunu xüsusilə vurğulayır:

Fundamental hüquq olaraq, dinc toplaşmaq azadlığından, mümkün ola biləcəyi qədər, hər hansı tənzimləmə olmadan istifadə olunmalıdır. Qanunda birbaşa qadağan olunmayan hər hansı bir hal yol verilən olmalıdır və toplaşmaq arzusunda olan insanlardan bu cür etmək üçün icazə əldə etmək tələb olunmamalıdır...²

II. Dövlət sərbəst toplaşmaq azadlığının həyata keçirilməsini təmin edir və bu Qanuna uyğun təşkil edilən toplantıların dinc və silahsız keçməsi üçün müvafiq tədbirlər görür.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyası (AİHK) `nəzəri və ya reallıqdan uzaq` yox, `əməli və səmərəli` hesab olunan hüquqlara təminat vermək üçün nəzərdə tutulur.

¹ *Balcik və Digərləri v. Türkiyə* (2007) paraqraf 47-də.

² ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, səh. 13.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi (AİHM) məhz buna görə də çox zaman `dövlət orqanlarının nümayişlərin dinc aparılmasını və bütün vətəndaşların təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə onların qanuniliyi ilə bağlı müvafiq tədbirlər görmək vəzifəsinə malik olması` fikrini əsas tutmuşdur.³ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/ Venesiya Komissiyasının Göstərişlərinin 2-ci Prinsipi də öz növbəsində `...sərbəst toplaşmaq azadlığından əməli istifadə olunmasını və lüzumsuz bürokratik tənzimləmələrdən keçməməsini təmin etmək üçün dövlətin müvafiq mexanizmləri və prosedurları tətbiq etmək məsuliyyətini` işıqlandırmış olur.⁴

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinin *Konstitusiyanın 49-cu Maddəsinin Şərhinə dair* 21 oktyabr 2005-ci il tarixli qərarında Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin *Ärzte für das Leben v. Austria* (1988) *Platformasında* çıxardığı qərarı sitat gətirərək təsdiqlədiyi kimi:

Xoşniyyətli, səmərəli dinc toplaşmaq azadlığı dövlət tərəfindən müdaxilə etməmək kimi adi bir vəzifə səviyyəsinə endirilə bilməz: hər hansı sırf mənfi konsepsiya 11-ci Maddənin məqsəd və vəzifələrinə uyğunlaşdırıla bilməz [AİHK]. ... 11-ci Maddə bəzi hallarda, zərurət olarsa, ayrı-ayrı şəxslər arasında münasibətlər sahəsində müsbət tədbirlərin görülməsini tələb edir.⁵

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/ Venesiya Komissiyasının Göstərişləri dövlətin bununla bağlı vəzifəsinin miqyasına aydınlıq gətirir və Dövlət tərəfindən görülməli olan 'müvafiq tədbirlərin' bəzi nümunələrini təqdim edir:

- **Digərlərindən qorunmanın təmin edilməsi:** `Bu müsbət öhdəlik dinc toplaşma iştirakçılarını onu hər hansı bir şəkildə pozmağa və ya əngəlləməyə cəhd göstərən istənilən şəxsdən, yaxud qrupdan (*agent-təxribatçılar* və əks nümayişçilər də daxil olmaqla) qorumağı tələb edir`.⁶ Həqiqətən də, `müvafiq dövlətin dinc toplantını qorumaq vəzifəsi müvafiq toplantını keçirən və ya keçirməyə çalışan şəxslərin bunun kəskin qarşılıq ehtimalını artırma biləcəyi baxımından kütləvi səciyyə daşımayan hər hansı bir fikri dəstəkləmələri mühüm əhəmiyyət kəsb edir`.⁷
- **Yaşamaq hüququnun qorunması:** `...Dövlət yaşamaq hüququnu qorumaq baxımından müsbət öhdəliyə malikdir (AİHK-nın 2-ci Maddəsi) və 2-ci Maddənin hər hansı bir şəkildə pozulmasından şikayətlənən istənilən ərizəçinin yalnız müvafiq dövlət orqanlarının təhlükənin aradan qaldırılması məqsədilə müvafiq

³ Bax, məsələn, *Oya Ataman v. Türkiyə* (2006) paraqraf . 35; *Balcik və Digərləri v. Türkiyə* (2007) paraqraf .46; *Mahmudov v. Rusiya* (2007) paraqraf .64.

⁴ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, səh. 14.

⁵ Paraqraf .32. Bax həmçinin *Oya Ataman v. Türkiyə* (2006) paraqraf .36; *Cavid An v. Türkiyə* , paraqraf .57; *Balcik və Digərləri v. Türkiyə* (2007) paraqraflar 46-47.

⁶ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paraqraf 26.

⁷ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paraqraf 28.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

vəziyyətlərdə məqbul hesab oluna biləcək şəkildə gözlənilə bilən bütün tədbirləri yerinə yetirməməsini göstərməsi vacibdir.⁸

- **Polis Mühafizə Xidməti və Təhlükəsizlik Xərclərinin ödənilməsi:** ‘Müvafiq təhlükəsizlik və mühafizə xidmətlərinin təmin edilməsi xərcləri (nəqliyyat və izdihamın idarə olunması da daxil olmaqla) dövlət orqanları tərəfindən tam olaraq ödənməlidir. Dövlət müvafiq polis-mühafizə xidmətinin təmin edilməsi üçün hər hansı əlavə pul vəsaitləri təyin etməməlidir.’⁹
- **Təmizləmə işlərinə görə məsuliyyət:** Hər hansı tədbirdən sonra ərazidə təmizlik işlərinin aparılması öhdəliyi normal olaraq, bələdiyyə orqanlarının üzərinə düşür. Lüzumsuz və ya olduqca yüksək xərclər toplantının təşkilatçısının üzərinə qoyulmamalıdır. Bu, xüsusən də qeyri-kommersiya yönümlü toplantıların keçirildiyi hallara aiddir. Lakin, hər hansı tədbirin keçirilməsi üçün kommersiya sponsorluğunun adi mövcudluğu səlahiyyətli dövlət orqanları tərəfindən lüzumsuz təmizləmə xərcləri təyin etmək öhdəliklərindən azadolma kimi istifadə olunmamalıdır.’¹⁰

Üzv Dövlətlərin dinc toplantı azadlığı hüququnu *neçə* qorumaları ilə bağlı müəyyən qiymətləndirmə həddinə (xüsusən də onların və istifadə olunmuş vasitələrin həmin hüquqa müdaxilələri zamanı zəruri olub-olmamasını qiymətləndirmələri ilə əlaqədar olaraq), bu hədd qeyri-məhdud deyil və AİHM nəticə etibarilə Konvensiya hüquqlarına aid edilən qorunma dərəcəsini diqqətlə nəzərdən keçirəcək.¹¹ Məsələn, *Stankov və Birləşmiş Makedoniya Təşkilatı (İLİNDEN) v Bolqarıstan* (2001) platformasında AİHM Bolqarıstan hökumətinin onlara geniş qiymətləndirmə marjası verilməli olduğu fikrini qəbul etməmişdir, çünki ölkə totalitar bir rejimdən demokratik dəyərlərlə idarə olunan bir quruluşa (birgə müşayiət olunan iqtisadi və siyasi çətinliklər, habelə cəmiyyətdaxili gərginliklərlə) keçdiyindən, çətinliklərlə üzləşmiş və həmin nümayişlər həssas problemlər doğurmuşdur.¹²

⁸ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paraqraf 115. Bax əlavə olaraq, aşağıdakı Maddə 12 (VIII) ilə əlaqədar verilən şərhə.

⁹ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paraqraf 27.

¹⁰ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paraqraf 27.

¹¹ Bax, məsələn, *Osmani və Digərləri. keçmiş Yugoslaviya Respublikası Makedoniya* (2001); *Aşuğyan v Ermənistan*(2008), paraqraf 89.

¹² Bax *Stankov* mühakiməsi ilə bağlı paraqraf 73-74 (Bolqarıstan hökumətinin nəzərdən keçirməsi üçün), və paraqraflar 87 və 107 (Məhkəmənin qiymətləndirməsinin müvafiq aspektləri üçün). Bax həmçinin ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paraqraf 74.

MADDƏ 2

Maddə 2. Sərbəst toplaşmaq azadlığının tətbiq olunması

I. Sərbəst toplaşmaq azadlığı Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq, bu Qanun əsasında tətbiq edilir.

Yuxarıdakı 1-ci Maddə ilə bağlı göstəriləni kimi, bu qanunun şərhini dinc toplaşmaq azadlığının xeyrinə olaraq, Konstitusiya prezumpsiyası, habelə AİHM müvafiq presedent hüququ ilə uzlaşdırılmalıdır. Bu qanunvericilikdə göstərilən səlahiyyətlərdən istifadə edənlər əsasən ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosunun *Dinc Toplaşmaq Azadlığına dair Göstərişlərinə (2007)* əsaslanmalıdırlar.

II. Dövlət sərbəst toplaşmaq azadlığının həyata keçirilməsi zamanı şəxslərin bərabərlik hüququna təminat verir.

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri dinc toplaşmaq azadlığı hüququna hər hansı bir şəkildə müdaxilənin diskriminasiya meyllərindən uzaq şəkildə həyata keçirilməli olduğunu xüsusilə vurğulayır:

45. Dinc toplaşmaq azadlığı hüququndan hamı bərabər şəkildə istifadə etməlidir. İnsan hüquqlarının hər hansı ayrı-seçkilik olmadan tətbiq edilməli olduğunu nəzərdə tutan prinsip insan hüquqları standartlarının şərhinin özəyini təşkil edir. Mülki və Siyasi Hüquqlara dair Beynəlxalq Sazişin (MSHBS) 26-cı və AİHK-nin 14-cü Maddəsi hər bir dövlətin həmin müqavilələrdə təsbit olunmuş insan hüquqlarından istifadə imkanının bütün şəxslər üçün öz yurisdiksiyaları daxilində hər hansı ayrı-seçkiliyə yol vermədən istifadə edə bilmələrini tələb edir.

46. AİHK-nin 14-cü Maddəsi qeyri-diskriminasiya ilə bağlı ayrıca hüquq nəzərdə tutmur, lakin bu və ya digər dərəcədə Konvensiyanın digər əsas müddəalarını və onun Protokollarını tamamlamış olur. Beləliklə, 14-cü Maddə yalnız sözügedən faktlar (və həm də sübut tələb edən məhdudiyətlər üçün əsaslar) bir və ya bir neçə digər Konvensiya hüquqlarının yurisdiksiyasına aid edilir. ATƏT-in iştirakçı dövlətləri və AİHK-yə qoşulan tərəflər diskriminasiya hallarını qadağan edən müddəaları özündə cəmləşdirən 12 sayılı Protokolun (bax aşağıda) ratifikasiya olunmasına sövq olunurlar.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

AİHK-ya dair 12 sayılı Protokol, Maddə 1 – Ayrı-seçkiliyin ümumi şəkildə qadağan olunması.

1. Qanunla müəyyən olunmuş istənilən hüquqdan istifadə olunması ayrı-seçkiliyin cins, irq, rəng, dil, din, siyasi və ya digər rəy, milli və ya sosial mənşə, milli azlıqlar, əmlak, doğum, yaxud digər statusla əlaqəli olma kimi istənilən səbəbdən hər hansı təzahürlərinə yol verilmədən təmin edilməlidir.

2. Birinci bənddə göstərilən səpkidə olan hallar əsas götürülərək, heç kəsə qarşı ayrı-seçkilik olmamalıdır.

47. Məsələnin ən mühüm cəhəti isə ondan ibarətdir ki, Mülki və Siyasi Hüquqlara dair Beynəlxalq Sazişi (MSHBS) 26-cı Maddəsi cinsi oriyentasiyanı cinsi motivlər əsasında qeyri-diskriminasiya halına istinada daxil edilməsi şəkildə şərh olunmuşdur.

Amsterdam Sazişinin 13-cü Maddəsi həm də Avropa Birliyi üçün "...cinsi oriyentasiyaya əsaslanan diskriminasiya hallarına qarşı mübarizə aparmaq üçün zəruri hesab olunan tədbirlərin görülməsini bir öhdəlik kimi qəbul etməyi şərtləndirir" və Avropa Birliyinin Fundamental Hüquqlar üzrə Nizamnaməsinin 21(2) Maddəsi cinsi oriyentasiya da daxil olmaqla, "istənilən zəmində diskriminasiyanı" qadağan edir.

48. Buna görə də, tənzimləyici nəzarət orqanı işləri oxşar olan digərlərinə nisbətən toplaşmaq arzusunda olan bəzi şəxslərə daha ağır ilkin şərtlər qoymamalıdır. Lakin tənzimləyici nəzarət orqanı vəziyyətləri nəzərəcarpacaq dərəcədə fərqli olan şəxslərə fərqli yanaşma üsulları tətbiq edirlər. Mülki və Siyasi Hüquqlara dair Beynəlxalq Saziş (MSHBS) qanun qarşısında bütün şəxslər üçün bərabərliyə və qanunun bərabər şəkildə qorunmasına təminat verir. Bu isə öz növbəsində o deməkdir ki, sərbəst toplaşmaq azadlığı ilə bağlı olaraq, səlahiyyətli dövlət orqanları tərəfindən çıxarılan qərarlarda hər hansı bir ayrı-seçkilik ünsürü olmamalı və beləliklə, həm birbaşa, həm də dolayı ayrı-seçkilik halları qadağan edilir. Bununla yanaşı, əgər hər hansı bir toplantı zamanı kriminal xarakterli hallar baş verərsə (məsələn, iştirakçılara fiziki hücum halları olarsa), hüquq-mühafizə orqanları həmin ayrı-seçkiliyin dolayı və ya qarəzsiz amil olub-olmadığını araşdırmaq öhdəliyinə malikdir.

49. Əsasən başqa bir irqi qrupun üzvləri tərəfindən tutulmuş ərazilərdən olan bir irqi qrupun üzvləri tərəfindən təşkil olunmuş toplantıları qadağan etmək və həmişəlik icazə verməmək cəhdləri seqreqasiya hallarına zəmin yaradan səbəb kimi nəzərdən keçirilə bilər və bununla da Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İrqi Ayrı-Seçkiliyin Bütün Formalarının Aradan Qaldırılmasına dair Konvensiyasının "tərəflərin irqi seqreqasiyanı və aparteidi xüsusi olaraq pislədiyini, öz yurisdiksiyaları altında olan ərazilərdə bu təbiətdən olan bütün təcrübələrin qarşısını almaq, qadağan etmək və tamamilə aradan qaldırmaq öhdəliyini qəbul etdiyini təsdiq edən 3-cü Maddənin müddəaları ilə ziddiyyət təşkil edə bilər."

Dövlət rəsmiləri tərəfindən ayrı-ayrı fikirlərin və yaşam tərzlərinin tənqid olunması və ya senzurası AİHK-nın 11-ci Maddəsi də daxil olmaqla, AİHK-nın 14-cü Maddəsinin

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

müddələrinin pozulmasına gətirib çıxara bilər. Bu, xüsusən də sərəncamverən dövlət orqanının sözügedən dövlət rəsmisi adından çıxış etdiyi hallarda daha çox ehtimal olunur. Məhkəmə *Bączkowski və Digərləri v. Polşa* (2007) işi ilə bağlı apardığı prosesdə Varşavanın Meri tərəfindən homoseksualların tənqid olunması ilə verilən dövlət bəyanatlarının Varşavada xəbərdarlıq edilmiş Qey Prayd paradı ilə bağlı sərəncamvermə prosesinə mənfi təsir göstərmişdir. Həmin şərhlər müvafiq ərizəçinin sərbəst toplaşmaq azadlığı hüququna hər hansı ayrı-seçkilik qaydasında mənfi təsir göstərmişdir. Hakimin qərarında göstərilir:

98. ... seçilmiş, habelə eyni zamanda hökumətin icraçı orqanında dövlət vəzifəsi daşıyan siyasətçilər tərəfindən özünüifadə azadlığı hüququndan istifadə olunması özündə xüsusi məsuliyyət ehtiva edir. Müəyyən situasiyalarda ayrı-ayrı hüquqlardan istifadə olunmasına mənfi təsir göstərmək ehtimalına malik olan şəxsən inzibati qərarlar qəbul etmək kimi vəzifələrinin normal bir hissəsidir, yaxud da bu cür qərarlar onların adından çıxış edən dövlət məmurları tərəfindən verilir. Buradan belə nəticəyə gəlmək olar ki, bu cür rəsmilər tərəfindən özünüifadə azadlığı hüququndan istifadə olunması Konvensiya ilə təmin olunan digər hüquqlarla gərəksiz bir şəkildə ziddiyyət təşkil edə bilər. Özünüifadə azadlığından istifadə etdikləri zaman onların fikirlərinin məşğulluqlarına və karyeralarına razılıq verən dövlət qulluqçuları tərəfindən verilən göstərişlər kimi nəzərdən keçirildiyini yadda saxlayaraq, onlardan təmkinlilik nümayiş etdirmək tələb oluna bilər.

99. Məhkəmə daha sonra sərbəst toplaşmaq və birləşmək azadlığının hər hansı demokratik cəmiyyətdə tutmuş olduğu mühüm yerdən bəhs edərkən, belə bir fikirdədir ki, hətta belə icra hakimiyyəti orqanlarının həmin azadlıqlardan istifadə üçün uyğun olan vəzifələrindən istifadə etdikləri hallarda inzibati proseslərdə müəyyən zahiri görüntülər də müəyyən zərurət kəsb edə bilər.

100. ... Məhkəmə hazırkı işdə belə hesab edir ki, həmin işin qiymətləndirilməsi zamanı o, Merin birbaşa toplaşmaq azadlığı hüququndan istifadə etməklə bağlı qərarlar üçün birbaşa uyğun olan məsələlərə dair açıq şəkildə ifadə olunan güclü şəxsi fikirlərini nəzərə almaya bilməz. O, həmin müvafiq qərarların Merin adından çıxış edən bələdiyyə orqanları tərəfindən onun toplaşmaq azadlığı hüququndan istifadə və "homoseksuallığın təbliği" (bax yuxarıdakı 27-ci bəndə) ilə bağlı fikirlərini ictimaiyyətə çatdırdıqdan sonra verilmiş olduğunu müşahidə edir. Daha sonra qeyd olunmuşdur ki, Mer toplantıların keçirilməsi üçün icazə verilməsi ilə bağlı müraciət bələdiyyə orqanlarında öz həllini gözləməkdə ikən bu fikirləri söyləmişdir. Məhkəmə həm də belə bir fikirdədir ki, o, onun fikirləri hazırkı işlə bağlı qərarqəbuletmə prosesinə mənfi təsir göstərə biləcəyi və nəticədə isə ərizəçilərin toplaşmaq azadlığı hüququna hər hansı ayrı-seçkilik halları ilə müşayiət oluna biləcək bir şəkildə toxuna bilməsi tam məntiqi əsaslarla güman edilə bildiyi fikrindədir.

101. İşin vəziyyətlərinin görünən tərəflərindən bütövlükdə bəhs edildiyi zaman, Məhkəmə belə bir fikirdədir ki, Konvensiyanın 11-ci maddəsi də daxil olmaqla, onun 14-cü Maddəsinin müddəaları pozulmuşdur.

MADDƏ 3

Maddə 3. Əsas anlayışlar

Bu Qanunda istifadə edilən “toplantı” anlayışı bir neçə şəxsin toplantıda iştirak etmək məqsədi ilə ictimai yerdə müvəqqəti toplaşması deməkdir. Bu cür toplantı yığıncaq, mitinq, nümayiş, küçə yürüşü, piket formalarında ola bilər.

“Müvəqqəti” ifadəsinin şərhə etiraz düşərgələrinin, yaxud digər müvəqqəti konstruksiyaların quraşdırılmasını istisna etməməlidir.¹³ AİHM-in lüzumsuz məhdudiyət olmadan uzun müddət davam etmiş etirazlarla bağlı presedent hüququnda çoxlu nümunələr mövcuddur.¹⁴ Bunun eyni olaraq, İraqda gedən müharibə ilə bağlı, Londonda Parlament Binalarının qarşısında 2001-ci ilin 2 iyun tarixindən etibarən yeddi ildən yuxarı bir müddət ərzində davam etmişdir.¹⁵

Toplantı anlayışının bir neçə şəxsin toplaşmasını tələb etməsinə baxmayaraq, ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri özünüifadə azadlığı hüququndan istifadə edən hər hansı ayrıca etiraz edən şəxsə həm də, onların fiziki mövcudluğu həmin özünüifadənin ayrılmaz hissəsi olduğu hallarda,

¹³ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paraqraf 16.

¹⁴Məsələn, *Cisse v France* (2002) işində, Məhkəmə qeyd etmişdir ki, səlahiyyətli dövlət orqanları iki ay davam etmiş etiraz nümayişinə müdaxilə etməmişdir (hətta bu halda, kilsə binasının içərisində). Bax həmçinin Avropa Ədalət Məhkəməsinin *Eugen Schmidberger, Internationale Transporte und Planzuge v. Republik Osterreich* (İş C-C-112/00, ECR I-6959, 12 iyun 2003-cü il tarixli İş). Burada, Avropa Ədalət Məhkəməsi Almaniya ilə İtaliya arasında təxminən 24 saat ərzində Brenner magistralını bağlamış nümayişə icazə verilməsinin Avropa İqtisadi Birliyi Sazişinin 28-ci maddəsinin müddəaları əsasında malların sərbəst hərəkətinə dair qeyri-mütənasib məhdudiyət olmamışdır: (1) pozulma təxminən qısa müddət ərzində və əlahiddə bir hadisə üzrə olmuşdur; (2) yaranmış qeyri-müntəzəmiyin məhdudlaşdırılması üçün tədbirlər görülmüşdür; (3) nümayişlə bağlı tətbiq olunan ifrat məhdudiyətlər nümayişçiləri özünüifadə və toplaşmaq azadlığı hüququndan məhrum edə və həqiqətən də daha böyük qeyri-müntəzəmiyə gətirib çıarmışdır. Avstriyanın səlahiyyətli dövlət orqanları belə hesab edirdilər ki, onlar nümayiş davam etməsinə icazə verməli olduqlarını düşünürdülər, çünki nümayişçilər Avstriyanın konstitusiyası əsasında özünüifadə və toplaşmaq azadlığı ilə bağlı fundamental hüquqlarından istifadə edirdilər.

¹⁵ Bax <http://www.parliament-square.org.uk/>

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

hər hansı toplantının bir hissəsi kimi bir yerə toplaşan eyni qorunma imkanlarının verilməli olduğunu xüsusi olaraq vurğulayır.¹⁶

3-cü Maddə ilə bağlı verilən tərifdə göstərildiyi kimi, toplantıda iştirak etmək *niyyətində olanlarla* olmaq istəməyənlər arasında fərqi müəyyən edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Təsadüfi şahidlər, yaxud müşahidəçilər hər hansı toplantıda iştirakçı kimi nəzərdən keçirilməməlidirlər, çünki sadəcə toplantının baş verdiyi ərazinin yaxınlığında olurlar.

Ayrı-ayrı şəxslər qanunun pozulmasına görə təqib olunduqları hallarda sübut etmə öhdəliyi ayrıca şəxsin hər hansı bir toplantıda faktiki olaraq iştirak etmək niyyətində olduğunu göstərmək üçün səlahiyyətli orqanların üzərinə düşür və həmin səlahiyyətli dövlət orqanlarının üzərinə düşür və həmin dövlət orqanları həmin şəxsin sözügedən toplantıda iştirakını, davranışını əhatə edən şəraitlərin hərtərəfli, təfərrüatlı və obyektiv qiymətləndirilməsi ni aparmağa qadir olmalıdır (məsələn, vəzifəli şəxsləri həbs etmək əvəzinə, şahidlərin izahatlarını təqdim etməklə).¹⁷ Hazırkı qanunun 13-cü Maddəsi ilə əlaqədar olaraq, sonralar aşağıdakı şərhə (dinc toplantıda iştirakçıların hüquq və vəzifələri) və 14(II)(5) Maddəyə (hər hansı toplantının dayandırılması zamanı dağılmaq göstərişinə əməl etməyən ayrı-ayrı şəxslərin saxlanması) baxın.

¹⁶ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paragraf 15. Bu, Ermənistan hökumətinin *Galstyan v Ermənistan*(2007) işinin 97-98-ci bəndlərindən fərqləndirilə bilər.

¹⁷ Məsələn, bax *Aşuğyan v Ermənistan*(2008) işinə paragraf 99.

MADDƏ 4

Maddə 4. Bu Qanunla nizamlanmayan toplantılar

I. Xüsusi mülkiyyətə aid olan yerlərdə toplantı keçirmək hüququna zərər vurmadan aşağıdakı yerlərdə keçirilən dinc toplantılar bu Qanunla tənzimlənmişdir:

- Şəxslərin xüsusi mülkiyyətində, icarəsində və ya başqa növ qanuni istifadəsində olan yerlərdə;

Xüsusi mülkiyyətdə olan yerlərdə keçirilən toplantıların bu qanunla nizamlanan kütləvi toplantılardan fərqli ola biləcək məsələlər doğurmasına baxmayaraq,¹⁸ dövlət xüsusi mülkiyyətdə olan yerlərdə keçirilən toplantılar kəskin şəkildə məhdudlaşdırıldığı və bununla da həmin hüququn mahiyyətinə xələl gəlmiş olduğu¹⁹ hallarda xüsusi mülkiyyətə aid olan yerlərdə toplantı keçirmək hüququnu qorumaq üçün müsbət öhdəliyə malik ola bilər. AİHM-in *Appleby və Digərləri v. Birləşmiş Krallıq* (2003) adlı işində göstəriləni kimi:

‘Mülkiyyətə giriş... maneəsi özünüifadə azadlığı hüququndan hər hansı lazımınca istifadənin qarşısını almaq təsirinə malik olduğu, yaxud da həmin hüququn mahiyyətinə xələl gəlmiş olduğu söyləndiyi hallarda Məhkəmə əmlak hüquqlarını nizamlamaqla dövlət üçün Konvensiya hüquqlarından istifadənin qorunmasını təmin etmək məqsədilə hər hansı müsbət öhdəliyi istisna etməməlidir. Bütöv bələdiyyə özəl bir orqan tərəfindən idarə olunduğu hallarda özünüidarə statusuna malik şəhər bunun bariz nümunəsi ola bilər.’²⁰

- İctimai tədbirlərin keçirilməsi üçün xüsusi olaraq ayrılmış qapalı yerlərdə.

İctimai tədbirlərin keçirilməsi üçün qapalı yerlərdən istifadə olunması bu cür oxşar fəaliyyətlər üçün nəzərdə tutulduğu şərtlər daxilində istənilən toplantının keçirilməsi üçün istifadə olunmalıdır.²¹ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişlərinin bərabərlik və antidiskriminasiya ilə bağlı müddəaları bu xüsusda ayrıca olaraq, müvafiq hesab edilə bilər (bax yuxarıdakı 2(İİ) Maddə).

¹⁸ Bax həmçinin *Cisse v France* (2002); və *Kuznetsov və Digərləri v Rusiya* (2007) paraqraf 70-72.

¹⁹ Beləliklə, ayrı-ayrı şəxslər arasında münasibətlər sahəsində müdaxilə tələb olunmaqla, bax yuxarıdakı 1-ci Maddəyə dair verilmiş şərhədən çıxarış.

²⁰ *Appleby və Digərləri v. Birləşmiş Krallıq* (2003) paraqraf 47.

²¹ Bax ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paraqraf 19.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

II. Toplantıların aşağıdakı formaları bu Qanunla tənzimlənmişdir:

- Toy və dəfn mərasimləri;
- Bayram və matəm tədbirləri;
- Dini mərasimlər.

Toy və dəfn mərasimlərindən, bayram və matəm tədbirlərindən, habelə dini mərasimlərdən yığıncaqların, mitinqlərin, nümayişlərin, küçə yürüşlərinin və piketlərin təşkili məqsədilə istifadə olunması bu qanunun 7 və 8-ci Maddələrində nəzərdə tutulan tələblər əsasında məhdudlaşdırıla, yaxud dayandırıla bilər.

Bu müddəa dəfn, anma tədbirlərinin və dini mərasimlərin ayrı-ayrı hallarda toplaşma, mitinq və ya küçə yürüşləri və s. kimi tədbirləri özündə cəmləşdirə bilər. Bununla yanaşı, bir sıra hallarda dəfn mərasimləri (xüsusən də siyasi xadimlərin və ya siyasi fəalları dəfni ilə bağlı keçirilən tədbirlər) siyasi çıxışlar və ya hökumətin tənqidi üçün platformalar şəklində siyasiləşə və legitim qaydada istifadə oluna bilər. Hər bir cəhd bu cür tədbirin nizamlanma olmadan bu cür tədbirlərin davam etdirilməsinə imkan verə biləcək şəkildə edilməlidir. Məsələn, Şimali İrlandiya münaqişəsi zamanı, İrlandiya Respublika Ordusunun fəallarının dəfn mərasimi siyasiləşmiş tədbirlərə çevrilməyə bilməzdi, lakin bütün bunlarla yanaşı, həmin dəfn mərasimlərinin maneəsiz keçirilməsi üçün geniş polis mühafizə tədbirləri həyata keçirilmiş və onların keçirilməsinə icazə verilmişdir. Aşağıda müzakirə olunduğu kimi (məhdudiyyətlərin zəruri hesab olunduğunu nəzərdə tutan 7(III) Maddə ilə əlaqədar olaraq), mümkün ola biləcək qədər ən az müdaxilə tədbirləri seçilməlidir.

O da xüsusi olaraq qeyd olunmalıdır ki, dini etiqad, yaxud vicdan məsələləri ilə bağlı keçirilən kütləvi toplantıları həm də Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 9-cu Maddəsinin müddələrinin (fikir, vicdan və etiqad azadlığı hüququ) qorunmasını da özündə əks etdirməlidir. Dinc toplaşmaq azadlığında olduğu kimi, bu, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi tərəfindən Konvensiyanın müddəaları daxilində hər hansı “demokratik cəmiyyət”in əsaslarından biri kimi nəzərdən keçirilir. *Kuznetsov v. Rusiya (2007)* işində Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi 9-cu Maddənin “...öz dini anlamı çərçivəsində möminlərin müəyyən olunmasına münasib ola biləcək ən həyati elementlərdən biri olduğuna, lakin onun həm də ateistlər, aqnostiklər, skeptiklər və bitərəflər üçün qiymətli bir vasitə olduğuna” aydınlıq gətirmişdir.²² Bununla yanaşı, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi özünün *Barankeviç v Rusiya (2007)* işində göstərmişdir ki:

²² *Kuznetsov v. Rusiya (2007)* paraqraf .56.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

30. bir və eyni əhali daxilində bir neçə dinin birgə mövcud olduğu demokratik cəmiyyətdə müxtəlif qrupların maraqlarının uzlaşdırılması və hər kəsin etiqad və əqidələrinə ehtiram bəslənilməsinin təmin edilməsi məqsədilə “kiminsə din və etiqadını nümayiş etdirmək azadlığı hüququ”na məhdudiyyətlər qoymaq zəruri ola bilər. Lakin, dövlət bu sahədə və müxtəlif dinlər, konfessiyalar və etiqadlarla münasibətlərində öz nizamlama səlahiyyətindən istifadə zamanı neytral və bitərəf qalmaq vəzifəsinə malikdir. Lakin burada diqqəti cəlb edən mühüm məqam plüralizmin qorunub saxlanması və demokratiyanın lazımcıca tətbiq olunmasından ibarətdir, lakin səlahiyyətli dövlət orqanlarının bu cür şəraitlərdə başlıca vəzifəsi plüralizmin qarşısına sədd çəkməklə gərginliyin səbəbini aradan qaldırmaq yox, rəqabət aparıcı qrupların biri-birilərinə qarşı dözümlülük nümayiş etdirməkdən ibarətdir. ...

31. ... Əgər Konvensiya ilə ehtiva olunan hüquqlardan azlıqlara mənsub hər hansı bir qrup tərəfindən istifadə olunma onun çoxluq tərəfindən qəbul olunanlarına nəzərən şərti səciiyyə daşdığı təqdirdə Konvensiyanın başlıca dəyərləri ilə uzlaşmaya bilər.²³

Bu qanunla əhatə olunmayan hər hansı kütləvi toplantının tənzimlənməsi burada bütün təfərrüatları ilə göstəriləni kimi, müvafiq Avropa standartları və beynəlxalq normalar əsasında yol verilənlərdən daha çox məhdudlaşdırıcı olmamalıdır.

III. Bu maddənin I və II hissələrində nəzərdə tutulmuş dinc toplantıların hər bir iştirakçısı Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin ümumi tələblərinə riayət etməlidir.

Sərbəst toplaşmaq azadlığı hüququna qoyulan istənilən məhdudiyyətlərin `qanunla təsbit olunmalıdır` tələbi daha sonralar aşağıdakı Maddə 7(I) və 14(VII) Maddələri ilə bağlı müzakirə olunur.²⁴ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişlərində qeyd olunur ki, `cinayət və ya inzibati məsuliyyət halı doğuran bütün müddəalar qanunçuluğun prinsiplərinə uyğun olmalıdır...`²⁵. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi bu prinsipi aşağıdakı şərtlər daxilində izah etmişdir:

*‘hər hansı bir norma – zərurət olarsa, müvafiq məsləhətlə – vətəndaşa, müvafiq şəraitlər daxilində münasib hesab oluna biləcək dərəcədə, göstərilən tədbirin doğura biləcəyi nəticələri əvvəlcədən görə bilmək imkanı vermək məqsədilə yetərincə dəqiqləşdirmə ilə yaradıldığı hallar istisna edilməklə “qanun” kimi nəzərdən keçirilə bilməz.*²⁶

²³ Barankevich v. Rusiya (Ərizə № 10519/03, 26 iyul 2007-ci il tarixli hökm) paraqraflar 30-31.

²⁴ Kuznetsov və Digərləri v. Rusiya (2007) işinin sitat kimi göstərilməsi.

²⁵ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paraqraf 48.

²⁶ Bax, məsələn, Galstyan v. Ermənistan(2007) paraqraf 106 və Mkrtchyan v. Ermənistan(2007) paraqraf 39.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişlərində əlavə olaraq nəzərdə tutulur ki, iştirakçılara onlar qanunvericiliyin ümumi tələblərinə əməl etmədikləri müəyyən hallarda hər hansı müdafiədən istifadə etmək imkanı verilməlidir:

...Təşkilatçılar və iştirakçılar “üzrlü səbəb” müdafiə üsulundan faydalanmalıdırlar. Məsələn, qanunsuz toplantıların iştirakçıları toplantının qanunsuz olduğundan əvvəlcədən məlumatlı olmadıqları zaman “hər hansı qanunsuz toplantıda iştirak”la bağlı hüquq pozuntusuna görə məsuliyyətdən azad olunmalıdırlar. Bunun eyni olaraq, hər hansı iştirakçı polis zabitanın göstərişi əsasında törədilmiş hər hansı bir əmələ görə məsuliyyət daşımamalıdır.²⁷

²⁷ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paragraf 48. Həm də aşağıda, hazırkı qanunun 16-cı Maddəsi ilə bağlı müzakirə olunmuşdur.

MADDƏ 5

II FƏSİL. TOPLANTILARIN TƏŞKİL EDİLMƏSİ QAYDALARI

Maddə 5. Toplantının keçirilməsi barədə xəbərdarlıq

I. Bu Qanunun 3-cü maddəsində sadalanan toplantıların hər hansı birini təşkil edən şəxs və ya şəxslər bu barədə müvafiq icra hakimiyyəti orqanını qabaqcadan yazılı surətdə xəbərdar etməlidirlər. Xəbərdarlıq nəzərdə tutulmuş toplantı ilə bağlı müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən zəruri tədbirlərin görülməsi məqsədi ilə onun yeri və vaxtının, küçə yürüşünün isə marşrutunun razılaşdırılması üçün toplantının keçiriləcəyi gündən, bir qayda olaraq, azı 5 gün əvvəl təqdim edilməlidir. Xəbərdarlığın nəzərdə tutulmuş toplantının keçiriləcəyi gündən daha az müddətdə təqdim edilməsi təşkilatçılar tərəfindən əsaslandırılmalıdır.

Bu qanunvericiliyə əsasən, toplantı təşkilatçıları hər hansı qanuni toplantının keçirilməsi məqsədilə müvafiq icra hakimiyyəti orqanından icazə almamalıdırlar. Yalnız xəbərdarlıq (icazə yox) tələb olunur.

Toplantı iştirakçıları icra hakimiyyəti orqanının toplantının əvvəlcədən bildirilən başlanma məntəqəsinin olduğu ərazidəki idarəsinə xəbərdarlıq təqdim etmək imkanına malik olmalıdırlar. Həmin idarə göstərilən ərazidə bütün xəbərdarlıqlar üzrə vahid məntəqə rolunu oynamalıdır.

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişlərində müəyyən olunduğu kimi:

Bildirişi rəsmi qaydada qəbul edən vəzifəli şəxs toplantı iştirakçılarının qüvvədə olan bildiriş tələblərinə uyğunluğunu birbaşa təsdiqləyən qəbz verməlidir. Bildiriş həm də dərhal müvafiq polis orqanları da daxil olmaqla tənzimləmə prosesinə cəlb olunmuş bütün dövlət orqanlarına çatdırılmalıdır.²⁸

Xəbərdarlıq prosesi mümkün qədər sadə və anlaşıqlı olmalı və bu zaman lüzumsuz bürokratiyaya yol verilməməlidir.

²⁸ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paraqraf 94.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

Hər hansı toplantının təşkilatçısı yazılı xəbərdarlığı müvafiq icra hakimiyyəti orqanına təqdim edən kimi, həmin xəbərdarlıq hər hansı toplantını məhdudlaşdırmaq və ya qadağan etmək səlahiyyətləri verilmiş (hazırkı qanunun 7-9-cu Maddələri əsasında), habelə məhdudiyyətlərin zəruri olub-olmadığını qiymətləndirməyə görə məsuliyyət daşıyan vəzifəli şəxslərə dərhal çatdırılmalıdır.

Müvafiq dövlət orqanları hətta belə yazılı bildiriş nəzərdə tutulan vaxtdan daha tez (məsələn, toplantının başlanmasına 5 gündən çox müddət qalmış) təqdim edildiyi hallar zamanı tətbiq olunan qaydada xəbərdarlığı aldıqdan dərhal sonra müvafiq tədbir görməlidir. Bu kimi hallarda, təşkilatçıya istənilən zəruri hazırlıq işinin planlaşdırılması və aparılması məqsədilə mümkün qədər çox vaxt verilməlidir (aşağıdakı 12(1) Maddədə nəzərdə tutulduğu kimi). Həqiqətən də, erkən xəbərdarlıq müvafiq orqanlar tərəfindən xəbərdarlıqlı toplantının necə daha yaxşı təşkil edilə bilməsini müzakirə etmək məqsədilə bir imkan olaraq nəzərdən keçirilməlidir. ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyasının Göstərişlərində qeyd olunduğu kimi:

*'...toplantı təşkilatçıları və tənzimləyici orqanlar hər hansı toplantının vaxtı, yeri və qaydası ilə bağlı qarşılıqlı razılıq əldə etmək üçün bütün təşəbbüslərə əl atmalıdırlar. Bu cür danışıqlar özbaşına və lüzumsuz məhdudiyyətlərin aradan qaldırılmasına kömək edən profilaktik vasitə rolunu oynayır.'*²⁹

Səlahiyyətli dövlət orqanları ilə təşkilatçı arasında heç bir, yaxud da yalnız qismən razılaşma əldə edilmiş olarsa, müvafiq icra hakimiyyəti orqanı hazırkı qanunun 7-9-cu Maddələri ilə nəzərdə tutulan səlahiyyətlərdən istifadə edilməsinin zəruri olub-olmadığını müəyyən etməlidir. Aşağıdakı 10-cu Maddədə nəzərdə tutulduğu kimi, əgər təşkilatçı toplantının xəbərdarlıq edilmiş başlanma vaxtına ən azı üç gün qalmış hər hansı bir cavab almazsa, həmin tədbirin keçirilməsi xəbərdarlığın şərtlərinə uyğun qaydada təmin olunmalıdır.

Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı xəbərdarlıqda göstərilən təfsilatları nəzərdən keçirmək üçün mümkün qədər qısa bir müddət ərzində müvafiq addımlar atmalı, cavab vermək və həmin cavabı təşkilatçıya çatdırmaq üçün həmin tədbirin keçirilməsində hokmən 3 günlük müddəti gözləməməlidir (əlavə olaraq, aşağıdakı 10-cu Maddə ilə bağlı şərhə baxın). Hazırkı qanun istənilən məhdudiyyətlərin tədbirin xəbərdar olunmuş tarixinə 3 iş günündən gec olmamaq şərti ilə qoyulmasını tələb edir. Bu işə müvafiq icra

²⁹ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paraqraf .105.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

hakimiyyəti orqanının hər hansı bir qərar artıq verilmiş olduğu təqdirdə onu nə ləğv, nə də ona düzəlişlər edə bilər.³⁰ Məhkəmə qərarının bu cür qətiliyə malik olması mühüm əhəmiyyət kəsb edir, hərçənd bəzi yurisdiksiyalarda qərar verildikdən sonra vəziyyətlə bağlı mühüm nəzərəcarpacaq dəyişiklik baş verərsə (və yalnız baş verərsə), o, sərəncamverən orqan tərəfindən yenidən nəzərdən keçirilə bilər.

Müvafiq toplantı təşkilatçının əvvəlcədən görə bilmədiyi şəraitlər üzündən onun ən azı 5 gün öncədən bildiriş təqdim etməsi qeyri-mümkün olduğu hallarda həmin təşkilatçı mümkün qədər qısa müddət ərzində bildiriş təqdim etməli və xəbərdarlığın vaxtında verilməsini qeyri-mümkün etmiş vəziyyətlərlə bağlı izahat təqdim etməlidir. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı, təqdim olunmuş əsaslandırmanı nəzərə aldıqdan sonra, vaxtında xəbərdarlıq praktiki cəhətdən əlverişli ola bilməyəcəyi təqdirdə təşkilatçı tərəfindən təqdim olunmuş hər hansı qənaətbəxş hesab oluna biləcək izah qəbul etməlidir.

Təsadüfi, yaxud spontan toplantılar yalnız vaxtında xəbərdarlığın əlverişli olmadığı zəruri xəbərdarlıq tələbinə əməl etməmələri səbəbindən dayandırılmamalıdır. Bununla yanaşı, ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişlərində qeyd olunduğu kimi:

...Hətta belə əvvəlcədən bildirişin verilə bilməməsi üçün heç bir əsaslı səbəb olmadığı hallarda da, müvafiq dövlət orqanları yenə də təbiət etibarilə dinc olduğu şərtlər daxilində hər hansı toplantını qorumalı və onun keçirilməsinə yardım göstərməlidir. Qüvvədə olan əvvəlcədən bildiriş tələblərinə məhəl qoymayan, yaxud da onlara əməl olunmasından boyun qaçıran təşkilatçılar nəticə etibarilə məhkəmə qaydasında təqib oluna bilərlər.³¹

Müvafiq dövlət orqanları hər hansı bildirişə yalnız bu Qanunun 7-ci Maddəsinə müvafiq olaraq, məhdudiyətlərin hər hansı bir demokratik cəmiyyətdə zəruri hesab olunduğu hallarda cavab verməlidir. Dövlət orqanlarının kütləvi toplantılara icazə vermələri üçün heç bir hüquqi baza yoxdur. Buna görə də (yuxarıda göstəriləyi kimi), hər hansı bir təşkilatçı müvafiq dövlət orqanlarından öz xəbərdarlığına hər hansı bir cavab almadığı hallarda, həmin toplantı müvafiq xəbərdarlığın şərtlərinə uyğun qaydada keçirilməlidir. ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişlərində xüsusilə vurğulandığı kimi:

³⁰ Eynilə, Ərizəçinin *Mahmudov v. Rusiya* (2007) paraqraf 59 təqdimatında olduğu kimi:

³¹ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, səh.15, 'Prosedur Məsələləri', paraqraf 2.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

Əgər müvafiq dövlət orqanları hər hansı xəbərdarlığa dərhal heç bir etiraz təqdim etməzlərsə, bu zaman hər hansı kütləvi toplantının təşkilatçıları məhdudiyət olmadan və xəbərdar olunmuş şərtlərə uyğun qaydada nəzərdə tutulmuş tadbiri keçirə bilməlidirlər.³²

Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən qəbul olunmuş xəbərdarlıqların sayı və görülmüş istənilən tədbirlər barədə təfərrüatlı və ən yeni qeydlər aparılmalıdır. Bu məlumatlar müraciət olunduğu zaman istənilən şəxsə və ya təşkilata təqdim olunmalıdır və kütləvi toplantıların nizamlanmasına dair hər hansı illik hesabatın dərc olunması müsbət təcrübə kimi qiymətləndirilə bilər. Bunun bir nümunəsi Şimali İrlandiyada bu cür məlumatları hər hansı illik hesabatda və öz İnternet səhifəsində dərc edən Paradlar Komissiyasıdır.³³ Bu, xəbərdar olunmuş toplantıların ümumi sayını, məhdudlaşdırılmış toplantıların ümumi sayını, həmin məhdudiyətlərin növlərə bölünməsinə (məsələn, vaxt, yer, qayda və ya onların birləşməsi şəklində), dayandırılmış toplantıların ümumi sayını və qadağan olunmuş toplantıların ümumi sayını əks etdirən statistikamı özündə əks etdirməlidir.

Buna bənzər olaraq, Moldovada 2008-ci ilin aprelində yeni qanun tətbiq ediləndən bəri toplantılara dair məlumatların mövcudluğu və ya istifadə oluna bilməsi ətrafında xüsusən də Çisinaunun dövlət orqanları tərəfindən yaxşı bir təcrübə inkişaf etdirilməkdədir.

II. Yazılı xəbərdarlıqda aşağıdakı məlumatlar olmalıdır:

- 1) keçirilməsi nəzərdə tutulmuş toplantının forması;**
- 2) toplantının ümumi məqsədi;**
- 3) toplantının keçirilmə yeri və vaxtı;**
- 4) iştirakçıların təxmini sayı;**
- 5) küçə yürüşü keçirilirsə, onun təklif edilən marşrutu (yürüşün başlanma yeri, məsafəsi və bitəcəyi yer);**
- 6) toplantı təşkilatçılarının adı, soyadı, atasının adı və ünvanı;**
- 7) yazılı xəbərdarlığın təqdim edildiyi tarix;**
- 8) əlaqə telefonları və ya onlar olmadıqda əlaqə ünvanı.**

Maddə 5(II)(1)-(8)-də müəyyən olunanlar tam dolğun şərtlər kimi qiymətləndirilməli və toplantıların təşkilatçılarından (1)-(8)-ci yarımbölmələrdə sadalananlardan kənar hər hansı əlavə təfəsilatlar təqdim etmək tələb olunmamalıdır.

³² ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, səh.15, 'Prosedur Məsələləri', paragraf 1.

³³ <http://www.paradescommission.org>

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının qərarı qəbul edilənədək təşkilatçılar tərəfindən əlavə məlumatlar təqdim oluna bilər.

Həmin tələb olunan rekvizitlərdən hər hansı biri təqdim olunan bildirişdə olmadıqda, müvafiq icra hakimiyyəti orqanı dərhal təşkilatı ilə əlaqə saxlamalı və tələb olunan məlumatların təqdim olunmasını xahiş edə bilər. Təşkilatçıya həmin xəbərdarlıqda düzəliş etmək və çatışmayan məlumatları çatdırmaq imkanı verilənədək sadəcə orada bütün zəruri məlumatların olmaması səbəbindən heç zaman rədd edilməməlidir.

III. Toplantı təşkilatçılarının hamısı yazılı xəbərdarlığı imzalamalıdır.

Digər yurisdiksiyalarda hər hansı təşkilatçıdan yazılı bildirişin imzalanmasının tələb olunması çox zaman toplantı hər hansı bir şəkildə xəbərdar olunduğundan fərqli şəkildə keçirildiyi təqdirdə onların hüquqi məsuliyyətlərini xüsusilə diqqətə çatdırmaq üçün nəzərdə tutulur. Kütləvi toplantıların təşkilatçılarının məsuliyyət və öhdəlikləri ilə əlaqədar olaraq, ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosunun Venesiya Komissiyasının Göstərişlərində qeyd olunur ki:

161. Təşkilatçılar və başçılıq edənlər hüquqi tələblərə riayət etmək və toplantıların dinc şəraitdə keçirilməsini təmin etmək üçün münasib təşəbbüslər göstərməlidirlər, lakin onlar o cür hərəkət etmək üçün müvafiq cəhdlər göstərdikləri təqdirdə öz öhdəliklərini yerinə yetirə bilməməyə məsuliyyət daşımamalıdır. Təşkilatçı öz təlimatlarının şərtlərinə müvafiq qaydada davrana bilməyən ayrı-ayrı iştirakçıların və ya başçılıq edən şəxslərin hərəkətlərinə görə məsuliyyət daşımamalıdır. Əvəzində isə, hər hansı rəhbər və ya iştirakçı hüquq pozuntusuna yol vermiş və ya hüquq-mühafizə orqanlarının vəzifəli şəxslərinin qanuni göstərişlərini yerinə yetirməmiş olarsa, onlara qarşı ayrıca məsuliyyət müəyyən ediləcəkdir.

IV. Təsadüfi toplantılar üçün yazılı xəbərdarlığın təqdim edilməsi tələb olunmur. Təsadüfi toplantılar bu Qanunun 7-ci və 8-ci maddələrində müəyyən edilmiş tələblərə uyğun məhdudlaşdırıla və ya dayandırıla bilər.

Bu müddəa təsdiq edir ki, təsadüfi (spontan) toplantıların hər hansı məlum və ya fərqləndirilə bilən təşkilatçısı olmaya bilər. ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyasının Göstərişlərində daha sonra xüsusi olaraq vurğulanı ki, bu cür tədbirlər hər hansı demokratik cəmiyyətdə bir normal hal kimi nəzərdən keçirilməlidir:

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

97. *Təsadiüfi toplantılar.* Müəyyən hadisəyə, insidentə, digər toplantıya, yaxud nitqə dinc qaydada və dərhal (bədəhətən və ya spontan şəkildə) reaksiya vermək qabiliyyəti sərbəst toplaşmaq azadlığının mühüm cəhəti hesab olunur. Təsadiüfi tədbirlər istənilən sağlam demokratik quruluşun gözlənilən xüsusiyyəti (istisna olduğundan daha çox) kimi nəzərdən keçirilməlidir. Mahiyyətcə, dövlət orqanları istənilən təsadiüfi toplantını onun təbiət etibarilə dinc olduğunu nəzərə alaraq, qorumalı və keçirilməsinə yardım göstərməlidir.

98. *Təsadiüfi toplantılar məsələsinə ilkin xəbərdarlıq tələbi ilə əlaqədar olaraq, xüsusi diqqət yetirilməlidir. Qanun ilkin xəbərdarlığın praktiki cəhətdən qeyri-mümkün olduğu hallarda əvvəlcədən xəbərdarlığın tələblərindən hər hansı bir istisnayı birbaşa nəzərdə tutmalıdır. Qanun həm də qeyri-qanuni toplantıda iştirak etməkdə təqsirli bilinən iştirakçıların həmin tədbirin qanunsuz olduğundan məlumatsız olduqları təqdirdə müdafiəsini də təmin etməlidir. Bununla yanaşı, xəbərdarlıq tələblərinə riayət olunmamasına görə yetərincə əsaslar və ya səbəblər olduğu hallarda heç bir məsuliyyətə cəlb etmə və ya sanksiyaya tədbiri tətbiq olunmamalıdır.*³⁴

Təsadiüfi toplantının dayandırılmasının son vasitə tədbiri kimi nəzərdən keçirilməsi vacibdir (aşağıdakı 8(VII)-ci Maddə ilə bağlı göstəriləyi kimi) və belə bir toplantını dayandırmaq səlahiyyətindən (8(VI)-ci Maddə əsasında) istifadə olunduğu hallarda çıxarılacaq qərar yalnız 7-ci Maddədə göstərilən qanuni müddəalara əsaslanmalıdır. Bax həmçinin bir qədər sonra bu sənəddə 14(I)(2)-ci maddə ilə bağlı verilən şərhə və Avropa İnsan hüquqları Məhkəməsinin *Oya Ataman v Türkiyə* (2007), *Balcik v Türkiyə* (2007), *Bukta v Macarıstan* (2007) və *Nurettin Aldemir v Türkiyə* (2007) işləri ilə bağlı çıxarılan qərarla bağlı istinada.

³⁴ The ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri bir daha göstərilir ki (paraqraf 88): ‘...qeyri-qanuni toplantı iştirakçıları həmin toplantının qeyri-qanuni olması ilə bağlı olaraq, əvvəlcədən məlumatlı olmadıqları hallarda “qanunsuz toplantıda iştirak”a görə məsuliyyətdən azad olunmalıdırlar’.

MADDƏ 6

Maddə 6. Toplantının təşkilatçısı

- I. Yığıncağın, mitinqin, nümayişin, küçə yürüşünün və ya piketin təşkilatçısı dinc toplantını təşkil edən, adı müvafiq icra hakimiyyəti orqanına təqdim edilmiş yazılı xəbərdarlıqda göstərilən şəxsdir.**

Dövlət orqanları ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişlərində sərbəst toplaşmaq azadlığı hüququnun əcnəbilərin müxtəlif kateqoriyalarına şamil olunduğunu xüsusi olaraq qeyd etdiyini nəzərə almalıdırlar:

53. `Qeyri-vətəndaşlar` (vətəndaşlığı olmayan şəxslər, qaçqınlar, əcnəbi vətəndaşlar, siyasi sığınacaq istəyənlər, mühacirlər və turistlər): Beynəlxalq insan hüquqları qanunu qeyri-vətəndaşların `dinc toplaşmaq azadlığı hüququndan faydalanmalarını` tələb edir. Ona görə də, qanun təkcə vətəndaşlara yox, həm də vətəndaşlığı olmayan şəxslərə, qaçqınlara, əcnəbi vətəndaşlara, siyasi sığınacaq istəyənlərə dinc toplaşmaq azadlığı hüququnun şamil olunmasını nəzərdə tutur. Lakin bir məqamı yadda saxlamaq lazımdır ki, AİHK-nin (Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası) 16-cı maddəsi 10, 11 və 14-cü Maddələrdə heç bir müddəanın Əsas Müqavilə Tərəflərinin əcnəbilərin siyasi fəaliyyətinə məhdudsiyyətlər qoymaları kimi nəzərdən keçirilməməlidir.` 16-cı Maddənin tətbiqi qeyri-vətəndaşlar tərəfindən milli təhlükəsizliyi birbaşa təhlükə altına alan nitq fəaliyyətləri ilə məhdudlaşdırılmalıdır. Qeyri-vətəndaşların hər hansı bir, məsələn, mühacirət haqqında milli qanun və ya siyasətlərə münasibət bildirən toplantıda iştiraklarına mane olmağa heç bir əsas yoxdur. Transmilli etiraz hərəkətlərinin artması həm də qeyri-vətəndaşlar üçün sərbəst toplaşmaq azadlığı hüququnun təmin edilməsi zərurətini xüsusi olaraq nəzərə çarpdırır.

- II. Valideynlərinin və ya digər qanuni nümayəndələrinin yazılı razılığı olmadan 18 yaşına çatmamış və ya fəaliyyət qabiliyyəti məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı əsasında məhdudlaşdırılmış şəxslər öz qəyyuqlarının yazılı razılığı olmadan dinc toplantının təşkilatçısı ola bilməzlər.**

Bu bölmədə 18 yaşına çatmamış şəxslərlə bağlı müddəa ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri ilə uzlaşır. Həmin Göstərişlərdə qeyd olunur ki:

56. Həmin qanun kütləvi toplantıların təşkilatçılarının mühüm məsuliyyətləri fonunda uşağın inkişaf edən fəaliyyət qabiliyyətlərinə müvafiq şəkildə yanaşaraq,

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

təşkilatçılar üçün müəyyən minimum yaş təyin edə bilərlər... Qanun həm də həddi-buluğa çatmamışların valideynlərinin, yaxud vəsiyyətnamə üzrə qəyyumlarının onların bu cür fəaliyyətlərinə dair razılıqları olduğu təqdirdə hər hansı ictimai tədbirin təşkilatçısı ola bildikləri nəzərdə tutur.

Qanunun fəaliyyət qabiliyyətləri məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı əsasında məhdudlaşdırılmış şəxslərlə bağlı müddəası hər hansı kütləvi toplantını təşkil etmək üçün tam hüquqi qabiliyyəti olmayan şəxslərin hüquqlarını lüzumsuz şəkildə məhdudlaşdırma biləcək bir tərzdə şərh olunmamalıdır. ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyasının Göstərişlərində qeyd olunur ki:

57. Tam hüquqi qabiliyyətsiz digər şəxslər. Beynəlxalq standartlarda ruhi xəstəliyi olan hər bir şəxsin Mülki və Siyasi Hüquqlara dair Beynəlxalq Sazişdə... və digər müvafiq sənədlərdə müəyyən olunduğu kimi, bütün mülki, siyasi, iqtisadi və mədəni hüquqlardan istifadə etmək hüququna malik olduğunu nəzərdə tutur. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Əmək qabiliyyətsiz Şəxslərin Hüquqlarına dair Konvensiyası əmək qabiliyyəti olmayan bütün şəxslər tərəfindən bütün insan hüquqlarından və fundamental azadlıqlardan tam və bərabər şəkildə istifadə olunmasına şərait yaratmaq, onları qorumaq və təmin etmək” zərurətini eynilə vurğulayır. Beləliklə, hər kəsin dinc toplaşmaq azadlığından istifadə etməsinə onların hüquqi qabiliyyətlərindən asılı olmayaraq şərait yaradılmalıdır.

III. Toplantı keçirmək təklifini irəli sürən siyasi partiya, ictimai birlik, həmkarlar ittifaqı təşkilatı və ya təşəbbüs qrupu həmin tədbirin təşkilatçısını təyin etməlidir.

IV. Toplantının təşkilatçıları və ya onların nümayəndələri toplantıda şəxsən iştirak etməlidirlər. Bu mümkün olmadıqda təşkilatçılar və ya onların nümayəndələri toplantıya gələ bilməyəcəkləri barədə müvafiq icra hakimiyyəti orqanına tədbirin başlanmasına azı 3 saat qalmış məlumat verməli, eyni zamanda toplantı iştirakçılarını xəbərdar etməlidirlər. Əgər təşkilatçılardan heç biri iştirak etməzsə, bu halda toplantı keçirilə bilməz.

Təşkilatçı və ya onların nümayəndələri üçün xəbərdar olunmuş kütləvi toplantı zamanı özlərini polisə təqdim etmək yaxşı təcrübə kimi qiymətləndirilir. Beləliklə, təşkilatçısından, yaxud onun nümayəndələrindən iştirak zamanı tələb olunan başlıca məqam təşkilatçının bu Qanunun 12-ci Maddəsində təsbit olunmuş məsuliyyətlərinə hərtərəfli əməl olunmasıdır (xüsusən də, aşağıda Maddə 12(III) ilə bağlı verilən şərhə baxın). Təşkilatçı öz iradəsindən kənar səbəblər üzündən toplantıda iştirak edə bilmədiyi hallarda, o, səlahiyyətli dövlət orqanlarına ən azı 3 saat öncədən bildiriş təqdim edə bilməməsi səbəbindən hər hansı inzibati və ya cinayət sanksiyası ilə üzləşməməlidir.

MADDƏ 7

III FƏSİL. DİNC TOPLANTININ MƏHDUDLAŞDIRILMASI VƏ YA QADAĞAN EDİLMƏSİ ƏSASLARI VƏ QAYDASI

Maddə 7. Sərbəst toplaşmaq azadlığına qoyulan qanuni məhdudiyyətlər

- I. Qanunla təsbit olunan və hər hansı demokratik cəmiyyətdə ictimai və dövlət təhlükəsizliyi mənafelərinin qorunması, iğtişaş və ya cinayətlərin baş verməməsi, əhəlinin sağlamlığının və əxlaq normalarının mühafizəsi, başqa şəxslərin hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi üçün zəruri olan hallar istisna olmaqla sərbəst toplaşmaq azadlığı hüququndan istifadəyə hər hansı məhdudiyyət qoyula bilməz.**

Qanunun bu bölməsi iki əlaqədar, lakin fərqli məsələləri, yəni qərarqəbuletmə prosesinin keyfiyyətini və kütləvi toplantıların məhdudlaşdırılması üçün qanuni əsasları işıqlandırır.

Qərarqəbuletmə proseduru:

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi respondent dövlətin öz fəaliyyət azadlığından məqsədəuyğun şəkildə, diqqətlə və vicdanla istifadə edib-etmədiyini qiymətləndirir.³⁵ Məhdudiyyətlərin `qanunla təsbit edilməsi` tələbi bu və ya digər məhdudiyyətlərin hər hansı hüquqi baza olmadan qoyula bilməməsi mənasını verir (bax həmçinin yuxarıda Maddə 4(III) ilə bağlı verilən müzakirəyə və hazırkı qanunun 14(VII)-cü Maddəsinə). Məsələn, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi *Kuznetsov və Digərləri v. Rusiya* (2007) işi ilə bağlı apardığı prosesdə göstərirdi ki:

*74. ... qanuni əsaslarla müvafiq məqsəd üçün icarəyə götürülmüş binalarda keçirilən hər hansı dini tədbirin bağlanması üçün hüquqi baza qabarıq şəkildə çatışmur. Həmin əsasdan çıxış edərək, Məhkəmə müdaxilənin “qanunla təsbit olunmadığını”, Müvəkkilin vicdanla hərəkət etmədiyini və Dövlət qulluqçusunun ərizəçilərin dini konqreqasiyası (birliyi) ilə münasibətdə neytrallıq və bitərəfliq vəzifəsini pozduğunu müəyyən etmişdir.*³⁶

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları / Venesiya Komissiyasının Göstərişlərində daha sonra qeyd edilir ki:

103. Sərəncamverən orqan qərarqəbuletmə qaydalarının aydın şərhini ictimaiyyətə açıqlamalıdır. O, hər hansı xəbərdar olunmuş toplantının bütünü iştirakçılarının və təşkilatçılarının müvafiq tədbiri qanunamüvafiq qaydada dinc şəkildə keçirib-keçirməməsini müəyyən etmək, həmin tədbirin digər qeyri-iştirakçılarının hüquq və azadlıqlarına mümkün təsirini müəyyən etmək məqsədilə bütün mövcud məlumatları ədalətlə və obyektivcəsinə qiymətləndirməlidir. Bu cür

³⁵ Bax, məsələn, *Makhmudov v. Rusiya* (2007) paragraf .65.

³⁶ *Kuznetsov və Digərləri v. Rusiya* (Ərizə № 184/02, 17 yanvar 2007-ci il tarixli hökm, 11 aprel 2007-ci ildə yekun) paragraf 74.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

etməklə, o, tədbir təşkilatçısı və digər maraqlı tərəflərlə mitinqlərin keçirilməsi işini asanlaşdırmaq baxımından zəruri əhəmiyyət kəsb edə bilər.

Bununla yanaşı, ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişlərində qərarqəbuletmə proseduru ilə bağlı mühüm şərtlər verilir:

42. Sərəncamverən orqan ictimaiyyətin kütləvi toplantılarla bağlı etibarlı məlumatlardan lazımınca istifadə etmək imkanına malik olmasını təmin etməlidir. Bir çox ölkələr artıq informasiyadan sərbəst istifadə, açıq qərarqəbuletmə və yaxşı idarəetmə məsələləri ilə spesifik olaraq əlaqədar olan qanunvericiliyə malikdir və həmin qanunlar sərbəst toplaşmaq azadlığının tənzimlənməsinə təbiiq oluna bilməlidir.

43. Prosedur şəffaflığı dinc toplaşmaq azadlığının təsəvvür olunan risklər əsasında məhdudlaşdırılmadığı, yaxud da müvafiq şəraitlər imkan verərsə, hətta real risklər tədbir başlamazdan öncə minimuma endirilə bilməsini təmin etməlidir. Avropa Birliyinin Fundamental Hüquqlar haqqında Nizamnaməsinin 41-ci Maddəsi hər kəsin keyfiyyətli idarəetmə hüququna malik olduğunu nəzərdə tutur.

Maddə 41, Avropa Birliyinin Fundamental Hüquqlara dair Nizamnaməsi (7 dekabr 2000-ci ildə bəyan olunmuşdur)

1. Hər kəs öz işlərinin Birlük təsisatları və orqanları tərəfindən bitərəfcəsinə, ədalətlə və münasib vaxt çərçivəsində həll edilməsi hüququna malikdir.

2. Bu hüquqa aşağıdakılar daxildir:

- Hər hansı şəxs onə mənfi və ya əks təsir edə biləcək istənilən ayrıca tədbirdə dinlənilmək hüququ;

- Məxfiliyin, peşə və biznes sirrinin qanuni maraqlarına hörmət etməklə, özünə aid sənədlər qovluğundan sərbəst istifadə hüququ;

- müdiriyyətin çıxardığı qərarları əsaslandırmaq öhdəliyi.

44. Sərbəst toplaşmaq azadlığı ilə bağlı qanunlar aydın nizamlama prosedurununə əks etdirməli və tədbir təşkilatçıları ilə sərəncamverən orqanlar arasında qarşılıqlı əlaqə üzrə bir protokol müəyyən etməlidir. Bu, təklif olunan tədbirin keçirilmə tarixindən əks istiqamətdə sayılmaqla müvafiq müvəqqəti hədləri müəyyən etməli və tənzimləmə prosesində hər bir mərhələ üçün müvafiq vaxt nəzərdə tutmalıdır.

Göstərişlər həm də müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tədbirlə bağlı olaraq, 7(1)-ci Maddədə göstərilən məhdudiyyət üçün mümkün əsaslarla əlaqədar olan bu və ya digər narahatlıqlara malik olarsa, toplantının təşkilatçısı ilə əvvəlcədən əlaqə saxlamaq zərurətini xüsusi olaraq nəzərə çarpdırır. Göstərişlərdə qeyd olunduğu kimi:

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

104. Sərəncamverən orqan həm də ifadə olunmuş istənilən müvafiq narahatlıqların tədbir iştirakçısına çatdırılmasını təmin etməli və təşkilatçıya isə öz növbəsində qaldırılmış istənilən problemlərə qarşı cavab tədbirləri görmək imkanı təklif olunmalıdır. Bu, xüsusən də həmin narahatlıqlar və ya problemlər tədbirə məhdudiyətlər qoyulması üçün əsas kimi göstərildiyi zaman mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Təşkilatçının bu cür məlumatla təmin olunması onlara həmin problemləri, beləliklə, qarşıdurma əvəzinə, təşkilatçılarla səlahiyyətli dövlət orqanları arasında birgə əməkdaşlığa münbit şərait yaradaraq, iğtişaş potensialını heçə endirərək aradan qaldırmaq imkanı verir.

Məsələn, toplantı hər hansı bir məhdudiyət olmadan keçirilə biləcəyi iğtişaş, yaxud da digərlərinin hüquqlarına qarşı qanunazidd və ya heç nə ilə bəraət qazandırıla bilməyən hər hansı bir təhlükənin olması barədə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən xəbərdarlıq olduğu hallarda belə bir təhlükənin sübut yükü və ya öhdəliyi toplantı təşkilatçısının yox, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının üzərinə düşür.³⁷ Bununla yanaşı, müvafiq icra hakimiyyəti orqanı istənilən bu kimi iddiaları əsaslandırılmalı və digər sübutlarla təsdiqləməlidir – məhdudiyətlər fərziyyələrə, ehtimallara və ya xəyallara əsaslanma bilməz.³⁸ Təşkilatçıdan hər hansı əsaslandırılmamış riskin (təhlükənin) mövcudluğunun yanlışlığını sübuta yetirmək və ya təkzib etmək üçün dəlillər təqdim etmək tələb olunmamalıdır.³⁹

Yekun olaraq, biz bir daha bu Qanunun (5(I)-ci Maddəsi ilə bağlı məqamın üzərində dayanaraq bildiririk ki, istənilən açıq və şəffaf qərarqəbuletmə prosesi ictimaiyyətin təklif olunan bütün kütləvi toplantılar, habelə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən qoyulan istənilən qadağa və ya məhdudiyətlərin təbiəti və təfərrüatları barədə məlumatlardan sərbəst istifadə edə bilmələrini tələb edir. ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri bununla bağlı aşağıdakıları tövsiyə edir:

107. Sərəncamverən orqan həm də öz qərarlarını ictimaiyyətin ümumi istifadədə olan ərazilərdə keçirilən tədbirlər barədə etibarlı məlumata malik ola bilməsi məqsədilə dərc etməlidir. Məsələn, bu, həmin qərarların xüsusi olaraq ayrılmış İnternet sahifəsində yerləşdirilməsi yolu ilə təmin edilə bilər.

Kütləvi toplantıların məhdudlaşdırılmasına dair qanuni əsaslar:

İstənilən məhdudiyətlər 'müvafiq faktların məqbul hesab oluna biləcək şəkildə qiymətləndirilməsi' nə əsaslanmalı⁴⁰ və məhdudiyət üçün gətirilən əsaslar həm 'müvafiq və yetərli', həm də 'inandırıcı və diqqəti cəlb edən olmalıdır'.⁴¹ Bu tələb

³⁷ Mahmudov v. Rusiya (2007) paraqraflar 68-73.

³⁸ Bax, məsələn, Vajnai v. Macarıstan(2008) paraqraf 55.

³⁹ Mahmudov v. Rusiya (2007) paraqraf .70.

⁴⁰ Bax, məsələn, Xristian Demokratik Xalq partiyası v Moldova (Ərizə № .28793/02, 2006-cı il tarixli hökm) paraqraf 70. Bunun eyni olaraq, Zana v Türkiyə (25 noyabr 1997-ci il tarixli hökm, Hesabatlar 1997-VII, səh. 2547–48) paraqraf 51.

⁴¹ Bax, məsələn, Ouranio Toxo v Yunanıstan (Ərizə № 74989/01, 20 October 2005-ci il tarixli hökm, yekun hökm 20 yanvar 2006-cı il tarixli) paraqraf 36; Barankevich v Rusiya (Ərizə № 10519/03, 26 iyul 2007-ci il tarixli hökm) paraqraflar 25-26. 'Sərbəst

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

müvafiq icra hakimiyyəti orqanının gəlidi qənaətlərin əsaslarını göstərməli (məsələn, ictimai asayişə qarşı güman edilən təhlükə barədə), habelə əlavə müvafiq və inandırıcı təfsilatlar təqdim etməli olduğu mənasını verir.⁴² Bununla yanaşı, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi xüsusilə vurğulamışdır ki:

*Məhkəmə sərbəst toplaşmaq azadlığı hüququnun hər hansı demokratik cəmiyyətdə fundamental hüquq olduğunu və belə bir cəmiyyətin əsaslarından biri olduğunu əldə rəhbər tutur. Şəxsi rəyin qorunmasının məqsədlərdən biri olduğu həmin məqsəd dar mənada şərh edilməli olan bir çox istisnalarla tənzimlənir və istənilən məhdudiyətlər üzrə zərurət inandırıcı motivlərə istinadən yaradılmalıdır.*⁴³

Bu qanunun 2(II)-ci Maddəsində göstərilən bərabərlik və qeyri-diskriminasiya ilə bağlı müddəə bu və ya digər məhdudiyətlərin zəruriliyi barədə qərar verildiyi zaman müvafiq icra hakimiyyəti orqanının da məlumatlandırılmasını nəzərdə tutur. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin *Bączkowski və Digərləri v. Polşa* işi ilə bağlı hökmü (yuxarıda müzakirə olunmuş) xüsusilə mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri tənzimləmənin toplantı tərəfindən çatdırılmış məlumatın məzmununa əsaslanmamalı fikri üzərində xüsusilə dayanır.⁴⁴ Buna görə də, səlahiyyətli orqanlar heç bir halda istənilən xəbərdar olunmuş toplantının müsbət xüsusiyyətlərini, yaxud məqsədmüvafiqliyini və ya ona olan zərurəti qiymətləndirməyə çalışmamalıdır. İstənilən toplantı müvafiq dövlət orqanlarının hər hansı ayrıca məsələ üzrə toplantı təşkil etməyə ya zərurət olmadığına, ya da kütləvi toplantının hər hansı ayrıca məsələni qaldırmağın ən yaxşı vasitə olmadığına əmin olması səbəbindən heç zaman məhdudlaşdırılmamalı, dayandırılmamalı və ya qadağan olunmamalıdır. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı heç zaman toplantı keçirmək arzusunda olanlar tərəfindən ifadə olunan fikrin üstünlüklərini, yaxud da düzgünlüyünü mühakimə etməyə cəhd göstərməməlidir. Məsələyə bu cür yanaşılması dinc toplantı və özünüifadə azadlığı hüququnun təbiətinə əsaslı şəkildə xələl gətirə və onların qorunmasının nəzəri və xəyali şəkil almasına səbəb ola bilər. Məhz bu səbəbdən də o, Azərbaycan Respublikasının 49-cu Maddəsi ilə nəzərdə tutulan konstitusion müdafiəni inkar edə bilər.

Bu qanunun 7(1)-ci Maddəsində sadalanan əsaslar yekun hesab olunur və onlar hər hansı əlavə əsaslarla tamamlanmamalıdır.⁴⁵ Xəbərdar olunmuş hər hansı toplantını əhatə edən faktiki şəraitlərin qiymətləndirilməsi zamanı müvafiq icra hakimiyyəti orqanı nəqliyyatda qeyri-müntəzəmlik, yaxud da yaşayış binalarına yaxın ərazilərdə həyat ahənginin pozulması kimi hallarla bağlı istənilən problemlərin Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin müvafiq presedent hüququnda müəyyən edilmiş yüksək

toplaşmaq və birləşmək azadlığının mühüm təbiətini və onun demokratiya ilə yaxın qarşılıqlı əlaqəsini nəzərə alaraq, bu hüquqa müdaxilənin əsaslandırılması üçün inandırıcı və diqqətli cəlb edən faktlar olmalıdır.

⁴² Bax, məsələn, *Ivanov və Digərləri v. Bolqarıstan*, (Ərizə №. 46336/99, 24 noyabr 2005-ci il tarixli hökm, yekun 24 fevral 2006-cı ildə) paraqraf 63 (bu qanunun 10-cu Maddəsi ilə əlaqədar olaraq, aşağıda müzakirə olunmuş).

⁴³ *Qalstyan v. Ermənistan* (2007) paraqraf 114; *Aşuğyan v. Ermənistan* (2008) paraqraf 89 (xüsusi qeyd əlavə olunub).

⁴⁴ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paraqraf 39.

⁴⁵ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paraqraf 61.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

həddə cavab verdiyini təmin etməlidir. Yaranmış problemlərin ağırlıq dərəcəsi həmin həddə cavab verdiyi hallar istisna edilməklə, onlar məhdudiyyətlərin qoyulmasına əsaslar kimi göstərilməməlidir. ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 11(2)-ci Maddəsində həmin `qanuni məqsədləri` konkretləşdirir və bu izahedici rəhbər vəsait Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin presedent hüququna əsaslanır:

62. *Sərəncamverən orqanlar tutarlı səbəblər olduğu hallar istisna edilməklə, sərbəst toplaşmaq azadlığına maneələr yaratmamalıdırlar. Aşağıdakı rəhbər göstərişin tətbiq olunması sərəncamverən orqanlara bu cür dəlillərin əsaslılığını yoxlamalıdır. Aşağıda göstərilən qanuni məqsədlər (MSHBS -in 21-ci Maddəsində və Avropa İnsan hüquqları Konvensiyasının 11-ci Maddəsində verilən məhdudlaşdırıcı müddəalarda nəzərdə tutulduğu kimi) məhdudiyyətlərin qoyulması üçün icazə rolunu oynamır və bu zaman məhdudiyyətlərin qoyulması məqsədilə istənilən dəlillərin əsaslandırılması məsuliyyəti birbaşa müvafiq orqanların üzərinə düşür.*

63. **İctimai asayiş.** *Bu termin üçün xas olan qeyri-dəqiqlik dinc toplantıların qadağan olunmasını və ya dağıdılmasını əsaslandırmaq üçün istifadə olunmamalıdır. İctimai asayişin pozulmasının nə ehtimal olunan təhlükəsi, nə də düşmən əhval-ruhiyyəli auditoriyanın mövcudluğu hər hansı dinc toplantının qadağan edilməsi üçün əsas ola bilməz. Kiçik zorakılıq insidentlərinin mümkünlüyü əsasında qoyulmuş ilkin məhdudiyyətlər çox güman ki, qeyri-mütənasibdir və istənilən ayrıca zorakılıq təzahürünün qarşısı öncədən məhdudiyyətlər qoymaq əvəzinə, sonrakı həbs və məsuliyyətə cəlb etmə yolu ilə alınmalıdır. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi “hər hansı şəxsin nümayişlərin gedişi zamanı digərləri tərəfindən törədilmiş ayrıca zorakılıq hallarının və ya digər cəzalandırılmalı bilən əməllərin nəticəsi kimi, dinc toplaşmaq hüququndan istifadə etməyi həmin sözügedən şəxs öz niyyət və davranışında sakit qaldığı təqdirdə dayandırmadığını” qeyd etmişdir.*

64. *Məhdudiyyətlər yalnız toplantı iştirakçıları təhlükə doğuran qanunsuz hərəkətlərə təhrik etdikləri və bu cür hərəkətin başvermə ehtimalı böyük olduğu zaman ictimai asayişin qorunması zəminində qoyulmalıdır. Həmin prinsip Amerika Birləşmiş Ştatlarının ümumi hüquq nəzəriyyəsindən götürülmüş aydın və mövcud təhlükə müddəasına əsaslanır və o, Milli Təhlükəsizliyə, Özünüifadə Azadlığına və İnformasiyadan İstifadəyə dair Yoxannes Prinsiplərinin 6-cı Prinsipinə çox oxşardır. Bu, zorakılığa və mümkün qaçılmaz zorakılığa təhrik etmək niyyətinin, habelə zorakılıqla sözügedən ifadə azadlığı arasında kauzal (səbəb) əlaqəsinin olmasını tələb edir. Bu yanaşma müdafiənin mübahisə və ya polemika doğuran nitqə və siyasi tənqiddə tətbiq olunmaq üçün nəzərdə tutulur, çünki o, real və qaçılmaz zorakılıq təhlükəsi yaratmır. Sərbəst toplaşmaq və özünüifadə azadlığı hallarında “aydın və mövcud təhlükə” sınağının tətbiqi məhz bu səbəbdən nəticənin siyasi iştirak hüququ ilə uzlaşmasını təmin edir.*

65. **İctimai təhlükəsizlik.** *İctimai-təhlükəsizlik fikirləri ilə ictimai asayişin qorunub saxlanılmasına dair fikirlər arasında mühüm oxşarlıq və ya üst-üstə düşmə meylləri var. Dövlət ictimai təhlükəsizliyi qorumaq vəzifəsinə malikdir və*

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

həmin vəzifə heç bir halda hər hansı toplantının təşkilatçısının üzərinə qoyulmamalı və ya ona həvalə olunmamalıdır. Lakin, təşkilatçı və nəzarətçilər ictimaiyyət üzvlərinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi zamanı yardımçı ola bilməzlər. Məsələn, toplantı təşkilatçısı rəhbərliyi tələb olunduğu qaydada təmin etmək yolu ilə, onun rəhbərlik etdiyi tədbirin ictimai təhlükəsizliyi təhlükə altına ala bilməsi kimi istənilən iddialara qarşı çıxma və ya onlara cavab verə bilməlidir (bax paraqraflar 156-160).

66. Sağlamlıq və mənəviyyətin qorunması. *“Sağlamlıq hüququnun ...birləşmək, toplaşmaq və hərəkət azadlıqları... da daxil olmaqla, ...digər insan hüquqlarının reallaşması ilə sıx bağlı və asılı olduğu” qeyd edilməlidir. Bunlar və digər hüquq və azadlıqlar sağlamlıq hüququnun ayrılmaz tərkib hissələri kimi nəzərdən keçirilirlər.*

67. Toplaşmaq azadlığına qoyulan istənilən məhdudiyyətlər həmin azadlığın əsas mahiyyətinə xələl gətirməməlidir. *Ayrıca siyasi ideologiyanın, yaxud dini əqidənin prinsiplərinə əməl olunması toplaşmaq azadlığı ilə bağlı tətbiq olunan profilaktik və ya cəza sanksiyalarının təyin olunmasına zəmanət verə bilməz. Bununla yanaşı, əsas insan hüquqları sazişləri (MSHBS və AİHK) təkcə “canlı və bununla da dəyişən mənəvi dəyərlərə uyğunlaşdırılmış vasitələr” deyildirlər, lakin siyasi hakimiyyətdə olanların mənəvi baxışları toplaşmaq azadlığının məhdudlaşdırılması üçün ilkin şərt kimi, bu kontekstdə nəzərdə tutulan ictimai əxlaq normaları ilə sinonimdirlər.*

68. Yuxarıda göstəriləyi kimi..., istənilən məhdudiyyətlərin milli qanunvericilikdə bazası olmalıdır və bu, ayrı-ayrı şəxslərin öz hərəkətlərinin nəticələrini əvvəlcədən görə bilmələri üçün kifayət qədər aydın və müfəssəl olmalıdır. O, sadəcə əxlaq normalarına qarşı cinayət törətmək baxımından davranış üçün yetərli deyildir. Hüquqi müəyyənliyin bu tələbi “ictimai əxlaq normalarına qarşı zərərli” hesab olunan toplantılara qarşı məhdudiyyətlərə rəvac vermək məqsədi güdən qanunvericilik müddəaları və “ictimaiyyət arasında vulqar ifadələr”dən istifadə olunmasına görə cəza vəziyyəti yaradan inzibati hüquqpozmalar da daxil olmaqla, məhdudiyyətin bütün növlərinə (ilkin, ərzində və retrospektiv) bərabər şəkildə tətbiq olunur.

69. İctimai əxlaq normalarının qorunması güman edilən tədbirlər həm də onların ümdə əhəmiyyət kəsb edən sosial zərurətə cavab verib-verməmələri və mütənasiblik prinsipinə riayət edib-etməmələri kimi obyektiv standartla uyğunluğunu da təmin etməlidir. *Məsələn, digərləri üzərində hər hansı cinsi oriyentasiya üstünlüklərinə dair mənəvi səciyyə daşıyan fikir və ya mühakimələri istisna edən dövlət neytrallığı tələbi də olmalıdır (bax 45-59-cu paraqraflar).*

70. Digərlərinin hüquq və azadlıqlarının qorunması. *Tənzimləyici orqan mühüm əhəmiyyət kəsb edən dinc toplaşmaq azadlığı ilə hər hansı toplantının mənfi təsirlərinə məruz qalmış ərazidə yaşayan, işləyən, alış-veriş edən, ticarətlə məşğul olan və biznes fəaliyyəti həyata keçirən insanların rəqabət edən hüquqları arasında müvafiq tarazlıq yaratmaq vəzifəsinə malikdir. Həmin tarazlıq eyni yerdə həyata keçirilən digər fəaliyyətlərin həm də onların özləri qeyri-münasib*

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

öhdəliklər qoymadıqları təqdirdə davam etdirilməsini təmin etməlidir. Adi qeyri-müntəzəmlik və ya hətta hər hansı toplantıya müqavimət göstərmə səbəbi ona qabaqcadan məhdudiyətlər qoymaq üçün əsas kimi qiymətləndirilə bilməz. Hər hansı demokratik cəmiyyətdə tolerantlığa dair zərurəti nəzərə alaraq, bu və ya digər kütləvi toplantının digərlərinin hüquq və azadlıqlarına əsassız şəkildə zərər vuracağı müəyyən edilə bilməzdən öncə hər hansı yüksək həddin dəf olunmaq zərurəti yaranacaq. Bu, xüsusən də onunla bağlıdır ki, sərbəst toplaşmaq azadlığı, tərif etibarilə, yalnız həmin digər hüquqlara müvəqqəti müdaxilə həddi ilə ekvivalentdir.

71. Tənzimləyici orqan hər hansı bir toplantını digərlərinin rəqabət edən hüquq və azadlıqlarının qorunması məqsədilə məhdudlaşdırdığı hallarda həmin orqan göstərməlidir:

- *Qüvvədə olan hüquqlarla bağlı qaldırılan iddiaların təbiəti;*
- *Həmin hüquqlar ayrıca kontekstdə necə pozula bilər (nəzərdən keçirilmiş spesifik amillərin ümumi təsviri);*
- *Müfəssəl olaraq, müvafiq dövlət orqanının qərarı istənilən bu kimi pozuntu hallarını necə azaldır (məhdudiyətlərin zərurətini);*
- *Az müdaxilə xarakterli tədbirlərdən nə üçün istifadə olunma bilməzdi.*

72. Hər hansı toplantının mənfi təsirlərinə məruz qalmış qeyri-iştirakçılar tərəfindən tələb oluna bilər hüquqlara məxfilik hüququ (MSHBS -in 17-ci Maddəsi və AİHK-nin 8-ci Maddəsi), birinin mülkiyyətində olan əmlakdan dinc məqsədlərlə istifadə etmək hüququ (AİHK-nin 1saylı Protokolunun 1-ci Maddəsi), şəxsin azadlıq və təhlükəsizlik hüququ (MSHBS-in 9-cu Maddəsi və AİHK-nin 5-ci Maddəsi) və hərəkət azadlığı hüququ (MSHBS -in 12-ci Maddəsi və AİHK-nin 4 saylı Prtokolunun 2-ci Maddəsi) daxildir. O da mümkün ola bilər ki, sərbəst toplaşmaq azadlığına qoyulan məhdudiyətlər öz din və ya etiqadlarının nümayiş etdirilməsi (MSHBS -in 18-ci Maddəsi və AİHK-nin 18-ci Maddəsi) məqsədilə digərlərinin hüquqlarını qorumaq üçün əsaslandırıla bilər, lakin belə bir iddianı təsdiqləmək məqsədilə həmin toplantının digərlərinin dini etiqadlarından istifadə etmək hüququna birbaşa təhlükə yaranmış olduğu göstərməlidir.

73. Milli təhlükəsizlik. Mülki və Siyasi Hüquqlara dair Beynəlxalq Sazişdə (MSHBS) Məhdudlaşdırmaya və Qismən Ləğvətməyə dair Sirakuza Prinsipləri (1985) özünüifadə və sərbəst toplaşmaq azadlığına qoyulan məhdudiyətləri əsaslandırmaq üçün milli təhlükəsizliklə bağlı gətirilən əsaslara olan inamı məhdudlaşdırır:

‘Milli Təhlükəsizlik’, VI Hissə, Mülki və Siyasi Hüquqlara dair Beynəlxalq Sazişdə Məhdudlaşdırmaya və Qismən Ləğvətməyə dair Sirakuza Prinsipləri

29. Milli təhlükəsizlik tədbiri ayrı-ayrı tədbirlərin yalnız dövlətin mövcudluğu və ya onun ərazi bütövlüyünü, yaxud siyasi müstəqilliyini müxtəlif qüvvələrdən və ya təhlükələrdən qorumaq məqsədilə görüldüyü zaman müəyyən hüquqların məhdudlaşdırılması məqsədilə əsaslandırmaq üçün tələb oluna bilər.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

30. Milli təhlükəsizlik tədbiri qanuna və asayişə qarşı sadəcə məhəlli və ya nisbətən təcrid olunmuş ayrı-ayrı təhlükələrin qarşısının alınması məqsədilə məhdudiyyətlərin qoyulması üçün bir səbəb kimi tətbiq oluna, yaxud tələb edilə bilməz.

31. Milli təhlükəsizlik tədbiri qeyri-müəyyən və ya özbaşına məhdudiyyətlərin qoyulmasına ilkin şərt kimi istifadə oluna bilməz və yalnız sui-istifadə halları ilə bağlı adekvat zəmanətlər və səmərəli müdafiə üsulları mövcud olduğu hallarda tələb oluna bilər.

32. İnsan hüquqlarının müntəzəm şəkildə pozulması əsl milli təhlükəsizliyi təhlükə altına alır və beynəlxalq sülh və təhlükəsizliyi təhlükədə qoya bilər. Bu cür pozuntulara görə məsuliyyət daşıyan hər hansı bir dövlət milli təhlükəsizlik tədbirlərindən bu kimi pozuntu hallarına qarşı irəli sürülən etirazların boğulması, yaxud da öz əhalisinə qarşı repressiya tədbirləri görmək məqsədi güdən tədbirlər üçün bir əsaslandırıcı vasitə kimi tətbiq etməyə çalışmamalıdır.

74. Milli təhlükəsizlik məsələsinə çox zaman sərbəst toplaşmaq azadlığı ilə bağlı olduqca geniş şərh verilir. Diqqəti Milli Təhlükəsizliyə, Özünüifadə Azadlığına və İnformasiyadan Sərbəst İstifadəyə dair Yoxannesburq Prinsiplərinin 7, 8 və 9-cu Prinsiplərinə yönəltməklə, özünüifadə azadlığının aşağıdakı nümunələri milli təhlükəsizliyə qarşı təhlükə yaradan hallar kimi nəzərdən keçirilməməlidirlər:

- Qanunun birbaşa və əsaslı şəkildə pozulmasına təhrik kimi qiymətləndirilmədiyi, yaxud da qanunun əsaslı şəkildə pozulmasının faktiki baş verəcəyinə səbəb olan ciddi və qaçılmaz təhlükə yarada biləcəyinə gətirib çıxarmayacağı hallarda hökumət siyasətinin, yaxud da hökumətin özünün dəyişdirilməsinə dair adi təbliğat. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi tərəfindən də bu məqamla bağlı eyni məqama toxunulmuşdur: “Hətta dövlətin hal-hazırda təşkil olunduğu üsulu müzakirə müstəvisinə çıxaran təklif və ya müzakirə edilməli olan fərqli siyasi proqramlara meydan vermək demokratiyanın mahiyyətini təşkil edir.”
- Millətin, dövlətin, onun rəməzlərinin, hökumətin, onun orqanlarının, yaxud dövlət qulluqçularının, yaxud da hər hansı xarici dövlətin və ya onun rəməzlərinin, hökumətinin, agentliklərinin, yaxud dövlət rəsmilərinin ünvanına səsləndirilən tənqidi fikirlər və ya təhqirli ifadələr. Bunun eyni olaraq, qeyri-konstitusion hesab edilən fikirlərin yayılmasına yol açdıran toplantıların məhdudlaşdırılması məzmun tənzimlənməsi formasıdır və bununla da dinc toplantı azadlığına qarşı hər hansı əsaslandırılmamış müdaxilə və hücumlar kimi səciyyələndirilə bilər. Ərazi bütövlüyü ilə bağlı məsələlər məhdudiyyətlərin milli təhlükəsizlik müstəvilərində əsaslandırılması məqsədilə hər hansı yüksək həddən keçməlidir. Bolqarıstanda hər hansı separatçı qrupun hərəkətləri ilə bağlı olan Stankov və Birləşmiş Makedoniya Təşkilatı İlindən v. Bolqarıstan (2001) işində Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi Bolqarıstan hökumətinin ərizəçilərin sərbəst toplaşmaq hüququnu lüzumsuz məhdudlaşdırdığını müəyyən etmişdir. Məhkəmə bir qayda olaraq müəyyən etmişdir ki, hətta belə diqqəti cəlb edən məsələ milli rəməzlərə və milli mənsubiyyətə aid olsa da, bu, geniş fəaliyyət azadlığı verilməli olan milli orqanlar üçün yetərli səbəb kimi qiymətləndirilməmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

- Din, vicdan azadlığı və ya etiqad motivləri əsasında hərbi mükəlləfiyyətə və ya xidmətə, ayrıca münaqişəyə və ya beynəlxalq mübahisələrin həll edilməsi məqsədilə güc tətbiq edilməsinə və ya təhlükəsinə qarşı etiraz, yaxud etirazın təbliğ olunması.
- Hökumətin elan etdiyi hər hansı təşkilat haqqında, yaxud onun tərəfindən verilmiş informasiyanın ötürülməsi milli təhlükəsizliyi, yaxud müvafiq marağı və ya ayrıca, xüsusən də hər hansı milli azlığın dilində fikirlərin ifadə olunmasını təhlükə altına alır.

II. Bu Maddənin 1-ci hissəsində nəzərdə tutulmuş sərbəst toplaşmaq azadlığının məhdudlaşdırılması qarşıya qoyulan məqsədlərə mütənasib olmalıdır. Həmin məhdudiyyət məqsədə nail olmaq üçün lazımi və kifayət hədləri aşmamalıdır.

Bu hüquqlardan istifadə edilməsinə xələl gətirən hər hansı atılmış addım nəzərdə tutulan məqsədə mütənasib olmamalıdır. Nəticə etibarilə tətbiq edilməsi nəzərdə tutulan istənilən cəzaların xüsusiyyəti və ağırlıq dərəcəsi də onların mütənasiblikləri nöqtəyindən nəzərdən qiymətləndirilməlidir.⁴⁶

III. Bu Maddənin 1-ci hissəsində nəzərdə tutulmuş sərbəst toplaşmaq azadlığının məhdudlaşdırılması üçün görülən tədbirlər məhdudiyyətin qoyulmasına səbəb olmuş məqsədə nail olmaq üçün son dərəcə zəruri olmalıdır.

“Demokratik cəmiyyətdə zəruridir” ifadəsinin şərh zamanı “zəruri” ifadəsi qoyulmuş istənilən məhdudiyyətlərin *mühüm sosial ehtiyaclar*ə hökmən uyğun olması və xüsusən də, səlahiyyətli orqanlar tərəfindən nəzərdə tutulan qanuni məqsədə *mütənasib* olması mənasını verir. Avropa İnsan Hüquqlarının presedent hüququndan götürülən bəzi nümunələr onun aşağıdakı ssenarilərdə kütləvi toplantıları məhdudlaşdırmaq məqsədilə “yüksək zərurət duyulur” kimi nəzərdən keçirilməməsini təklif edir:

- **Digərləri tərəfindən mübahisəli və ya xoşagəlməz hesab edilə bilən rəmzlərin nümayiş etdirilməsi.**

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi *Vaqnai v. Macarıstan (2008)* işi ilə bağlı apardığı prosesdə belə bir qənaətə gəlmişdir ki: “dövlətin istər real, istərsə də xəyali

⁴⁶ Bax, məsələn, *Osmani və Digərləri v Keçmiş Yuqoslaviya Respublikası Makedoniya*, Ərizə № 50841/99, Yolveriləbilmə; *Öztürk v Türkiyə*, Ərizə № 22479/93 paraqraf 70 (Böyük Palata); *Ezelin v Fransa* (Ərizə № 11800/85, 26 aprel 1991-ci il tarixli Hökm) paraqraf 52.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

duygularının hökm etdiyi diktələrinin təmin edilməsi məqsədilə insan hüquqlarına məhdudiyətlər tətbiq edən hər hansı bir hüquqi sistem istənilən demokratik cəmiyyətdə mühüm sosial ehtiyacların təmin edilməsi halı kimi nəzərdən keçirilməməlidir, çünki həmin cəmiyyət öz mühakiməsi zamanı səbatlı mövqedə qalmalıdır. Bu və ya digər mövqedə qalmaq isə söz və fikir azadlığının tənqidbazların vetosuna məruz qalmaq mənası verə bilər.⁴⁷

- **Digərlərinin eynilə etdiyi və heç bir nalayiq hərəkətə yol verilmədiyi hallarda olduğu kimi, səs-küyün qaldırılması və ya şüarlar səsləndirilməsi.** Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi *Qalstyan v. Ermənistan* (2007) adlı məhkəmə prosesində israrla bu fikrin üzərində dayanmışdır ki, "Bu səs-küyün hər hansı nalayiqlik, yaxud da zorakılığa təhrik etmə vəziyyəti yaratması ilə bağlı heç bir fikir səsləndirilməmişdir. Məhkəmə ...insanların müəyyən səviyyədə səs-küy yaratmaqla yox, öz fikirlərini ifadə etdikləri böyük siyasi nümayişlərin təsəvvürə gətirilməsinin çətin olduğunu müəyyən edir."⁴⁸
- **Polisin nəqliyyatı tənzimləmək və toplantının keçirilməsinə yardım göstərmək mövqeyində olduğu ictimai istifadədə olan magistral yollarda keçirilən hər hansı nümayişdə iştirak etmə.** Bir daha onu qeyd edə bilərik ki, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi *Qalstyan v. Ermənistan* (2007) belə bir mövqedən çıxış edərək bildirirdi ki, nəqliyyat qanuni nümayişin keçirilməsinə açıq-aydın yardım göstərmək niyyətilə öncədən səlahiyyətli orqanlar tərəfindən artıq dayandırılmış olduğu hallarda ərizəçinin küçədə keçirilən nümayişdə sadəcə fiziki mövcudluğu və ya olması səbəbindən "nəqliyyatın küçə hərəkətinə mane olmağa" görə məsuliyyətə cəlb olunmaya bilər.⁴⁹ Bütün bunları nəzərə alaraq, bu, onun dinc toplaşmaq azadlığı hüququna məhdudiyətlər qoyulmasını mahiyyət etibarilə əsaslandırma bilməzdi.

IV. Sərbəst toplaşmaq azadlığı yalnız bu Maddənin 1-ci hissəsində nəzərdə tutulmuş məqsədlərlə istənilən formalarda, o cümlədən toplantının vaxtının, yerinin və marşrutunun dəyişdirilməsi formasında məhdudlaşdırıla bilər

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri zərurət olduğu hallarda hər hansı toplantının baş tutmasına hələlik imkan verən məhdudiyətlərin təyin oluna bildiyi çoxçeşidli zaman, məkan və qayda meyarlarına aydınlıq gətirir. Lakin, məkan və zaman məhdudiyətlərinin qeyri-mütənəsb ola biləcəyi bəzi şəraitlər də yarana bilər (bu qanunun aşağıdakı 9-cu maddəsi əsasında əlavə müzakirəyə baxın).

Yuxarıda müzakirə olunduğu kimi, mümkün ola biləcək qədər ən az müdaxilə xüsusiyyətinə malik məhdudiyətlər həmişə seçilməlidir və hər hansı tədbirin məhdudlaşdırılmasının zəruri olub-olmaması ilə bağlı istənilən fikrə görə başlanğıc nöqtəsi Dövlətin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 49-cu Maddəsi ilə təminat

⁴⁷ *Vajnai v. Macarıstan* (Ərizə № 33629/06, 8 iyul 2008-ci il tarixli hökm) paraqraf 57.

⁴⁸ *Qalstyan v. Ermənistan*(2007) paraqraf 113 və 116.

⁴⁹ *Qalstyan v. Ermənistan*(2007) paraqraf 116.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

verildiyi kimi, dinc toplaşmaq azadlığını qorumaq və keçirilməsinə şərait yaratmaq kimi müsbət öhdəliyidir. ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venisiya Komissiyasının Göstərişlərində qeyd olunur ki:

80. Toplantının keçirilmə vaxtına, yerinə və üsuluna qoyulan məhdudiyyətlər ... qeyri-müddaxilə ilə qadağan arasında qalan səlahiyyətli orqanlar üçün seçimdən daha çox, onların nail olmağa çalışdıqları məqsəd(lərə)ə müvafiq qaydada xidmət edə biləcək bir çox ortamiqyaslı məhdudiyyətlər mövcuddur (mülkiyyətə ziyan vuran, yaxud da şəxslərə xətər yetirən fəaliyyətin qarşısının alınması da daxil olmaqla). Bunlar hər hansı tədbirin keçirilmə vaxtında və ya yerində, yaxud da onun keçirilmə üsulunda edilən dəyişikliklə əlaqəli ola bilər. Tədbirin keçirilməsi üsulunun məhdudlaşdırılması nümunəsi səsgücləndirici avadanlığından, yaxud işıqlandırmadan və vizual effektlərdən istifadə ilə bağlı ola bilərdi. Bu halda, tənzimləmə müvafiq toplantının keçirilməsi üçün təklif olunan yeri, yaxud gününiün vaxtı baxımından müvafiq ola bilər.

81. Tənzimləyici orqan mümkün iğtişası, yaxud da digər şəxslərin hüquqlarına müddaxiləni sadəcə önləmək məqsədilə məhdudiyyətlər qoymamalıdır. Məhdudiyyətlərin hər hansı tədbir zamanı qoyula biləcəyi faktı (və təkcə o, keçirilməzdən öncə yox) müvafiq dövlət orqanlarına həm əvvəlcədən ağır məhdudiyyətlər qoymaqdan çəkinməyə, həm də göstərilən məhdudiyyətlərin hər an inkişaf edib dəyişən vəziyyətə uyğun olmasını və onu əks etdirməsini təmin etməlidir. Lakin bu, heç bir halda müvafiq səlahiyyətli orqanların sadəcə inzibati göstərişlər vermək yolu ilə sərbəst toplaşmaq azadlığını tənzimləməklə yaxşı idarəetmə (bax 41-44-cü paraqraflar) ilə bağlı qəbul etdikləri öhdəliklərdən yayınma bilmələrini ehtiva etmir. Bununla yanaşı (117 və 151-ci paraqraflarda müzakirə olunduğu kimi), danışıqlar və/yaxud vasitəçilik kimi üsullardan istifadə olunması hüquq-mühafizə orqanları və tədbir təşkilatçısı üçün istənilən zəruri məhdudiyyətlərlə bağlı razılıq əldə olunması imkanı yaratmaqla toplantılar ətrafında yaranan mübahisələrin həllinə kömək edə bilər.

82. Çox zaman ayrıca bir məlumatın səmərəli qaydada çatdırılması üçün məhdud sayda üsullar olduğundan, istənilən məhdudiyyətlərin miqyası müfəssəl şəkildə müəyyən olunmalıdır. Məhdudiyyətlərin qoyulduğu vəziyyətlərdə bunlar mütənasiblik prinsipinə ciddi şəkildə əməl etməli və həmişə müvafiq toplantıya onun məqsədli auditoriyasının görüntü və səs hüdudları çərçivəsində yardım göstərməlidir.

MADDƏ 8

Maddə 8. Toplantının qadağan edilməsi və ya dayandırılması

I. Ayrı-seçkiliyə, ədavətə və ya zorakılığa çağırışlarla müşayiət olunan, milli, irqi və ya dini ədavəti təbliğ edən toplantılar qadağan edilir.

Hər hansı toplantını qadağan etmək, yaxud dayandırmaq səlahiyyətlərindən yalnız olduqca tək-tük və müstəsna hallarda istifadə olunmalıdır. Bu, aşağıda 8(VII)-cu Maddədə və həm də ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişlərində xüsusi olaraq göstərilir:

84. Qadağa ... ən son vasitə tədbiridir və o yalnız daha az məhdudlaşdırıcı reaksiya digər müvafiq maraqların qorunması zamanı səlahiyyətli orqanlar tərəfindən qarşıya qoyulan məqsədə çatmağa kömək etmədikdə nəzərdən keçirilməlidir. Bununla yanaşı, dövlətin dinc toplantını qorumaq məqsədilə müvafiq resurslardan istifadə etmək kimi müsbət vəzifəsini nəzərə alaraq, qadağa faktiki olaraq, dövlətin öz müsbət öhdəliklərini təmin edə bilməməsi halı kimi qiymətləndirilir. Hər hansı dövlət orqanı istənilən tədbiri qeyri-qanuni olaraq qadağan etdiyi hallarda dövlətin hüquqi məsuliyyəti yaranacaq.

Barankeviç v. Rusiya (2007) işi ilə bağlı aparılan prosesdə bələdiyyə orqanlarının Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 11-ci maddəsinin müddəalarını pozması faktını müəyyən edərkən, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi dövlət orqanları üçün qadağadan başqa tətbiq edilməsi mümkün olan çoxlu sayda məhdudsiyyət formalarının olduğunun aşkar etmişdir. Məhkəmə həmin məhdudlaşdırıcı seçimlərin müvafiq toplantının keçirilməsinə qadağa qoyulmazdan öncə nəzərə alındığını xüsusilə vurğulamışdır:

1. Zoraki əks nümayiş təhlükəsinin mövcud olduğunu ehtimal edərək, Məhkəmə milli səlahiyyətli orqanların hər hansı bir narahatlıq törətmədən ərizəçi tərəfindən planlaşdırılan dini toplantının keçirilməsinə imkan verə biləcək vasitələr seçimində geniş səlahiyyətə malik olduqlarını müşahidə etmişdir (bax Plattform, loc.cit.). Ərizəçinin dini toplantısının dinc davam etdirilməsinə imkan verə bilən tədbirləri nəzərdə keçirmək əvəzinə, müvafiq dövlət orqanları ona qadağa qoymaq seçimini etmişlər. Onlar ərizəçinin din və sərbəst toplaşmaq azadlığı hüquqlarından istifadə etmək imkanını rədd edərək, ən qəti tədbirə əl atmışlar. İmtina ilə bağlı təqdim olunmuş məndən göründüyü kimi, təfərrüatlı səbəblər olmadan ictimaiyyət arasında ibadət xidmətinin təmin edilməsinə icazə məqsədilə ərizəçinin müraziətinin bir çox hallarda artıq rədd etmişdir (bax yuxarıdakı 8-ci paraqraf). Belə bir hərtərəfli qadağa əsaslandırılmış hal kimi nəzərdən keçirilə bilməz.

Əgər hər hansı bir toplantıda yalnız cüzi sayda iştirak edən insanlar, yaxud da iştirak etməsi güman edilənlər ayrı-seçkiliyə, düşmənçiliyə və ya zorakılığa, milli, irqi və ya dini ədavətə açıq çağırışlarla çıxış edərlərsə, onda qanunvericiliyin bu bölməsi hər hansı toplantının avtomatik olaraq qadağan edilməsi mənası vermiş

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

kimi şərh olunmamalıdır. Özlərini tamamilə dinc aparmaları güman edilən iştirakçılarla (yaxud iştirakçılardan ibarət qruplar) qeyri-dinc iştirakçıları fərqləndirmək vacibdir. Hətta belə eyni toplantıda digər iştirakçılar zorakı hərəkətlərə yol vermiş olsalar da, dinc davranan digər iştirakçılara məhdudiyətlər qoyulmamalıdır. ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişlərində qeyd olunur ki:

89. ...Özləri heç bir zorakı hərəkətə yol verməyən ayrı-ayrı iştirakçılar yalnız qeyri-dinc toplaşmada iştirakla bağlı olaraq, məsuliyyətə cəlb oluna bilməzlər. Ezelin v. Fransa (1991) işi ilə bağlı aparılan prosesdə göstəriləndiyi kimi, “istənilən demokratik cəmiyyətdə sözügedən müvafiq şəxs öz hüquqlarından istifadə zamanı hər hansı bir təqsirləndirilməli hərəkətə yol verdiyi hallar istisna edilməklə həmin azadlıqları hər hansı bir şəkildə məhdudlaşdırmaq `vacib` deyildir”.⁵⁰

“Milli, irqi, yaxud dini ədavət” ifadələrinin şərhinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Bu, tam təfəsilatı ilə şərh olunmalı və nifrətamiz nitq ilə bağlı beynəlxalq öhdəliklərə uyğun şəkildə izah edilməlidir. Sadəcə düşmənçəsinə edilən və ya həqarətli çıxışla (qorunmalı olan) nifrətamiz nitq (müdafiə olunmamalı) arasındakı fərqə dair istiqamətləndirici göstərişlər ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişlərində rast gəlmək olar:

Particular care must be taken in the interpretation of ‘propagandizing national, racial or religious discord.’ This must be narrowly construed, and should be interpreted in a manner which is consistent with international obligations in relation to hate speech. Guidance on the difference between merely hostile or offensive speech (which should be protected) and hate speech (which should not be protected) can be found in the OSCE ODIHR / Venice Commission Guidelines:

Nifrət və ikrah hissənin ifadə olunduğu kütləvi toplantılar: Nitq və digər ifadə vasitələri normal olaraq, MSHBS-in 19-cu Maddəsi və Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 10-cu Maddəsi ilə nəzərdə tutulan qorunmadan istifadə edəcək. Bu cür hal, hətta belə, bir ifadə düşmənçilik toxumu səpərsə, yaxud da digər şəxslərin, cəmiyyətin digər qruplarının və ya ayrı-ayrı təbəqələrinin təhqir olunmasına gətirib çıxaran hal kimi səciyyələndirilir. Lakin, MSHBS-in 20-ci Maddəsində nəzərdə tutulduğu kimi, “ayrı-seçkiliyə, düşmənçiliyə və ya zorakılığa təhrikediciliyə gətirib çıxaran milli, irqi və ya dini nifrətin hər hansı bir şəkildə təbliği qanunla qadağan olunmalıdır.” Avropa Nazirlər Komitəsi Şurasının təqdim etdiyi R(97)20 sayılı Təvsiyəsinin 4-cü Prinsipi Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 10-cu maddəsi ilə digər ifadə formaları üçün nəzərdə tutulan müdafiə hüququ səviyyəsindən istifadə etməmək şəklinə ayrı-ayrı şəxslərin və ya qrupların ünvanına təhqiramiz ola biləcəyi baxımından nifrətamiz çıxışların spesifik səviyyələrini göstərir. Bu, nifrətamiz nitqin Konvensiyada təsbit olunmuş hüquq və ya azadlıqların pozulmasına, yaxud da onların orada nəzərdə tutulan

⁵⁰ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paraqraf 89.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

hədlərdən də artıq məhdudlaşdırılmasına yönəldiyi haldır.” Hətta bu zaman, hər hansı bir toplantıda iştirakçılar tərəfindən belə bir çıxışdan istifadə olunması öz-özlüyündə hər hansı dinc toplantını bu və ya digər şəkildə qeyri-dinc və ya qanunsuz toplantıya çevirmir və tənzimləyici orqanlar bütün tədbiri tamamilə dağıtmaq əvəzinə qanunazidd hərəkətlər edən ayrı-ayrı şəxsləri həbs etməlidir.⁵¹

II. Mühəribəni təbliğ edən toplantılar qadağan edilir.

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişlərində aşağıdakılar qeyd olunur:

Konstitusion quruluşun hədələyici və zorakı üsullarla devrilməsinə dair çağırışlar hər hansı tədbirin məhdudlaşdırılması üçün kifayət qədər zəmin yarada bilər, hərçənd konstitusion quruluşun qeyri-zorakı üsullarla dəyişdirilməsinin təbliğ olunduğu hər hansı bir toplantı qorunmağa layiqdir.⁵²

Əlavə olaraq, aşağıda 8(III) Maddəsi ilə bağlı *Azadlıq və Demokratiya Partiyası (Özdep) v Türkiyənin* (1999) müzakirəsinə və *Türkiyənin Vahid Kommunist Partiyası və Digərləri v Türkiyə* (1998) müzakirəsinə baxın.

III. Siyasi məqsədlə dinc toplantı keçirmək aşağıdakı hallarda qadağan edilir:

1) Azərbaycan Respublikası Prezidentinin seçkiləri (ölkə ərazisində), Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi deputatlarının seçkiləri (ölkə ərazisində), Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi deputatlarının seçkiləri (Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisində), bələdiyyə seçkiləri (müvafiq şəhər və rayonun ərazisində) gününə 24 saat qalmışdan seçki günü səsvermə məntəqələri bağlananadək;

2) referendumun keçirildiyi günə 24 saat qalmışdan səsvermə məntəqələri bağlananadək;

⁵¹ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paraqraf 135 (xüsusi qeyd əlavə olunub).

⁵² ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paraqraf 135.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

7(1) maddəsi ilə bağlı olaraq, yuxarıda vurğulandığı kimi, tənzimləmə toplantı tərəfindən çatdırılan məlumatın məzmununa əsaslanmamalıdır. Bütün hallarda, başlıca meyar təhlükə doğuran zorakılıq qorxusunun mövcudluğu olmalıdır. Bu, mövcud hakimiyyətə qarşı müxalif fikirlər səsləndirən və ya onları daha da stimullaşdıran siyasi fikirləri özündə birləşdirən hər hansı siyasi məlumata malik toplantılar üçün də eynilə doğrudur. Seçkidən öncə günlər və həftələr hesabı ilə xəbərdar olunan toplantıların keçirilməsi ehtimalının artması halı da mövcuddur və siyasi məqsədli toplantıların tənzimlənməsi bütün digər toplantıların tənzimlənməsinə tətbiq olunan eyni ciddi tələblərə tabe olmalıdır. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi Konvensiyanın 10(2) Maddəsinin müddəaları çərçivəsində dövlət mənafeyi məsələlərinə dair siyasi nitq və ya debatlar məhdudiyətlər üçün kiçik bir miqyasın olduğunu göstərmişdir.⁵³

Azadlıq və Demokratiya Partiyası (Özdep) v Türkiyə (1999) işində qeyd olunurdu ki: “Fərqli, hətta belə Dövlətin hal-hazırda təşkil olunduğu üsulun gündəmə gətirilməsinə toxunan siyasi platformaların təklif olunmasına və müzakirə edilməsinə imkan yaratmaq demokratik cəmiyyətin mahiyyətini təşkil edir.” Əlaqədar qrupun (ÖZDEP) “insanların müstəqillik və azadlıq uğrunda ədalətli və qanuni mübarizəsi”nə öz dəstəyini açıq şəkildə bəyan etmiş olduğu mühüm əhəmiyyət kəsb edir. O, bu mübarizədə onlara dəstək nümayiş etdirir.” Məhkəmənin həmin ifadənin ÖZDEP tərəfindən müəyyən siyasi tələblər irəli sürmək niyyətini bildirmədiyini hesab etməklə yanaşı, o, həmin ifadənin tərkibində insanları zorakılığa, yaxud da demokratiyanın qaydalarını pozmağa səsləyən hər hansı təhrikədi çağırışların olmadığını müəyyən etmişdir. Məhkəmə həm də terrorçuluğa qarşı mübarizə ilə bağlı çətinliklər də daxil olmaqla müvafiq işlə bağlı ikinci dərəcəli müşayiətedici ilkin məlumatları da nəzərdən keçirmişdir.⁵⁴ O, öz qərarında Hökumətin hər hansı iğtişaş təhlükəsini *izah edə bilməməsini* və bununla da ÖZDEP-in buraxılmasının qarşıya qoyulan məqsədlə qeyri-mütənasib və nəticə etibarilə də hər hansı bir demokratik cəmiyyət üçün lüzumsuz bir addım olduğunu qeyd etmişdir.

Bir sıra hallarda (*İncal v. Türkiyə, (1998)*; habelə *Türkiyənin Vahid Kommunist Partiyası və Digərləri v Türkiyə (1998)*), təşkilatçı tərəfindən bəyan edilmiş məqsədin səmimiyyəti üzərinə şübhə salan konkret dəlillərin olduğu hallar istisna edilməklə, hər hansı bir qrupun *faktiki* məqsəd və ya niyyətlərinin onun konstitusiyasında göstərilənlərdən, yaxud da müvafiq dövlət orqanlarına xəbərdar olunmuşlardan fərqlənməsini xüsusilə qeyd edərkən, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi təşkilatçının bəyan olunmuş niyyətini qəbul etməyi daha məqbul hesab edir. Bu hallar seçkilərdə müxalifət namizədlərinin irəli sürülməsi üçün təşkil edilmiş nümayişlərdə özünü daha qabarıq büruzə verməklə tam üst-üstə düşür. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi digərlərini öz səslərini verməklə demokratik prosesdən istifadə etməyə ruhlandırmağa çalışanlara (məsələn, seçki prosesi zamanı kampaniya aparmaqla, yaxud da yeni seçkilər tələb etməklə) qarşı, əlbəttə, həssas mövqedən çıxış edəcək. Müxalifət tərəfindən təşkil olunan kütləvi mitinqlərdə zorakı niyyətlərin olması ilə bağlı təkzibedilməz sübutların olduğu hallar istisna edilməklə, iğtişaşın qarşısının alınması məqsədilə tətbiq olunan istənilən məhdudiyətlərin mütənasib olduğunu göstərmək çox güman ki, çətin olacaq.

⁵³ Bax, məsələn, *Uvingrouv v. Birləşmiş Krallıq*, 25 noyabr 1996-cı il tarixli hökm, paraqraf 58, *Stankov və Birləşmiş Makedoniya Təşkilatı v Bolqarıstan*, 2 oktyabr 2001-ci il tarixli hökm, paraqraf 88.

⁵⁴ Bax, məsələn, *Türkiyə Vahid Kommunist Partiyası və Digərlər*, hökm, paraqraf 59.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

Bununla yanaşı, milli orqanlar milli ictimai rəyin azlığın fikirlərinin, onların nə dərəcədə tanınmamış olduğu nəzərə alınmadan, müdafiəsi hesabına qorunmamasını təmin etməkdə xüsusi sayıqlıq nümayiş etdirməlidir.⁵⁵ Məsələn, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi bununla əlaqədar olaraq göstərmişdir ki:

Demokratiyanın başlıca xüsusiyyətlərindən biri onun hər hansı bir ölkənin problemlərinin, hətta onlar usandırıcı olduğu hallarda da belə, zorakılığa əl atmadan dialoq yolu ilə həllinin təklif edilməsi mümkünlüyüdür. Demokratiya özünüifadə azadlığı üzərində çiçəkləyib inkişaf edir. Məhz bu nöqteyi-nəzərdən hər hansı bir qrupa yalnız ictimaiyyət qarşısında açıq şəkildə, demokratik qaydalara uyğun olaraq, Dövlətin əhalisinin bir hissəsinin vəziyyətini müzakirə etməyə, əlaqədar olan hər bir şəxsi qane edə biləcək həlli üsulları axtarib tapmağa çalışmaları səbəbindən maneçilik törətmək heç nə ilə əsaslandırıla bilməz..⁵⁶

Qanunda və ya konstitusiyada qeyri-zorakı üsullarla islahatlar aparılmağa çağıran kütləvi mitinqlərlə əlaqədar olaraq, ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri daha sonra aşağıdakıları qeyd edir:

Belə bir dəyişikliyə qanuni müstəvidə şərait yaradıldığı iki mühüm şərt mövcuddur: "birincisi, bu məqsədlə istifadə olunan vasitələr qanuni və demokratik olmalıdır; ikincisi, təklif olunan dəyişikliyin özü əsas demokratik prinsiplərə uyğun olmalıdır"⁵⁷. Konstitusion quruluşun təhlükə doğuran və zorakı üsullarla devrilməsinə dar səslənən çağırışlar hər hansı tədbirin məhdudlaşdırılması üçün kifayət qədər zəmin yarada bilər, hərçənd konstitusion quruluşun qeyri-zorakı üsullarla dəyişdirilməsinin təbliğ olduğu hər hansı toplantı qorunmağa layiq ola bilər.⁵⁸

7(1) Maddəsi və məhdudiyyətlərin qoyulması üçün qanuni əsas kimi milli təhlükəsizliyin şərhilə bağlı yuxarıda qeyd olunduğu kimi:

...konstitusiyaya zidd hesab olunan fikirlər irəli sürən toplantıların məhdudlaşdırılması məzmun tənzimlənməsinin bir formasıdır və bununla da o, dinc toplaşmaq azadlığına əsaslandırıla bilməyən hücum kimi qiymətləndirilməlidir. Ərazi bütövlüyü ilə bağlı həyəcan və narahatlıqlar milli təhlükəsizliklə bağlı irəli sürülən motivlərə qoyulan məhdudiyyətləri əsaslandırmaq üçün yüksək həddən keçməlidir...⁵⁹

IV. Siyasi məzmunlu dinc toplantının keçirilməsi müvafiq icra hakimiyyəti orqanının qərarı ilə müəyyən edilmiş mühüm dövlət əhəmiyyətli beynəlxalq

⁵⁵ Stankov və Vahid Makedoniya Təşkilatı (ILINDEN) v Bolqarıstan (2001), paraqraf 107.

⁵⁶ Bax, məsələn, Türkiyə Vahid Kommunist Partiyası və Digərləri v Türkiyə, paraqraf 57.

⁵⁷ Bax Refah Partisi və Digərlər iv. Türkiyə (2003), paraqraf 98. Yadda saxlamaq lazımdır ki, Tsonev v. Bolqarıstan işində (2006), Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi yalnız "inqilabi" kəlməsinin işlədilməsi ilə bağlı hər hansı bir dəlilin olmadığını müəyyən etmişdir, Bolqarıstan İnciləbçi Gənclər Partiyası Bolqarıstan cəmiyyətinə, yaxud Bolqarıstan dövlətinə qarşı təhlükə doğururdu. Orada eyni zamanda partiyanın nizamnaməsində onun öz məqsədlərinə çatmaq üçün bu və ya digər zorakılıq üsullarından istifadə olunması ilə bağlı fikirlər də olmamışdır.

⁵⁸ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paraqraf 135.

⁵⁹ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paraqraf 74.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

tədbirlərə hazırlıq ərəfəsində və onların keçirildiyi dövrdə həmin tədbirin keçirildiyi şəhər və rayonların ərazilərində bu qanunun 7-ci Maddəsinin tələblərinə uyğun şəkildə qadağan edilə bilər.

Yuxarıdakı 8(III) Maddəsi ilə bağlı şərh 8(IV) Maddəsinin şərhinə tam müvafiqdir.

Bununla yanaşı, burada mühüm əhəmiyyət kəsb edən məqam `dövlət əhəmiyyətli beynəlxalq tədbirlər` ifadəsinin şərhidir. 8(IV) Maddəsində göstərilən səlahiyyət, sui-istifadə olunarsa, hakimiyyət orqanlarına ifratcasına geniş fəaliyyət imkanları verə bilər. Biz `dövlət əhəmiyyətli beynəlxalq tədbirlər`in yalnız dövlət başçılarının rəsmi səfərləri zamanı keçirilən tədbirləri özündə cəmləşdirə biləcək məhdud mənada yozulmasını təklif edərdik.

Hətta belə hər hansı səfər edən dövlət başçısı ilə bağlı olan hallarda da toplaşmaq, nümayişə çıxmaq və etiraz etmək hüquqlarının yenə də mövcud olduğunu təsdiqləmək mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Birləşmiş Krallıqdakı sonuncu halda London Paytaxt Polisi öz zabitlərinin Çin Prezidentinin 1999-cu ildə Londona səfəri zamanı bayraqları çıxararkən və `Azad Tibet` etiraz nümayişinə çıxanları polis maşınları ilə əhatəyə alarkən qanunsuz hərəkət etdiklərini etiraf etmişdir.

Avropa Birliyinin *Polis və Təhlükəsizlik Orqanları üçün Beynəlxalq Səviyyəli İri Tədbirlərdə Əməkdaşlıq Məsələlərinə dair Rəhbər Vəsaitində* göstəriləyi kimi:

Qanun və göstərişlərin tətbiqi az müdaxilə ilə müşayiət olunan yanaşma üsuluna üstünlük verməklə qanunçuluq və mütənasiblik, habelə təmkinlilik prinsipləri ilə tənzimlənməlidir. Mümkün olduğu hallarda, polisin gərginliyin azalmasına xidmət edən yanaşma üsulu dialoqa, ümumi istifadə yerlərinin razılaşıdırılmış şəkildə idarə olunmasına və əməkdaşlığa əsaslanmaqla seçilməlidir.⁶⁰

V. Toplantı demokratik cəmiyyətdə zəruri olan hallarda və bu qanunun 7-ci Maddəsinin tələblərinə uyğun şəkildə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının qərarı ilə qadağan edilə bilər.

Yuxarıdakı 8(IV) Maddəsində olduğu kimi, bu yarım bölmə `zəruri hallarda` termini ilə əlaqədar olaraq, daha geniş səlahiyyət vermiş kimi görünür. Həmin yarım bölmənin

⁶⁰ *Polis və Təhlükəsizlik Orqanları üçün Beynəlxalq Səviyyəli İri Tədbirlərdə Əməkdaşlıq Məsələlərinə dair Rəhbər Vəsait (Beynəlxalq tədbirlərdə Polis və Təhlükəsizlik Orqanlarının istifadəsi üçün ilkin layihəşəkilli Təhlükəsizlik Vəsaiti, AB sənədi 15226/1/06, 22.12.06).* Aşağıdakı saytda onlayn variantdadır: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:314:0004:0021:EN:PDF>

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

özünün hazırkı Qanunun 7-ci Maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh olunmasını göstərməsi vacibdir. 7(1) Maddəsində göstərilən məhdudiyət üçün qanuni əsasların şərhilə bu və ya digər şəkildə uzlaşdığı hallar istisna edilməklə `mühüm hallarda` daha geniş məhdudiyətlərə icazə verilməməlidir.

VI. Zəruri hallarda toplantı bu Qanunun 7-ci Maddəsinin tələblərinə uyğun şəkildə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının sərəncamı ilə dayandırılabilir.

Zərurət və mütənasibliklə bağlı olaraq, yuxarıda müzakirə olunmuş eyni fikirlər (7(II) və 7(III) Maddələri) hər hansı toplantının istənilən dayandırılması fikri ilə bağlı tətbiq olunmalıdır.

VII. Bu maddənin IV, V və VI hissələrinə uyğun olaraq, toplantının qadağan edilməsi və ya dayandırılması son zərurət tədbiri sayılır və yalnız bu Qanunun 7-ci maddəsində müəyyən edilmiş məhdudiyətlər kifayət etmədikdə tətbiq edilir.

VIII. Toplantıların keçirilməsi Azərbaycan Respublikasının `Fövqəladə vəziyyət haqqında` Qanunu ilə nəzərdə tutulduğu qaydada onun tətbiq olunduğu ərazidə fövqəladə vəziyyət zamanı məhdudlaşdırıla və ya qadağan edilə bilər.

Terrorçuluğa qarşı mübarizəni daha da gücləndirməyi, yaxud da təhlükəsizliyi genişləndirməyin dinc toplaşmaq azadlığı hüququ da daxil olmaqla Konvensiya ilə təsbit olunan fundamental hüquqlara müdaxilə edən özbaşına hərəkətlərə qanuni don geyindirmək üçün istifadə olunmamalıdır.⁶¹ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişlərində aşağıdakı şərtlərlə xüsusi olaraq vurğulanır:

78. MSHBS-in 4-cü və Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin 15-ci Maddəsinə əsasən, xalqın həyatını təhlükə altına alan müharibə və fövqəladə vəziyyətlər zamanı dövlətlər sərbəst toplaşmaq azadlığı ilə bağlı qəbul etdikləri öhdəliklərdən kənar çıxan tədbirlər görə bilərlər. Onlar bu addımı yalnız vəziyyətdən doğan zərurətin tələb etdiyi hədlər daxilində ata bilərlər və bir şərtlə ki, bu cür tədbirlər onların beynəlxalq hüquqla qəbul etdikləri digər öhdəliklərlə uzlaşmış olsunlar. Böhran və ya fövqəladə hal “bütün əhaliyə mənfi təsir göstərən və Dövlətin təşkil olunduğu cəmiyyətin təşəkkül tapmış həyat tərzini təhlükədə qoyan” vəziyyət kimi nəzərdən keçirilməlidir. Mülki və Siyasi Hüquqlara dair Beynəlxalq Sazişdə Məhdudlaşdırma və Qismən Ləğvolunma Müddəalarına dair Sirakuza Prinsiplərində əlavə olaraq göstərilir ki, “xalqın həyatı üçün ciddi və qaçılmaz təhlükə yaratmayan nə daxili münaqişə və iğtişaş”, nə də “iqtisadi çətinliklər” 4-

⁶¹ Bax ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paragraf 75, *Beynəlxalq Hüquqşünaslar Komissiyasının İnsan Hüquqlarının Qorunmasına və Terrorçuluğa qarşı Mübarizədə Qanunun Aliliyinə dair Berlin Bəyannaməsinin sitat kimi göstərilməsi* (2004), aşağıdakı saytda yerləşdirilib <http://www.icj.org>

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

cü Maddə ilə nəzərdə tutulan müvəqqəti ləğvetmələri və ya kənarçıxmaları əsaslandırma bilər.

79. Fövqəladə vəziyyət əlaqədar dövlətin vətəndaşlarına ya bəyan olunmalı, ya da BMT Baş Katibinin vasitəçiliyi ilə MSHBS-ə tərəf kimi çıxış edən digər dövlətlərə (MSHBS-in 4(3) Maddəsi), Avropa Şurasının Baş Katibinə (Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 15(3) Maddəsi) və ATƏT-ə (paragraf 28.10, İnsan Hüquqları üzrə Konfransın Moskva Görüşünün Sənədi, 1991) xəbərdar olunmalıdır. Müddəa və öhdəliklərin qismən ləğv olunması məhdud zaman çərçivəsində həyata keçirilməli və ya müvəqqəti səciyyə daşmalıdır.

MADDƏ 9

Maddə 9. Dinc toplantının keçiriləcəyi yerin və vaxtın məhdudlaşdırılması və ya qadağan edilməsi

I. Dinc toplantının keçiriləcəyi yerə məhdudiyət və ya qadağa bu Qanunun 7-ci maddəsində müəyyən edilmiş meyarlara uyğun olaraq qoyulur.

Yuxarıdakı 7(IV) Maddəsində `yer`ə qoyulan məhdudiyətlərlə bağlı şərh həm bura şamil olunur. ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri qeyd olunduğu kimi:

Kütləvi toplantı iştirakçıları bu cür saytlardan hər hansı münasib vaxt ərzində digər hər hansı bir şəxs kimi istifadə etməkdə daha çox iddialıdırlar. Həqiqətən də, ictimai etiraz və sərbəst toplaşmaq azadlığı ümumən götürdükdə, ümumi istifadədə olan ərazinin istifadə olunduğu daha müntəzəm məqsədlər kimi, ictimai ərazilərdən və ya yerlərdən bərabər qanuni istifadə kimi nəzərdən keçirilməlidir (piyada və nəqliyyat vasitələrinin hərəkəti).⁶²

Çox zaman ayrıca bir məlumatın səmərəli şəkildə çatdırılması üçün məhdud sayda üsullar olduğunu nəzərə alaraq, istənilən məhdudiyətlərin miqyası dəqiqliklə müəyyən olunmalıdır. Hər hansı bir toplantıya `yer` məhdudiyətləri qoyulduğu zaman, onlar mütənəsb olmalıdır. Bu isə öz növbəsində o deməkdir ki (ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişlərində qeyd olunduğu kimi), istənilən bu kimi məhdudiyətlər `həmişə öz məqsədli auditoriyasının vizual və səs hüduqları daxilində toplantıya yardım göstərmək məqsədi güdməlidir`.⁶³ Görüntü və səs anlayışı mühüm əhəmiyyət kəsb edir, çünki əksər kütləvi toplantılar ayrıca fərdə, qrupa, yaxud orqana müraciət çatdırmaq məqsədi güdür. Buna görə də, hər hansı toplantıya icazə verilməsi, lakin onun öz müraciətinin hədəf etdiyi məqsədli auditoriyasına göndərilməsinə maneçilik törədilməsi toplaşmaq və etiraz etmək hüququnun əməllicə rədd edilməsi kimi səciyyələndirilir. Bu, xüsusən də 9(III) Maddəsində sadalanan bir çox yarımbəndlərə xüsusilə müvafiqdir.

II. Əgər toplantı təşkilatçılarının yazılı xəbərdarlığında göstərilmiş yerdə və vaxtda başqa bir toplantı təyin edilibsə və əks-toplantının keçirilməsinin tərəflər arasında qarşılıqlı törədəcəyi barədə kifayət qədər əsaslar varsa, müvafiq icra hakimiyyəti orqanı əks-toplantının təşkilatçalarına başqa vaxtın və yerin müəyyən edilməsini təklif etməlidir. Dəyişdirilmiş vaxt və yer haqqında yazılı xəbərdarlıq tədbirlərin yeni tarixinə azı 3 gün qalmış müvafiq icra hakimiyyəti orqanına təqdim edilməlidir. Əks-toplantı keçirildiyi halda

⁶² ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paragraf .18.

⁶³ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, paragraf .82.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

polis orqanları toplantı və əks-toplantı iştirakçılarının təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədi ilə tədbirlər görməlidir.

O da nəzərə alınmalıdır ki, toplantı ilə eyni vaxtda keçirilən toplantı arasında ziddiyyət həmişə olacaq. Hətta belə münaqişə potensialı mövcud olarsa, müvafiq polis vasitələrindən istifadə olunması onların xəbərdar olunmuş ərazilərində/marşrutlarında həm toplantıların normal məcrada davam etdirilməsinə, həm də Dövlətin sərbəst toplaşmaq azadlığını qorumaq kimi müsbət öhdəliyinin təmin edilməsinə hərtərəfli şərait yarada bilər.

Məsələn, *Ollinger v. Avstriya* (2006) işində Avropa İnsan hüquqları Məhkəməsi Avstriya dövlət orqanlarının ərizəçinin toplantısı ilə başqa bir eyni vaxtda keçirilən toplantı arasında ola biləcək münaqişə potensialı əsasında məhdudiyətlər qoymaqla onun sərbəst toplaşmaq hüququnu pozmuş olduğunu müəyyən etmişdir. Məhkəmə qeyd etmişdir ki, 'səlahiyyətli orqanların, əvvəlki illərdə olduğu kimi, qızğın mübahisələrin baş alıb gedəcəyindən ehtiyatlanmalarına baxmayaraq, əvvəlki hadisələr zamanı hər hansı zorakılıq insidentlərinin baş verməsi öz təsdiqini tapmamışdır.' Məhkəmə tərəfindən nəzərdən keçirilən digər amillər sırasına toplantı iştirakçılarının sayı və etiraz vasitələri (bu halda, 'öz fikirlərinin dinc və sakit ifadə olunması vasitələri, yəni xatirə məktublarının aparılması'). Məhkəmənin hökmündə göstərilirdi:

48. Bu kimi hallarda Məhkəmə Hökumətin hər iki toplantının biri-birinə qarışmasının qarşısını almaq məqsədilə polisin iştirakının təmin edilməsi kimi qabaqlayıcı tədbirlərin görüldüyü halda hər iki mitinqə icazə verilməsinin məzarlığı ziyarət edənlərin hüquqları ilə bağlı, həm də eyni zamanda kifayət qədər qorunma dərəcəsi təklif etdiyi halda ərizəçinin sərbəst toplaşmaq azadlığı hüququnu qoruya biləcək bir münasib alternativ olmadığı arqumenti ilə kifayətlənməmiş, daha doğrusu, buna inanmamışdır.⁶⁴

Paralel toplantılarla əlaqədar olaraq, ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişlərində qeyd olunur ki:

Eyni yerdə və ya vaxtda keçirilməsi nəzərdə tutulan iki və ya daha artıq toplantı üçün xəbərdarlıq olunduğu hallarda onların baş tutmasına mümkün qədər şərait yaradılmalıdır. Dövlətin əks-nümayişlər təşkil olunduğu hallarda əsas tədbirin pozulmasının qarşısını almaq vəzifəsini xüsusi olaraq diqqətə çatdırmaq lazımdır.⁶⁵

100. Eyni vaxtda keçirilən toplantılar. Bütün şəxslər və qruplar öz fikirlərini ifadə etmək üçün ictimai yerlərdə eyni səviyyədə iştirak etmək hüququna malikdirlər. Beləliklə, insanlar başqa bir kütləvi toplantıda səsləndirilmiş fikirlərə qarşı narazılıqlarını ifadə etmək məqsədilə əks nümayişçilər kimi toplaşmaq hüququna malikdirlər. Bu kimi hallarda iki toplantının vaxt və yer etibarilə üst-

⁶⁴ *Ollinger v. Avstriya* (Ərizə № 76900/01, 29 iyun 2006-cı il tarixli hökm, yekun 29 sentyabr 2006-cı il tarixdə) paragraf 48.

⁶⁵ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, səhifə 16, 'Prosedur Məsələləri', paragraf 3.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

üstə düşməsi çox güman ki, ikinci toplantı tərəfindən çətdirilməli məlumatın mühüm hissəsi olmalıdır. Əlaqədar birgə toplantılara onların fiziki baxımdan biri-birilərinə müdaxilə etməmələri nöqtəyi-nəzərindən öz hədəflərinin vizual və səs hüudları daxilində baş tuta bilmələri üçün şərait yaradılmalıdır.

101. Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının “Ärzte für das Leben” v. Avstriya (1988) Platforma işində aydın şəkildə göstərilədiyi kimi, “əks-nümayiş hüququ nümayiş etmək hüququndan istifadə olunmasının əngəllənməsinə tətbiq olunmamalıdır”. Beləliklə, hər bir şəxsin və ya qrupun digərlərinin maneçiliyi olmadan öz fikirlərini ifadə etmək hüququna malik olduqlarını nəzərə alaraq, əks-nümayişçilər öz fikirlərini bölüşmək istəməyən insanların fəaliyyətini pozmamalıdır. Dövlətin əks-nümayişlərin təşkil olunduğu əsas tədbirin pozulmasının qarşısını almaq vəzifəsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Bununla yanaşı, hər hansı əks-nümayiş təşkilatçısının niyyətinin xüsusi olaraq digər toplantının keçirilməsinin qarşısını almaqdan – həqiqətən də digərlərinin hüquqlarını pozmaqdan ibarət olduğu hallarda sübut etmə ilə bağlı sual meydana çıxır. Bu cür hallarda, MSHBS-in 5-ci Maddəsi və Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 17-ci Maddəsinin müddəaları nəzərə alınacaq və əks-nümayiş dinc toplaşmaq hüququ üçün nəzərdə tutulan qorunmadan istifadə etmək hüququnu itirmiş olacaq.

102. Eyni yerdə və vaxtda iki və ya daha çox toplantı üçün xəbərdarlıq verildiyi hallarda onların hər birinə mümkün olduqca ən yüksək səviyyədə yardım göstərilməlidir. İctimai tədbirlərin başqa bir ictimai tədbir üçün nəzərdə tutulan eyni yerdə və eyni vaxtda keçirilməsinin qadağan edilməsi çox güman ki, qeyri-mütənasib reaksiya kimi qiymətləndirilməlidir. Bəzi yurisdiksiyalarda “erkən yuxudan qalxana Allah verər” qaydası tətbiq edilir. Belə bir qayda yolveriləndir, çünki o, qruplar arasında ayrı-seçkilik yaratmur və digər toplantılar üçün alternativ yer və yaxud vaxt təşkilatçıları təmin edə biləcək şəkildə nəzərdə tutulur. Müvafiq səlahiyyətli orqanlar hətta belə xəbərdar olunmuş ərazidə hansı toplantıya şərait yaradılmalı olduğunun müəyyən edilməsini səsə də qoya bilərlər.

I. Aşağıdakı yerlərdə yığıncaqların, mitinqlərin, nümayişlərin keçirilməsi qadağandır:

- 1. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi, Prezident Sarayı, Prezident İqamətgahı, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti, Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti, siyahısı müvafiq icra orqanı tərəfindən müəyyən edilən mərkəzi, şəhər və regional icra hakimiyyətləri orqanlarının, Konstitusiya Məhkəməsi, Ali Məhkəmə, Azərbaycan Respublikası Apellyasiya Məhkəməsi və Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məhkəməsinin yerləşdiyi binaların ətrafında 200 metr radius çərçivəsində;**
- 2. istismarı xüsusi təhlükəsizlik qaydalarına əməl edilməsi tələb edilən körpü, tunnel, tikinti sahələri, ziyanlı istehsal obyektləri və digər müəssisələrdə, ciddi şəkildə qorunan ekoloji sahələrdə və magistral su**

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

kəmərinin keçdiyi qorunan zonalarda, elektrik naqillərin gərginliyi 1000 V-dan yuxarı olan ərazilərdə, hava limanlarında, metropolitendə, dəmir yolu, müdafiə obyektləri, su təchizatı və kanalizasiya sistemlərinin texniki konstruksiyalarının, neft quyularının, su mühafizəsi zonalarının yerləşdiyi ərazilərdə;

9(III) (1) və 9(III) (2) Maddələrin əhatə dairəsi elədir ki, onlar hər hansı kütləvi toplantıların öz məqsədli auditoriyasının gözü qabağında və eşidə biləcəyi şəkildə keçirilməsinin qarşısını almaq təsirinə malikdir. Bu cür ümumi müddəalar dinc toplantı azadlığı hüququndan yararlanmağa yüksək dərəcədə məhdədicə təsir göstərə bilər. Biz həmçinin qeyd etmək istədik ki, ATƏT-in Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq haqqında Qanununa edilən layihə Dəyişikliklərinə dair Rəyi (AZE/088/2007) bu maddə ilə bağlı həlledici olmuş və “onun mətndən nə məntiqli, nə də lazımı kimi hesab edilmədən çıxarılması” tövsiyə olunur. Bu bölmələrə yalnız müstəsna halda arxalanmaq olar. Bu xüsusi məhdudiyətlərin tətbiq edilməsi üçün açıq-aşkar səbəblər olmayınca və bu cür məhdudiyətlər həm proporsionallıq doktrinası, həm də qanuni məqsədlərin müvafiq izahı ilə uyğun gəlməyincə, onlara arxalanmaq olmaz (bax: yuxarıdakı Maddə 7(1)).

Başqa yurisdiksiyada nümunə kimi, Britaniya Hökuməti 2005-ci il tarixli Ağır Mütəşəkkil Cinayət və Polis Qanununa müvafiq olaraq Parlament Binası yaxınlığında toplaşmaq və etiraz hüququna məhdudiyətlər qoymuşdur, lakin bu qanunda insan hüquqları üzrə yaranan problemlər səbəbindən hökumət indi etiraz və toplaşmaq hüququndan məhrum edən müvafiq bölmələri ləğv etmək qərarına gəlmişdir.

3. Xüsusi dövlət tədbirlərinin keçirilməsi üçün müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən ayrılmış yerlərdə

Bu yarım-bölmə potensial şəkildə xüsusi dövlət tədbirlərinin keçirilməsi üçün istənilən sahənin ayrılmasına icazə verir. Əgər bu yolla istifadə edilərsə, onda o, səmərəli şəkildə hər hansı başqa xəbərdarlıq edilmiş toplantının keçirilməsinin qarşısını alar və dinc toplaşmaq azadlığı hüququna qeyri-qanuni müdaxilə edilməsinə gətirib çıxarda bilər. Yenidən, müvafiq icra hakimiyyəti orqanı bu səlahiyyətdən yalnız olduqca müstəsna hallarda istifadə etməlidir və toplantı təşkilatçılarının etiraz etmək və ya nümayiş keçirmək istəyi məsələsinin həyata keçirilib-keçirilməməyi onlar üçün açıq olaraq qalır.

4. hərbi məqsədlər üçün istifadə olunan ərazilərdə və hərbi məqsədlər üçün istifadə olunan əraziyə yaxın olan yerlərdə və bu ərazilərin sərhədlərinə 150 metrədən yaxın olan yerlərdə; yaxud lazım olduğu yerdə, təhlükəsizlik məsafəsi daxilində;

5. azadlıqdan məhrum etmə yerlərinin, psixiatriya müalicə müəssisələrinin ərazilərində və bu ərazilərin sərhədlərinə 150 metrədən yaxın olan yerlərdə.

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyasının Göstərişləri qeyd edir ki:

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

83. ...toplantuların müəyyən vaxt və ya xüsusi yerlərdə keçirilməsini qadağan edən ümumi qanunvericilik şərtləri ayrı-ayrı toplantılara məhdudiyətlərdən daha çox əsaslandırma tələb edir. Hər bir xüsusi işin konkret halları ilə bağlı mümkün olmamaqları nəzərə almaqla, bu cür ümumi müddəaların qanunvericiliyə daxil edilməsi (və onların tətbiqi) təxirəsalınmaz sosial tələbat açıq-aşkar göstərilməyənədək qeyri-müvafiq sayıla bilər. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin göstərdiyi kimi : “Zorakılığa təhrik etmək və demokratik prinsiplərdən kənarlaşma – dövlət orqanlarına qarşı qəbul edilməz və ya ağılaşmaz müəyyən fikir, yaxud söz söylənməsi hallarından və irəli sürülən qeyri-qanuni tələblərdən başqa, sərbəst toplaşmaq və özünüifadə azadlığını boğmaq üçün qarşısız alınmaz xarakterli radikal tədbirlər demokratiya ziyan gətirə və hətta çox vaxt onu təhlükə altında qoya bilər.”⁶⁶

Bundan başqa qeyd etmək istərdik ki, bu cür təsisatların divar perimetrləri təhlükəsizlik məqsədləri baxımından layihələşdirilib və buna görə də toplantuların bu cür tikililərin yaxınlığında keçirilməsinin qarşısını almağa heç bir lüzum yoxdur. Həqiqətən də, Birləşmiş Krallıqda uzun illərdir ki, ölkənin bir çox yerlərində hərbi bazalara yaxın olan ərazilərdə çoxlu sayda nüvə-əleyhinə və ya müharibə-əleyhinə etirazlar keçirilmişdir və bu tədbirlərin bu cür yerlərin təhlükəsizliyinə təhlükə yaratmadan və ziyan vurmada davam etməsinə icazə verilmişdir.

IV. Siyasi məzmunlu toplantılar ziyarətgahlarda, ibadətghalarda və qəbiristanlarda keçirilə bilməz.

Biz daha əvvəl 4(II) maddə ilə bağlı bir məsələni qeyd etmək istərdik ki, dəfn mərasimləri və bunun da nəticəsində qəbiristanlığa doğru uzanaraq gedən izdiham siyasi etirazların keçirilməsi üçün müvafiq hallar ola bilər.

V. Piket düzəldənlərin sayı 50 nəfərdən çox olmamalı və piket edilən obyektin girişinə 10 metrədən yaxın məsafədə yerləşməməli, piket edilən obyektə giriş və çıxış üçün maneələr yaratmamalı və 10 vattndan yüksək olan səsgücləndirici qurğulardan istifadə etməməlidirlər.

Bir çox ölkələrdə ümumi prinsip ondan ibarətdir ki, piketlərin öz əsaslarını irəli sürmələri üçün etiraz yerlərinə yaxın olmalarına icazə verilməlidir. Əksər hallarda piketlərin piket edilən obyektlərdən 10 metrədən yaxın keçirilməsinə icazə verilməməyinin səbəbi göstərilir, baxmayaraq ki, onlar ictimai yerdə keçirilir və hərəkət və çıxışa heç bir lüzumsuz maneə yaratmırlar.

VI. Yığıncaqların, mitinqlərin və nümayişlərin keçirilməsi üçün hər bir şəhər və rayonda müvafiq icra hakimiyyəti orqanı xüsusi yerlər ayırmalıdır. Yığıncaqların, mitinqlərin və nümayişlərin keçirilməsi üçün ayrılmış yerlərin siyahısı mətbuatda dərc edilir və başqa üsullarla əhaliyə çatdırılır.

Təşkilatçılar yığıncaq, mitinq və ya nümayişlər üçün ayrılmış yerlərin birini seçə

⁶⁶ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, 83-cü bənd, *Stankov və Birləşmiş Makedoniya Təşkilatı İlindən v. Bolqarıstan* (2001), istinad edilərək 97-ci bənddə.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

bilərlər. Xahiş edilən zaman müvafiq icra hakimiyyəti orqanı yığıncaq, mitinq və nümayişlərin keçirilməsi üçün ayrılmış yerin siyahısını dəyişə bilər.

Yuxarıdakı 9(I) –ci Maddə ilə bağlı göstəriləyi kimi “ümumilikdə sərbəst toplaşmaq azadlığına ictimai yerdən bərabər qanuni istifadə edilməsi kimi yanaşılmalıdır, və bu istifadə adi məqsədlər üçün (səkilər və nəqliyyat hərəkəti kimi) ictimai yerdən istifadəyə uyğun gəlir.” Bundan əlavə, məhdudiyyətlər “toplantıya onun məqsədli auditoriyasının *görə biləcəyi və eşidə biləcəyi çərçivə daxilində*” toplantıya kömək etmək məqsədi güdməlidir.⁶⁷ Eləcə də, toplantılar müntəzəm olaraq təyin edilmiş xüsusi yerlərə köçürülməməli, əksinə məkan üzrə və ya təşkilatçının məlumat verdiyi marşrut boyunca onlara yardım edilməlidir.⁶⁸

Venesiya Komissiyası layihə qanunvericiliyinə dair öz rəyində vurğulamışdır ki, yerlərin siyahısı “tam ola bilməz”.⁶⁹ Bu, sadalanan yerlərin sadəcə olaraq yığıncaq, mitinq və nümayişlərin keçirilməsi üçün *təklif olunmuş* (yəni, irəli sürülmüş) yerlər olduğunu qeyd etmiş 9(VI) Maddənin qısaca və dürüst göstərdiyi ifadədən aydındır. Siyahılar buna görə də bu cür toplantıların keçirilməli olduğu yerləri göstərmək üçün istifadə edilməməlidir, belə ki, bu, ciddi şəkildə dinc toplaşmaq azadlığı hüququndan istifadə edilməsinə ziyan vura bilər. Hər bir şəhər və regionda yığıncaq, mitinq və nümayişlərin keçirilməsi üçün xüsusi yerlərin ayrılması toplantı təşkilatçılarının yararlanma biləcəkləri məkan seçimlərini (azaltmaqdan əlavə) *artırmağa* xidmət etməlidir. Yenidən, 9(VI) Maddəsində irəli sürülən ifadə sadəcə olaraq təşkilatçıların “yerlərdən birini seçə *bildiklərini*” (yerlərdən birini seçməlidir deyil) qeyd etməklə bu izaha yardım edir. Başqa sözlə, təşkilatçılar öz toplantılarını ayrılan xüsusi ərazidə keçirmək qərarına gələ bilər, lakin heç bir vəchlə bunun edilməsi onların üzərinə öhdəlik kimi qoyula bilməz. Nəticədə, yerlərin dərc edilmiş siyahısı toplantının keçirilməsinə (istər xəbərdarlıq edilmiş, istərsə də öz-özünə yaranan şəkildə olsun) mane ola bilməz.

VII. Bu Qanunun tələblərinə uyğun olaraq toplantının keçirilmə müddəti müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən məhdudlaşdırıla bilər.

Bəzi toplantılara “müəyyən vaxt məhdudiyyəti” qoyulur (qrafikləşdirilir, məsələn digər xüsusi tədbirlə eyni vaxta düşməyə görə, yaxud da xüsusi ildönümünü qeyd etmək məqsədilə) və vaxt məhdudiyyətləri buna görə də onların verəcəkləri məlumatların çatdırılması imkanına mənfi təsir göstərə bilər. *Zeleni Balkani v Bolqarıstan* (2007) əlaqədar işdə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi Bolqarıstan hökumətinin iddiasını rədd etmişdir, burada iddiaçı təşkilat tərəfindən təşkil ediləcək yürüşün çayın çay yatağında və sahillərində təmizləmə işləri aparıldığı günə təsadüf etməsi səbəbindən sözügedən tədbirin başqa gün keçirilə bilməsi məsələsi müzakirə mövzusu olmuşdur.

⁶⁷ ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyasının Göstərişləri, 82-ci bənd.

⁶⁸ Bax, məsələn, *Ivanov and Others v. Bulgaria*, (.46336/99 sayılı Ərizə, 24/11/05 sayılı hökm, 24/2/06 sayılı son qərar, səh. 43-44.

⁶⁹ Hüquq vasitəsilə Demokratiya naminə Avropa Komissiyası (Venesiya Komissiyası) tərəfindən 73-cü Plenar İclasında (Venesiya, 14-15 dekabr 2007-ci il) , Cənab Bogdan AURESCU –nun (Üzv Müavini, Rumıniya) və Xanım Finola FLANAGAN–nın (Üzv, İrlandiya) şərhləri əsasında qəbul edilmiş Azərbaycanın Sərbəst Toplaşmaq haqqında Qanununa Layihə Düzəlişlərinə dair Rəy, Strasburq, 17 dekabr 2007 (437 / 2007 sayılı rəy, CDL-AD (2007) 042).

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

Buna oxşar olaraq, i *Bączkowski və Başqaları v. Polşa* (2007) əlaqədar işdə Məhkəmə göstərmişdir:

*'...demokratik devatın xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, müəyyən fikirləri çatdırmaq üçün keçirilən kütləvi məntiqlərin vaxtının müəyyən edilməsi bu mitinqin siyasi və sosial çəkisi baxımından həlledici ola bilər ... Əgər kütləvi toplantı sonra təşkil edilərsə, onda sözügedən problem cari sosial və ya siyasi debatda öz aktuallığını və əhəmiyyətini itirmiş olur, mitinqin təsirinə ciddi şəkildə xələl dəymiş ola. Sərbəst toplaşmaq azadlığı - əgər münasib vaxtda keçirilməsinin qarşısı alınarsa, onda onun keçirilməsi mənasız sayıla bilər.'*⁷⁰

⁷⁰ *Bączkowski and Others v. Poland* (2007) 82-ci bənd.

MADDƏ 10

Maddə 10. Toplantı haqqında müvafiq icra hakimiyyəti orqanının qərarının toplantı təşkilatçılarna çatdırılması

Toplantılar haqqında müvafiq icra orqanlarının qərarları tədbirin təşkilatçılarna tədbirin nəzərdə tutulan keçirilməsindən 3 iş günün əvvəl yazılı surətdə çatdırılmalıdır və bu qərarlar aydın və əsaslandırılmış olmalıdır.

Hazırkı qanunun 7(I) Maddəsi ilə bağlı yuxarıda qaldırılmış bir sıra məsələlərin də (qərar qəbul edilməsi prosesinin şəffaflığı ilə bağlı) burada nəzərdən keçirilməsi yerinə düşür. Bundan əlavə, əvvəldən müzakirə edildiyi kimi, dinc toplaşmaq azadlığı hüququna hər hansı bir müdaxilə “güdülmən qanuni məqsədlərə uyğun” gəlməlidir və bunu təmizə çıxarmaq üçün dövlət orqanları tərəfindən göstərilən səbəblər “müvafiq və kifayət qədər” olmalıdır. ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyasının Göstərişlərində deyilir:

106. Toplantıya tətbiq edilən hər hansı məhdudiyyətlər haqqında dərhal və yazılı surətdə hər bir məhdudiyyətin səbəbinin qısa izahını verməklə tədbir təşkilatçısına məlumat verilməlidir (nəzərə alaraq ki, bu cür izahat insan hüquqları qanununa təsbit edilən icazə verilmiş əsaslara uyğun gəlməlidir). Bu cür qərarlar haqqında təşkilatçıya məntiqli vaxt çərçivəsi daxilində, yəni qərarın müstəqil tribunal və ya məhkəməyə təqdim edilməsinə imkan vermək üçün təklif edilən tədbirin elan edilmiş tarixindən kifayət qədər əvvəl məlumat verilməlidir...

107. Tənzimləyici orqan da öz qərarlarını dərc etdirməlidir ki, ictimaiyyətin dövlətin fəaliyyət dairəsində baş verən hadisələr barədə etibarlı məlumatlara çıxış imkanları olsun. Bunu, məsələn, bu məqsəd üçün nəzərdə tutulmuş veb saytlarında qərarları yerləşdirməklə həyata keçirmək olar.

Hazırkı Maddənin prosessual mahiyyətləri barədə daha ətraflı izahat almaq üçün yuxarıdakı 5(I) Maddəsi ilə bağlı müzakirəyə baxın.

MADDƏ 11

Maddə 11. Şikayət hüququ

Qərarlardan müvafiq məhkəməyə şikayət edilə bilər. Şikayətə məhkəmə tərəfindən 2 gün müddətində baxılır. Məhkəmənin bu cür şikayətlərə dair qərarlarından yuxarı məhkəmələrə şikayət verilə bilər.

Yuxarıdakı 9(III)(9) Maddəsi ilə bağlı şərhdə aydın şəkildə göstərildiyi kimi, kütləvi toplantının müəyyən vaxtının seçilməsi onun ideyasının aktuallığına görə tamamilə kritik ola bilər. Ona görə də bunun hazırkı qanunun bu bölməsində verilən sürətləndirilmiş şikayət prosedurasının uyğunluğuna aidiyyəti vardır. *Bączkowski və Başqaları v. Polşa* (2007) halında aydın şəkildə göstərildiyi kimi İnsan Hüquqlarına dair Avropa Konvensiyasının 13-cü Maddəsi üzrə hüquqi müdafiənin effektiv vasitəsi anlayışı planlaşdırılmış tədbirlərdən qabaq məhkəmə qərarlarının əldə edilməsi mümkünliyünü nəzərdə tutur.⁷¹ Məhkəmə araşdırmalarının bir neçə ay və yaxud daha çox müddət davam edə biləcəyi hər hansı fəaliyyət ardıcılığı və beləliklə də qərarın planlaşdırılmış mitinq və ya nümayiş tarixindən sonra verilməsi, ehtimal ki, İnsan Hüquqlarına dair Avropa Konvensiyasının 13-cü Maddəsinin pozulmasına gətirib çıxara bilər. Buna görə də, hər hansı şikayətə 2 gün ərzində baxmaqla Məhkəmələr toplantının elan edilmiş tarixindən əvvəl son məntiqli qərar çıxarmalıdırlar.

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyasının Göstərişləri təşkilatçının toplantının elan edilmiş başlanma tarixindən əvvəl hər hansı məhdudiyyətlərə görə məhkəməyə şikayət etmək imkanının əhəmiyyətini aşağıdakı kimi işıqlandırır:

108. Əgər toplantıya məhdudiyyət tətbiq edilərsə, onda təşkilatçı inzibati və məhkəmə nəzarəti vasitəsilə səmərəli tədbir görülməsi məqsədilə müraziət etməlidir. Məsələn araşdırın orqanın öz ilkin qərarını (məsələn, müvafiq polis hesabatları daxil olmaqla) verən zaman tənzimləyici orqanın əsaslanmış olduğu sübutlara çıxışı olmalıdır, yalnız bundan sonra o, tətbiq edilən məhdudiyyətlərin düzgün olub-olmadığı qiymətini verə bilər. Sübuta yetirmək öhdəliyi tənzimləyici orqanın üzərinə düşür. Tətbiq edilən məhdudiyyətlərin vəziyyətə məntiqli şəkildə uyğun gəldiyini göstərmək öhdəliyi tənzimləyici orqanın üzərinə düşür.

109. Səmərali inzibati nəzarətin mövcudluğu həm məhkəmələrin üzərinə düşən subutayetirmə öhdəliyini azaldır, həm də dövlət orqanları və ictimaiyyət arasında daha konstruktiv münasibətin formalaşmasına kömək edir. İstənilən inzibati nəzarət proseduralarının özləri toplantı tarixindən əvvəl inzibati tədbirlərin tükənməsi zamanı məhkəmə nəzarətlərinin həyata keçirilməsinə imkan yaradılmasına rəvac verməlidirlər.

⁷¹ *Bączkowski və Others v. Poland* (2007) 81-ci bənddə; Bax, həmçinin: *Stankov və Birləşmiş Makedoniya Təşkilatı İlinden v. Bolqarıstan* (nömrə: 29221/95 və 29225/95, Komissiyanın 29 iyun 1998-ci il tarixli qərarı, məhkəmə qərarları külliyyatına daxil edilməmiş qərar.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

110. Toplantı təşkilatçıları həmçinin tənzimləyici orqanın qərarı haqda şikayəti baxılması üçün müstəqil məhkəmə və ya tribunala təqdim etmək imkanına malik olmalıdır. Bu, mübahisəli qərarın etibarsız olduğunu hesab etmək və məsələni yeni instansiyaya təqdim etmək üçün yeni məhkəmə baxışı olmalıdır. Hər hansı bu cür məhkəmə baxışı planlaşdırılmış toplantı tarixindən əvvəl məsələnin dinlənilməsi və məhkəmənin qərarının dərc edilməsi üçün tez bir zamanda (əgər məhkəmə məhdudiyyətləri etibarsız hesab edərsə, toplantının keçirilməsini hələ də mümkün etmək məqsədilə) keçirilməlidir. Bu prosesi sürətləndirmək üçün diskresion hüquq, toplantı tarixindən əvvəl məhkəmə baxışının başa çatdırılmasına imkan verilməsi məqsədilə məhkəmələrdən toplantılara tətbiq edilən məhdudiyyətlərə qarşı şikayətlərə mühüm əhəmiyyət vermələrini tələb etməkdən ibarət ola bilər.

MADDƏ 12

FƏSİL IV. TOPLANTILARIN KEÇİRİLMƏ QAYDASI

Maddə 12. Dinc toplantı təşkilatçılarının hüquq və vəzifələri

I. Bu Qanunun 7-ci maddəsində göstərilən hallardan başqa, dinc toplantının keçirilməsinə dair hazırlıq işlərinə məhdudiyətlər qoyula bilməz.

Əgər qanun Azərbaycanda sərbəst toplaşmaq hüququnun mövcud olmasını xüsusi olaraq vurğulayarsa (1-ci Maddə) və tədbir təşkilatçılarından tədbirin keçirilməsinə “icazə” almaq yerinə, öz planları barədə dövlət orqanlarına “məlumat vermək” tələb olunarsa (5-ci Maddə), onda təşkilatçıların tədbirin keçirilməsindən əvvəl hazırlıq işlərini yerinə yetirilmələrinə istənilən yolla məhdudiyət qoyulmasına heç bir səbəb ola bilməz.

Yuxarıda, 5-ci Maddə ilə bağlı göstəriləyi kimi, müvafiq icra hakimiyyəti orqanı lazım olan hər hansı hazırlıq işinin planlaşdırılması və həyata keçirilməsinə mümkün qədər vaxt vermək məqsədilə bildirişi aldıqdan dərhal sonra hərəkətə başlamalıdır.

II. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq toplantı keçirilən zaman təşkilatçıların söz azadlığı hüququ vardır. Bu azadlığın həyata keçirilməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq məhdudlaşdırıla bilər.

Özünü ifadə azadlığı hüququ sıx şəkildə azad toplaşmaq hüququ ilə bağlıdır. *Vajnai v Macarıstan* (2008) ilə bağlı işdə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi (AİHM) qeyd etmişdir:

51. Məhkəmə nöqteyi - nəzərindən özünü ifadə azadlığı – indiki halda olduğu kimi siyasi çıxış formasında təzahür etdiriləndə, məhdudiyətlər yalnız aydın, təxirəsalınmaz və konkret sosial ehtiyac mövcud olduğu zaman özünü doğrulda bilər. Buna görə də, hər hansı məhdudiyətlər tətbiq edildiyi zaman, xüsusilə də məsələ çoxlu sayda mənalar kəsb edən simvolları əhatə edən zaman son dərəcə qayğı və ehtiyatlılığa riayət edilməlidir. Bu cür vəziyyətlərdə Məhkəmə belə simvolları tətbiq edilən tam qadağanın həmçinin onların heç bir qadağanın özünü doğrultmadığı məzmunlarda da istifadə edilmələrini məhdudlaşdırma biləcəyi kimi riski nəzərdə tutur.

Amerika Birləşmiş Ştatlarında toplantı və protestlər danışıq forması kimi nəzərə alınır və buna görə də söz azadlığına tətbiq edilən hər hansı məhdudiyətlərə də toplantılar üzrə istifadə edilən eyni qanunauyğunluq, zərurilik və proporsionallıq yoxlamaları tətbiq edilməlidir.

Mahiyət baxımından, toplantı və ya toplantı təşkilatçısına tətbiq edilən hər hansı məhdudiyətlər “neytral məzmunlu” olmalıdır, yəni onlar təşkilatçıların nə

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

demələrindən və ya nə deyəcəkləri qorxusundan daha çox, onların görə biləcəkləri tədbirlərə tətbiq edilməlidir. *Guneri və Başqaları v Türkiyə* (2005) halında Avropanın İnsan Hüquqları Məhkəməsi dövlət orqanlarının yürüş çağırışları və şüalarının insanlar arasında çaxnaşma yarada biləcəyi və qarşısının alınmasının mümkün olmayan insidentlərə gətirib çıxara biləcəyindən qorxduqlarını hesab etmişdir.

Toplantılar insanlara hə qədər radikal, qəribə və ya qeyri-adi olmasından asılı olmayaraq öz fikirlərini açıq-aşkar bəyan etmək, hökumətə öz nöqtəyi-nəzərlərini çatdırmaq və əksər baxışlara öz müxalif mövqelərini bildirmək üçün fundamental imkan yaradır. Bu prinsipin təhqir etmək və insanların fundamental baxış və rəylərinin rədd edilməsi hallarına da şamil edilir. *Piermont v Fransa* (1995) işində, Avropa Məhkəməsi qeyd etmişdir:

76. Məhkəmə təkrarən qeyd edir ki, özünü ifadə azadlığı demokratik cəmiyyətin vacib təməllərindən birini, onun inkişafının əsas şərtlərindən birini yaradır. 10 – cu Maddənin 2-ci bəndinə (Maddə 10-2) müvafiq olaraq bu, yalnız münasib şəkildə alınan və ya təhqiramiz sayılmayan, yaxud da cüzi məsələ hesab olunan “informasiya” və ya “ideyalara” deyil, həm də təhqir edən, şoka salan, yaxud narahat edən məsələlərə də şamil edilir. Bu, onlarsız “demokratik cəmiyyətin” mümkün olmadığı aşkarlıq, tolerantlıq və geniş dünyagörüşü tələbləridir (bax: 23 aprel 1992-ci il tarixli Castells v. Spain Such qərarı, Seriya A, №236, səh. 22, bənd 42). Rəsmi ideya və mövqedyə qarşı müxalif mövqedə çıxış edən şəxsin siyasi arenada yer tapmaq imkanı olmalıdır. Özünüifadə azadlığı hər bir kəsə vacibdir, xüsusilə də insanların seçilmiş nümayəndəsinə.... Müvafiq olaraq, [onun] özünüifadə azadlığına müdaxilələr Məhkəmə tərəfindən yaxından nəzərdən keçirilir (həmin yerdə, səh.22-23, bənd 42).

Siyasi debat azadlığı xarakter baxımından şübhəsiz ki, tam deyildir. Müqavilə tərəfi olan dövlət müəyyən “məhdudiyyətlərə” və ya “cəzalara” əməl edilməsinə zəmin yarada bilər, lakin 10-cu Maddəyə (maddə 10) (həmin yerdə, səh.23, bənd 46) təsbit edilən özünüifadə azadlığı üzrə bu cür tədbirlərin uyğunluğuna dair son qərarı vermək səlahiyyəti Məhkəmənin üzərinə düşür.

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası qeyd edir:

67. Sərbəst toplaşmağa tətbiq edilən hər hansı məhdudiyyətlər azadlığın mövcudluğuna olduqca təhlükə yaradır. Xüsusi siyasi ideologiya prinsiplərinə və ya dini etiqadlara əməl edilməsi sərbəst toplaşmağa tətbiq edilən qarşısının alınmaz və ya cinayətə qarşı tədbirlərin həyata keçirilməsinə zəmin yarada bilməz. Bundan əlavə, insan hüquqlarına dair müqavilələrin (Mülki və Siyasi Hüquqlara dair Beynəlxalq Pakt və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi) “qüvvədə olan sənədləri” deyil, və mənəvi dəyərləri dəyişdirməyə yönəldilmişdir, lakin siyasi hakimiyyətə malik şəxslərin mənəvi baxışları sərbəst toplaşmaq hüququnu məhdudlaşdıran ilkin şərt kimi bu mövzuda nəzərdə tutulan “ictimai mənəviyyatlarla” sinonim təşkil etmir.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

68. Qanuna uyğunluq üzrə yuxarıda göstəriləyi kimi (yuxarıdakı 30 - 33-cü bəndlər) hər hansı məhdudiyyətlərin yerli qanunda əsası olmalıdır və bu, kifayət qədər aydın olmalı və ayrı-ayrı şəxslərin öz hərəkətlərinin aqibətinin nədən ibarət ola biləcəyini əvvəlcədən görə bilmələri imkanını nəzərə almalıdır. Bu, sadəcə olaraq ədəb qaydalarının pozulması davranışına deyil, cinayətkar əməli sayılan və qanun üzrə bu cür müəyyən edilən davranışa şamil edilməlidir. Hüquqi müəyyənləşmənin bu tələbi bərabər şəkildə məhdudiyyətin bütün növlərinə (əvvəlki, indiki və keçmişdə), habelə, məsələn “ictimaiyyətin ədəb qaydalarına xələl gətirən” kimi nəzərdə tutulan toplantılara məhdudiyyətlər qoyulmasını nəzərdə tutan qanunvericilik müddəalarına və “ictimai yerlərdə ədəbsiz ifadələrdən” istifadə edilməsini cəzalandıran inzibati xətalara tətbiq edilir.

Göstərişlər dövlət təhlükəsizliyinə və dövlətlərə qarşı güman edilən təhlükə ilə bağlı hər hansı məhdudiyyətlərə tətbiq edilən limitləri müzakirə etməkdə davam edir və göstərir ki:

74. Dövlət təhlükəsizliyi məsələsinə sərbəst toplaşmaqla bağlı izahatda çox vaxt olduqca geniş yer verilir. Dövlət Təhlükəsizliyinə dair Yohannesburqun 7, 8 və 9-cu Prinsiplərinə, Özünüifadə Azadlığı və İnformasiyalara Çıxış Prinsiplərinə müraziət edən zaman özünüifadənin aşağıdakı nümunələri dövlət təhlükəsizliyinə təhlükə yaradan kimi nəzərə alınmamalıdır:

- *Hökumət siyasətinin və ya hökumətin özünün dəyişdirilməsi maraqlarının sadəcə müdafiə edilməsi, və həmin müdafiə qanunun dərhal və mahiyyət etibarı ilə pusulmasına gətirib çıxarmadığı, yaxud ciddi və birbaşa təhlükə yaratmadığı zaman, həmin mühüm qanun pozuntusu faktiki olaraq baş verəcək. Oxşar fikir Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi tərəfindən irəli sürülmüşdür – müxtəlif siyasi layihələrin, hətta Dövlətin hazırda işləyib hazırladığı və şübhə altına alınan layihələrin təklif və müzakirə edilməsinə icazə verilməsi demokratiyanın məzğidir.*
- *Milləti, dövləti və ya onun simvollarını, onun təşkilatlarını, yaxud dövlət əməkdaşlarını və ya xarici vətəndaşı, dövləti və ya onun simvollarını, hökuməti, təşkilatları, yaxud dövlət əməkdaşların tənqid, yaxud təhqir etmək. Oxşar olaraq, “konstitusiyaya zidd” olduğu hesab olunan baxışları təşviq edən toplantıların məhdudlaşdırılması - məzmunun tənzimlənməsi formasıdır və bu da dinc toplaşmaq azadlığına ədalətsiz müdaxilə deməkdir. Ərazi bütövlüyü ilə bağlı məsələlər milli təhlükəsizlik məsələləri üzrə məhdudiyyətlərə bəraət qazandırmaq üçün yüksək tənqidi müzakirədən keçməlidirlər. Makedoniyanın separatist qrupunu Bolqarıstandakı hərəkətlərə aidiyyəti olan Stankov və Birləşmiş Makedoniya Təşkilatı İlindən v Bolqarıstan (2001) ilə əlaqədar işdə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi Bolqarıstan hökumətinin müraziət edənlərin sərbəst toplaşmaq hüququnu qeyri-qanuni şəkildə məhdudlaşdırdığı qənaətinə gəlmişdir. Məhkəmə müəyyən etmişdir ki, hətta qarşıya çıxan problemlərin milli simvol və milli mənsubiyyətə aidiyyəti olmasına baxmayaraq, bu, dövlət orqanlarının geniş şəkildə öz mülahizələri ilə hərəkət etmələrinə rəvac verən səbəb deyildi.*

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

- *Dini, vicdan və ya etiqad zəminləri üzrə, hərbi səfərbərliyə və xidmətə, xüsusi münaqişəyə və ya təhlükəyə, yaxud beynəlxalq mübahisələrin həll üçün qüvvədən istifadə edilməsinə etiraz və ya etirazın müdafiə olunması.*
- *Hökumətin dövlət təhlükəsizliyinə və ya müvafiq maraqlara təhlükəli hesab etdiyi təşkilat tərəfindən və ya haqqında informasiyaların ötürülməsi və ya xüsusi dildə, xüsusən də milli azlıqların dilində fikri ifadə etmək.*

Lakin, özünüifadə azadlığı qanun pozuntusuna gətirib çıxardan zaman ona məhdudiyət tətbiq edilə bilər. Bu, digər ayrı-ayrı şəxslərin və ya cəmiyyətin təbəqələrinin təqib edilməsi, yaxud hədələnməsi və ya qorxudulması hüququnun verilməsi və ya qanun pozuntusu təhlükəsinin yaranması və ya bu çür hal üzrə təşviqetmə fəaliyyətlərinə şamil edilmir. Öz natiqlik bacarığı ilə zorakılığa sövq etməsinə görə yerli siyasətçiyə qarşı hökm çıxarıldığı *Osmani and Others v the FYR of Macedonia* (2001) ilə əlaqədar işdə məhkəmə qeyd etmişdir ki:

Bu cür hallarda müraciət edənin 24 may 1997-ci il tarixli mitinqdə müraciəti və onun regional böhran idarələrinin, xəsarət alanlar üçün sığınacaqların və s. təşkil edilməsində fəal iştirakı polisə qarşı qəti şəkildə zorakılığın baş verməsinə gətirib çıxarmışdır. Bunun da nəticəsində bədbəxt hadisələr və maddi ziyanlar baş vermişdir.

Hökumət, müraciət edən şəxs tərəfindən törədilən ictimai iğtişaşların geniş ictimaiyyətə ciddi təhlükə yaratdığı faktına əsaslanaraq qeyd etmişdir ki, dövlət təhlükəsizliyini, ictimai arayışı, başqalarının hüquqlarını qorumaq və qarışıqlığın qarşısını almaqdan ötrü müraciət edənin hüquqları və təxirəsalınmaz sosial ehtiyac arasında ədalətli tarazlıq yaradılmışdır.

Bundan əlavə, ictimai və siyasi debatın normal həddlərini aşmışdır. O, öz söz və hərəkətləri ilə vətəndaşları polisin arayışı bərpa etmək tədbirlərinə qarşı silahlı müqavimət göstərmələrinə nail olmuşdur, bununla da bir çox vətəndaşın həyat və fiziki toxunulmazlığını təhlükə altında qoymuşdur.

Dövlətlərin ölkədə hüquqi və ictimai arayışı qorumaq üçün dövlət orqanları tərəfindən istifadə ediləcək məntiqli və müvafiq tədbirlər seçimində müəyyən qiymətləndirmə həddüdu vardır. Bu cür xüsusi halda, Dövlətin dövlət təhlükəsizliyini, ictimai təhlükəsizliyi, başqalarının hüquqlarını qorumaq və müraciət edən şəxsə qarşı cinayət hüququ üzrə tədbirlər görməklə iğtişaşın qarşısını almaq hüququ var idi. Yerli məhkəmələr müraciət edənin mühakimə olunması və ona qarşı hökm çıxarılması üçün kifayət qədər və müvafiq səbəblər irəli sürdülər

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişləri qeyd edir (həmçinin, hazırkı qanunun 7(I) Maddəsi ilə bağlı yuxarıda verilən mətnə baxın):

64. Məhdudiyətlər yalnız toplantı iştirakçıları qeyri-qanuni hərəkətlərə sövq edən zaman və bu cür hərəkətlərin ehtimal ki baş verməsi halında ictimai qayda

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

əsaslarına tətbiq edilməlidir. Bu prinsip Birləşmiş Ştatların yurisprudensiyasından götürülmüş aydın və mövcud təhlükə doktrinasına əsaslanır və Dövlət Təhlükəsizliyi üzrə Yohannesburq Prinsiplərinin 6-cı Prinsipinə, Özünüifadə Azadlığına və İnformasiyalara Çıxışa olduqca oxşar gəlir. Bu, zorakılığın, zorakılığın qaçılmaz olduğu hallarının və həmin zorakılıq və haqqında söhbət açılan özünüifadə arasında səbəb əlaqəsinin qarşısının alınması niyyətinin olmasını tələb edir. Bu yanaşma mübahisə doğuran çıxış və siyasi tənqidin real və qaçılmaz şəkildə zorakılıq təhlükəsi yaratmadığı müddətdə müdafiəsini genişləndirmək üçün işlənilib hazırlanmışdır. Sərbəst toplaşmaq və özünüifadə hallarında “aydın və mövcud təhlükə” testinin tətbiq edilməsi nəticə etibarlı ilə siyasi fəaliyyətdə iştirak etmək hüququ verməklə nəticənin ardıcıl olmasını təmin edir.

Beləliklə, dövlət istənilən çıxış fəaliyyətindən yaranan labüd zorakılıq təhlükəsinin müəyyən edilməsinə ehtiyac duyur. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin *Vajnai v Macaristan* (2008) –də qeyd etdiyi kimi sadə spekulativ təhlükənin demokratiyanın müdafiəsi kimi qarşısının alınması “ictimai tələblərə təzyiq” kimi nəzərə alın bilməz.⁷²

III. Toplantının təşkilatçıları tədbirin dinc və qanuni qaydada, yazılı xəbərdarlıqda göstərilmiş və toplantıya qoyulmuş şərtlərə uyğun olaraq keçirilməsini təmin etmək üçün bütün mövcud imkanlardan istifadə etməlidirlər.

Toplantı təşkilatçılarının tədbirlərin dinc yolla keçirilməsi və toplantıya dair istənilən hüquqi məhdudiyət və ya razılaşdırılmış məhdudiyətlərə riayət olunmasının təmin edilməsi üzrə öz məsuliyyətləri haqda məlumatlı olmaları və bunun qəbul etmələri vacibdir. ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişləri qeyd edir:

150. Toplantılar təşkil edən şəxslər toplantılarından iştirak edən insanların qanuna və təqdim olunan xəbərdarlığın şərtlərinə uyğun gəlmələrini təmin etmək məqsədilə polislə əməkdaşlıq etməlidirlər. Hər hansı toplantının təşkilinə məhz kimin cəlb edildiyini aydınlaşdırmaq və rəsmi təşkilatçının adına əvvəlcədən xəbərdarlıq təqdim edilən şəxs və ya şəxslərin olduğunu müəyyən etmək lazımdır. Bunun hüquqi şəxs olmasına və məsələn, ayrı-ayrı şəxslərdən ibarət komitə, yaxud qeyri-rəsmi təşkilat olmasına lüzum yoxdur.

Cənubi Afrika bu münasibətdə yaxşı təcrübə nümunəsi göstərir, belə ki, toplantı təşkilatçılarından hər bir toplantının çərçivəsini razılaşdırmaq üçün tədbirdən qabaq polis və yerli dövlət orqanları ilə görüşmək tələb olunur. Görüşün sonunda onların hər biri toplantının parametrlərini və hər bir tərəfin razılaşdırılmış fəaliyyətlərini göstərən sənədi imzalayırlar. Bundan əlavə, təşkilatçılardan tədbirin keçirilməsindən əvvəl toplantı üzrə razılaşdırılmış planlar barədə bütün iştirakçılara məlumat vermələri, hər hansı fəvqəladə problemləri həll etmək məqsədilə toplantının gedişatı ərzində polislə əlaqə saxlamaları və toplantının sonunda razılaşdırılmış vaxtda adamların dağılmasını təmin etmələri gözlənilir.

⁷² *Vajnai v. Hungary* (2008) 55-ci bənddə

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

Elə Fransada da tədbir təşkilatçılarından toplantı ərzində polis əməkdaşları ilə əlaqə saxlamaq tələb olunur, yürüş və ya kütlənin hərəkət etdiyi tədbir halında, təşkilatçıdan polis onunla əlaqə saxlamasına yardım etmək üçün tədbirin başında olması tələb olunur.

Tədbirin təşkilatçılarının toplantının bütün abu-havasının idarə olunmasına, habelə könüllü yardımçılar (yaxud tədbirin önündə gedən şəxslər) təmin edilməsi vasitəsilə iştirakçıların ümumi davranışlarına görə bəzi məsuliyyətləri öz üzərinə alması kimi ümumi gözlənti də mövcuddur. Bunlar, tədbirin dinc qalmasını və fəaliyyətlərin təşkilatçının arzularına müvafiq şəkildə keçdiyini təmin edən, təşkilatçı ilə birgə işləyən könüllülərdir. Buna görə də könüllü yardımçılar yürüşün hərəkətini idarə etməyə, toplantıda iştirak edən kütlənin müəyyən olunmuş ərazidən kənara çıxmamağına və onların qeyri-qanuni davranışlarına nəzarət etməyə görə məsuliyyət daşıya bilərlər. Lakin, könüllü yardımçılar tədbir iştirakçılarına görə məsuliyyət daşıyaçaqlar. ictimai asayişin tam şəkildə qorunmasına, yol hərəkətinin idarə edilməsi və toplantıya qarşı çıxan geniş kütlənin və hər hansı insanların fəaliyyətinə nəzarət etməyə görə isə məsuliyyət polisin üzərinə düşür.

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişləri könüllü yardımçıların rolunu aşağıdakı kimi təsvir edir:

156. Könüllü yardımçılar və tədbirin önündə gedən şəxslər (bu terminlərdən çox vaxt bir-birini əvəz edərək istifadə edilir) tədbirin idarə edilməsində tədbir təşkilatçısına yardım edən ayrı-ayrı şəxslərdir. Sərbəst toplantı azadlığını tənzimləyən qanunlar təşkilatçılara könüllü yardımçılar tərəfindən köməklik göstərilməsi imkanını nəzərdə tuta bilərlər. Polisin üzərində ictimai asayişin qorunmasına görə tam məsuliyyət daşdıqları zaman, toplantıların təşkilatçılara böyük və mübahisəli toplantıda könüllü yardımçılardan istifadə etmək səlahiyyət verilir. Könüllü yardımçılar tədbirin keçirilməsinə yardım etmək və qanuni şəkildə tətbiq edilən məhdudiyyətlərə əməl olunmasının təmin edilməsinə köməklik göstərmək üçün toplantı təşkilatçı(ları) ilə birgə əməkdaşlıq edən şəxslərdir. Könüllü yardımçıların hüquq-mühafizə əməkdaşlarının səlahiyyətinə malik olmur və güc tətbiq edə bilmirlər, lakin onların toplantı iştirakçıları əməkdaşlıq etməyə inandırmaq məqsədi olmalıdır. Onların iştirakı kütlədə cəsarət və tədbirin əhval – ruhiyyəsini yarada bilər. Könüllü yardımçıların əsas rolu kütləni yönəltməkdən, izah etməkdən və informasiya verməkdən və toplantıdan əvvəl və ərzində potensial risk və təhlükələri müəyyən etməkdən ibarətdir. Kütləvi iğtişaş halında könüllü yardımçılar (və təşkilatçı) dərhal bu haqda polisə məlumat verilməsinə görə məsuliyyət daşıyırlar. Polis tədbirin könüllü yardımçıları ilə birgə işləməli və hər birinin öz müvafiq rolları haqda aydın anlayışları olmalıdır.

Təşkilatçıların istifadə edə bilməli olduqları könüllü yardımçıların sayını göstərən rəsmi göstəriş yoxdur, say tədbirin miqyasından asılı olaraq və istənilən halda tədbirin mübahisəli olduğu hesab edilən zaman dəyişəcək. Cənubi Afrikada belə bir emfirik qayda vardır ki, polis təşkilatçılardan toplantıda iştirakı gözlənilən hər əlli şəxsə bir könüllü yardımçının ayrılmasını tələb edir.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

Əksər hallarda könüllü yardımçılara öz məsuliyyətlərini dəqiqləşdirmək və gözlənilən bilən hər hansı xüsusi problem və ya çətinlikləri ön plana çəkmək üçün tədbirdən əvvəl brifinq keçiriləcək.

Kiçik sayda orqanların hər il böyük sayda yürüşlərin təşkil edilməsinə məsuliyyət daşıdıqları Şimali İrlandiyada bir çox illərdir ki, könüllü yardımçılar üçün təlim proqramları keçirilir. Proqram yerli polislə əməkdaşlıq etməklə işlənilib hazırlanmışdır, lakin yuxarı yaşılı şəxslər üçün tədris sisteminə tətbiq edilmişdir və bu da 2 000 –dən yuxarı insanın könüllü yardımçı kimi təlim keçməsi ilə nəticələnmişdir. Bəzu daha böyük tədbirlərdə könüllü yardımçılar yürüşlərin heç bir iğtişaş olmadan keçməsinə əmin olmaqdan ötrü sıx şəkildə polislə əməkdaşlı edirlər.

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişləri könüllü yardımçılarla bağlı əhəmiyyətli son nəticə çıxarır: könüllü yardımçılarla təmin edilməsi dövləti adekvat siyasət aparmaq məsuliyyətini azaltmır; və heç vaxt təşkilatçıların könüllü yardımçılara ödəniş etmələrini tələb edən hüquqi tələb olmamalıdır, daha doğrusu könüllü yardımçılarının xidmətindən istifadə edilməsi təşkilatçılar üçün öz tədbirlərinə məsuliyyətlə yanaşmaq yoludur:

159. Müəyyən toplantılara könüllü yardım edilməsi tələbi: Bəzi hallarda təşkilatçıların üzərinə öz toplantıları üçün könüllü yardım göstərilməsinin müəyyən səviyyəsinə nail olmaq kimi şərt tətbiq edilməsi qanuni ola bilər: Lakin, bu cür şərt heç vaxt qiyabi şəkildə deyil, konkret qiymətləndirmənin nəticəsi olaraq tətbiq edilməlidir. Əks təqdirdə, bu, proporsionallıq prinsipini pozacaq. Könüllü yardımın təmin edilməsi üzrə istənilən tələb dövlətin adekvat polis yardımı ilə təmin etmək kimi müsbət öhdəliyini heç vəchlə azaltmır. Könüllü yardımçılar polisi əvəz etmir və polis hələ də tam şəkildə ictimai asayişin qorunmasına görə məsuliyyət daşıyır. Lakin, effektiv könüllü yardım edilməsi kütləvi toplantılarda çoxlu sayda polisin iştirakına olan ehtiyacın azalmasına kömək edə bilər. Bu, son nəticədə, dövlət orqanlarının ictimai təhlükəsizlik üzrə problemlərinin olduğu yerdə istənilən danışıq prosesinə yardım edir və toplantıya ictimai asayiş və ya təhlükəsizlik səbəblərindən məhdudiyət qoyulması ehtimalını azaldır.

i

160. Bəzi yurisdiksiyalarda peşəkar könüllü yardımçılar və özəl mühafizə firmaları üçün toplantılarda könüllü yardım xidməti göstərmək və bu xidməti həyata keçirmək üçün üzərilərinə öhdəlik götürmək adi haldır. Buna baxmayaraq, təşkilatçıların könüllü yardım xidmətlərinə görə ödəniş etməsi heç vaxt hüquqi öhdəlik olmamalıdır. Bu cür ödəniş etmək yükünün onların üzərinə qoyulması ciddi şəkildə sərbəst toplaşmağın mahiyyətinə xələl gətirə bilər və dövlətin adekvat şəkildə ictimai asayişini təmin etmək məsuliyyətini poza bilər.

IV. Toplantı təşkilatçılarının hazırkı Qanunun 5 –ci Maddəsinin IV bəndində göstərilən hal istisna olmaqla, onları fərqləndirən açıq-aşkar görünən nişanı olmalıdır.

Bu, faydalı tələb ola bilər, baxmayaraq ki, digər yurisdiksiyalarda bununla bağlı heç bir aydın standart və ya göstərişlər mövcud deyil. Əksər yurisdiksiyalarda təşkilatçı polislə əlaqə saxlaması üçün qeyri-rəsmi məsuliyyətə malik olur və çox vaxt bu, artıq tədbirdən

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

əvvəlki planlaşdırma tədbirlərində, yaxud da təşkilatçının digər toplantıların təşkilinə cəlb edilməsi səbəbindən baş vermiş olur.

Bu xüsusi tələbə gəldikdə isə dövlət orqanları üçün təşkilatlardan taxılması tələb edilə bilən “açıq-aşkar görünən nişanlarla” bağlı göstərişin bəzi formalarını vermək faydalı olardı. Bu, rəngli qol sarğısı, yaxud da ola bilsin ki, xüsusi rəngə malik qısaqol köynəkdən ibarət ola bilər. Beləliklə, bu məsələ üzrə hər hansı bir tələb tanınmanın qeyri-rəsmi vasitələri olmalıdır, buna az vəsait sərf olunmalı və lazım gəldikdə isə improvizasiya edilməlidir.

Bu cür oxşar hallarda ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişləri könüllü yardımçıların aydın şəkildə görünə bilmələrinin vacibliyini ön plana çəkir:

158. Tanıma: könüllü yardımçıların aydın şəkildə tanınmaları arzuolunandır, məsələn döşlük, jaket geyməklə, nişan və ya qol sarğısı taxmaqla.

Cənubi Afrikada könüllü yardımçılar çox vaxt parlaq rəngli qısaqol köynəklər geyməklə başqalarından fərqlənirlər və Şimali İrlandiyada isə bəzi qruplar öz könüllü yardımçılarını sadə qol sarğısı ilə fərqləndirirlər, başqaları isə kürəklərində yüksək görüntüyə malik “Könüllü Yardımçı” və ya “ Tədbirin Önündə Gedən Şəxs” sözləri yazılmış jaketlər geyinirlər. Baş könüllü yardımçıların həmçinin bir –birləri ilə əlaqə saxlamaları üçün portativ ratsiyaları olur.

V. Toplantı təşkilatçılarının odlu və ya soyuq silah, habelə insanların həyat və sağlamlığı üçün təhlükə yarada bilən və ya əmlaka zərər vura bilən daş-kəsək, şüşə və taxta parçaları, dəyənəklər, bədən xəsarəti yetirmək üçün xüsusi düzəldilmiş əşyalar, partlayıcı maddələr və ya pirotexnika məmulatı, güclü təsir edən, zəhərli, tez alışan və ya aşındırıcı maddələr, radioaktiv materiallar gəzdirməsi qadağandır.

Prinsipcə bu, problematik olmayan tələbdir, belə ki Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 11-ci Maddəsinə (eləcə də hazırkı qanunvericiliyə) müvafiq olaraq bu, yalnız dinc toplantıları əhatə edir və eləcə də adamların hər hansı formada fərqləndirici nişanlar taxmaları üçün heç bir hüquq, yaxud ehtiyac yoxdur.

Buna baxmayaraq, əgər qadağalar olduqca qadağanedici qaydada izah edilmiş olarlarsa, adı çəkilən iki predmet daha problematik ola bilər. Birincisi şüşədən düzəldilmiş predmetlərlə bağlıdır. Adamlar hələ də su və ya digər içkiləri doldurmaq üçün şüşə butulkalardan istifadə edirlər və buna görə də kütləvi toplantılarda şüşə butulkaların olmasına qarşı reaksiya verilməsində ehtiyatlılığın bəzi səviyyələri təmin edilməlidir. Buna baxmayaraq, təşkilatçılara bərabər şəkildə butulkalardan uçan predmetlər kimi istifadə edilmə ehtimalı barədə məlumat verilməli və ümumilikdə, polis tərəfindən tələb olunarsa, iştirakçıları onlardan yaxa qurtarmağa sövq etməlidirlər. İlk əvvəl dövlət orqanlarına onların adamları toplantıda iştirak etmələrini qadağan etmək əvəzinə və ya

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

bu cür predmetlərə malik olduqlarına görə onları həbs etmələri əvəzinə, adamlardan istənilən şübhə butulkaları müvafiq qaydada yerləşdirməyi xahiş etmək təklif edilir.

İkinci predmet “taxta parçasıdır”. Bir çox adamlar şüarların yazıldığı plakatları tutmaq üçün və ya bəzi növ bayraqları asmaq üçün toplantılara taxta dirəklər gətirirlər. Yenidən, toplantılara taxta dirəklərin gətirilməsinin həddən artıq qadağanedici izahı və bayrağın və ya plakatın hissəsi kimi taxta dirəklərin gətirilməsinin geniş şəkildə qadağan edilməsi özünüifadə azadlığına qeyri-proporsional qadağan kimi nəzərdən keçirilə bilər (yuxarıya baxın). Plakatlar üçün çubuqlar və ya bayraqlar üçün dirəklər qadağan edilən predmetlərin bu kateqoriyasından çıxarılmalıdır.

VI. Bu Qanunun 8-ci maddəsinin V hissəsində nəzərdə tutulmuş hallarda qadağan olunmuş toplantının təşkilatçısı toplantının qadağan edilməsi barədə onun iştirakçılarını xəbərdar etmək üçün bütün mövcud imkanlardan istifadə etməlidir.

Bu, potensial ağır tələbdir, belə ki, “bütün mümkün vasitələrin” açıq qalındığı görünür. Təşkilatçıdan toplantının qadağan edilməsi barədə adamlara məlumat vermək üçün “məntiqli səy” göstərməsini tələb etmək daha məqsəduyğun olardı. Bu, ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişlərində irəli sürülmüş terminologiya və gözləntilərə uyğun gəlirdi:

161. Təşkilatçılar və könüllü yardımçılar hüquqi tələblərə uyğun gəlmək üçün məntiqli səy göstərməyə və onların toplantılarının dinc olmasının təmin edilməsinə görə məsuliyyət daşıyırlar, lakin əgər məntiqli şəkildə bunu etməyə səy göstərərlərsə, onda onlar öhdəliklərinin yerinə yetirə bilməməklərinə görə məsuliyyət daşımırlar. Təşkilatçı, verilmiş təlimatların şərtlərinə uyğun fəaliyyət göstərməyən ayrı-ayrı iştirakçılarının, yaxud könüllü yardımçıların hərəkətlərinə görə məsuliyyət daşımamalıdır. Bunun əvəzinə, əgər könüllü yardımçı və ya iştirakçı cinayət əməli törədərsə, yaxud da hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının qanuni göstərişlərinə əməl etməzsə, onda fərdi şəkildə məsuliyyət daşıyacaq.

İctimai asayışın maraqları naminə bəzi məsuliyyətlər həmçinin, toplantının qadağan edilməsi faktını açıqlayan və bununla da qabaqcadan potensial iştirakçıların toplantıya gəlməməkləri barədə məlumat verən dövlət orqanlarının üzərinə düşməlidir.

VII. Bu Qanunun 8-ci maddəsinin V hissəsində nəzərdə tutulmuş hallarda sərəncamla dayandırılmış toplantının təşkilatçısı bu sərəncamın yerinə yetirilməsi üçün bütün mövcud imkanlardan istifadə etməlidir.

Əvvəlki maddədə olduğu kimi təşkilatçılardan hər hansı dayandırılmış tədbirin dinc yolla həll edilməsini təmin etmək üçün “məntiqli səy” göstərməsi tələb olunmalıdır. Bundan əlavə, ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişləri qeyd edir ki, təşkilatçıların ictimai səhnənin digər iştirakçılarna olan məsuliyyəti də həmçinin məhdudlaşdırılır:

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

90. Əgər toplantı təşkilatçıları vəzifələrini yerinə yetirmək üçün məntiqli səy göstərərlərsə, onda onlar öz vəzifələrini yerinə yetirmədiklərinə görə məsuliyyət daşımamalıdırlar. Bundan əlavə, təşkilatçılar iştirakçıların və ya üçüncü tərəflərin hərəkətlərinə görə, yaxud təşkilatçının niyyəti olmadığı və bilavasitə iştirak etmədiyi qeyri-qanuni davranışa görə məsuliyyət daşımamalıdır. Tədbir təşkilatçıların məsuliyyət daşımaları açıq şəkildə qeyri-proporsional cavab olardı, belə ki, təşkilatçılar ayrı-ayrı şəxslərin (agent –təxribatçılar daxil olmaqla) məntiqli şəkildə əvvəldən nəzərə alınması mümkün olmayan fəaliyyətlərinə görə məsuliyyət daşıyan kimi qələmə verirlər.

VIII. Toplantının təhlükəsizliyini təmin etmək dövlətin vəzifəsidir. Lakin toplantının təşkilatçıları dövlət tərəfindən təmin olunan təhlükəsizlik tədbirləri hüdüdlərindən çıxan toplantının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məqsədi ilə əvəzi ödənilmək şərti ilə əlavə polis qüvvələrinin cəlb olunması barədə müraciət edə bilərlər.

Hazırkı qanunun 1-ci Maddəsi ilə bağlı yuxarıda vurğulandığı kimi, ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişləri dövlətin həm mahiyyət etibarını ilə, həm də təcrübədə dinc toplantı azadlığını müdafiə etmək üçün məsuliyyətini işıqlandırır. Altı Rəhbər Prinsiplərdən birinci ikisi göstərir:

Prinsip 1. Toplantılar keçirilməsi xeyrinə prezumpsiya. Əsas hüquq kimi, dinc toplaşmaq azadlığı hüququndan mümkün olduğu qədər heç bir qayda yaradılmadan istifadə edilməlidir. Qanunda dəqiq şəkildə qadağan edilməyən heç bir şey icazə verilən kimi güman edilməlidir və toplaşmaq arzusunda olan şəxslərdən bunu etmək üçün icazə almaq tələb olunmamalıdır. Azadlıq naminə prezumpsiya qanunda aydın və dəqiq şəkildə müəyyən edilməlidir.

Prinsip 2. Dövlətin vəzifəsi dinc toplantını müdafiə etməkdir. Azadlıqdan təcrübədə istifadə edilməsi və qeyri-qanuni bürokratik qaydaların ona tətbiq edilməməyinin təmin edilməsi məsuliyyəti Dövlətin üzərinə düşür.

Bu prinsiplər, məhkəmənin kütləvi toplantı iştirakçılarını müdafiə etmək üçün “məntiqli və müvafiq tədbirlərin” görülməsinin dövlətin qeyd-şərtsiz məsuliyyəti olduğunu qeyd etdiyi *Plattform ‘Ärzte für da Leben’ v Austria* (1988) və *Ouranio Toxo və Başqaları v Yunanıstan* (2005) ilə əlaqədar işlərdə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarlarına uyğun gəlir.

Asayişin qorunması ilə bağlı dövlətin konkret məsuliyyətləri ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişlərində daha ətraflı verilir:

115. Dövlət iştirakçıların fiziki zorakılıq qorxusu olmadan qanuni nümayişlərin keçirilməsi üçün məntiqli və müvafiq tədbirlər görmək məqsədilə pozitiv vəzifəyə malikdir (bax: 26-29 –cu bəndlərə). Hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının rolu fundamental hüquqların tanınmasından da irəli gedir və özünə həmin hüquqların qəti şəkildə qorunmasını daxil edir. Xüsusilə də, Dövlət yaşamaq hüququnun qorunması üzrə pozitiv öhdəliyə malikdir (Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin 2-ci Maddəsi) və 2-ci Maddənin pozulması barədə şikayət edən

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

Ərizəçiyə yalnız dövlət orqanlarının riskdən qaçmaq üçün bu cür hallarda edilməsi məntiqli şəkildə gözlənilən hər şeyi etmədiklərini göstərmək qalır.

Təşkilatçıların “əlavə polis qüvvələrini “ nə qədər dəqiqliklə xahiş edə bildiklərini və onların bunu nə vaxt edə biləcəklərini aydınlaşdırmağa lüzum qalmır. Asayişin qorunması üçün əlavə polis qüvvələri ilə təmin olunma üzrə istənilən müraciətin tədbirdən əvvəl edilməsi nəzərdə tutulur və bu, polis və təşkilatçılar arasında qurulmalı olan kommunikasiya kanalına olan tələbatı ön plana çəkir. Bunun bir sıra müsbət nümunələri vardır:

- Cənubi Afrikada bu cür kanal yerli dövlət orqanları, polis və təşkilatçıların təklif olunan tədbirin bütün aspektlərini müzakirə etdikləri tədbirdən əvvəlki görüşdə yaradılır.
- Polis və təşkilatçıları cəlb edən tədbirdən əvvəlki görüşlərin bu cür modeli Şimali İrlandiyada, xüsusilə də toplantının mübahisəli olduğu vəziyyətlərdə yaradılmışdır.
- Sloveniyanın Açıq Toplantıya dair Qanunu (2004) polis və tədbir təşkilatçısının toplantı üçün tələb olunan polis əməkdaşlarının sayını müəyyən etmək üçün birgə çalışmalarını və eləcə də təşkilatçının ictimai asayişin qorunmasını təmin etməkdən ötrü planlaşdırma tədbirində polislə birgə işləməyi dəqiqliklə göstərir.
- Elə bu yaxınlarda Moldovada, xüsusilə də 2008-ci ilin aprel ayında toplantılar üzrə yeni qanunun tətbiq edilməsindən başlayaraq toplantı təşkilatçıları və dövlət orqanları arasında daha böyük razılaşma və dialoq keçirilməsi normal hal almışdır.

MADDƏ 13

Maddə 13. Dinc toplantı iştirakçılarının hüquq və vəzifələri

I. Dinc toplantıda iştirak edən hər bir şəxs bu Qanunun 7-ci və 9-cu maddələrinə uyğun qoyulmuş məhdudiyətlərə və şərtlərə əməl etməlidir.

Kütləvi tədbirdə iştirak edən hər bir kəs bütün vaxtlarda toplantıların dinc şəraitdə keçmələrini təmin etmək üçün həmin cəmiyyətin qanunlarına, polis əməkdaşlarının hər hansı bir qanuni tələblərinə əməl etməyə və tədbir təşkilatçıları və hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşları ilə birgə çalışmağa borcludur. ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişləri bunu belə işıqlandırır:

155. Hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının qanuni göstərişlərinə əməl edilməsi məsuliyyəti: Toplantılara dair qanun, qanuni şəkildə təşkilatçıların (eləcə də iştirakçıların) hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının qanuni əmrlərinə tabe olmağı tələb edə bilər. Bu tələblərə tabe olmağa etiraz edilməsi məsuliyyətə cəlb olunmağa aparıb çıxarda bilər (bax: aşağıdakı 160 -161-ci bəndlərə).

Həmçinin qeyd edilməlidir ki, kütləvi toplantılarda iştirak etməsi ehtimal olunan, lakin təşkilatçı, iştirakçı və ya polis əməkdaşı kateqoriyalarına aidiyyəti olmayan digər adamlardan ibarət qruplar da mövcuddur (iştirakçının müəyyən edilməsi ilə bağlı daha artıq məlumat almaq üçün hazırkı qanunun yuxarıda verilən 3-cü Maddəsinə baxın). Bu cür adamlara xüsusilə də kütləvi informasiya vasitələri üzvləri və insan hüquqları müdafiəçiləri, eləcə də təsadüfən tamaşa edənlər və yoldan ötənlər daxildir. ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişləri insan hüquqları müdafiəçiləri ilə bağlı qeyd edir:

163. Toplantıların müşahidə edilməsi baş verənlər barədə, habelə həm iştirakçıların, həm də hüquq-mühafizə əməkdaşlarının davranışlarının faktiki qeydə alınması daxil olmaqla, qərəzsiz və obyektiv nəticə çıxarmağa imkan verə bilər. Müşahidə, məsələn yerli vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları və ya insan hüquqları üzrə QHT-lər tərəfindən aparıla bilər. Yerli Ombudsman idarələri və İnsan Hüquqları Komissiyaları da həmçinin öz üzərilərinə beynəlxalq insan hüquqları təşkilatlarının (məsələn, Human Rights Watch və ya Amnesty International) və ya hökumətlərarası şəbəkələrin (məsələn, Avropa Konvensiyası, yaxud ATƏT) edə bildikləri kimi müşahidə missiyasını götürə bilərlər.

164. Sərbəst toplaşmaq hüququnu dəstəkləmək və müdafiə etmək üçün başlıca məsuliyyət Dövlətin üzərinə düşür, qeyri-hökumət təşkilatları insan hüquqlarının müdafiəsinin dəstəkləməsində əhəmiyyətli rol oynayır. Buna görə də insan hüquqları müdafiəçilərinə sərbəst toplaşmaq kontekstində sərbəst şəkildə fəaliyyət göstərməyə icazə verilməlidir.

Analoji olaraq, kütləvi-informasiya vasitələrinin üzvləri ilə bağlı ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişləri göstərir:

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

168. Mətbuat və kütləvi informasiya vasitələri üzvlərinin kütləvi toplantıların müstəqil şəkildə əhatə olunmasında mühüm rol oynayırlar. Bu qisimdə onlar tədbir iştirakçılarından fərqlənməlidirlər və dövlət orqanları tərəfindən onlara mümkün qədər çox müdaxilə imkanı verilməlidir. Qarışıqlıqdan uzaq olmaq və bu cür müdaxiləyə köməklik göstərmək üçün jurnalist və kütləvi informasiya vasitələri təmsilçilərdən açıq-aşkar tanınmalarını tələb etmək vacibdir (məsələn, parlaq rəngli gödəkcələr geyməklə).

ATƏT bu yaxınlarda siyasi nümayişlər ərzində kütləvi informasiya vasitələri ilə rəftarla bağlı daha geniş şərh vermişdir və bu sənədin tam mətni hazırkı şərhə əlavə kimi daxil edilmişdir.

II. Şəxslər toplantıda könüllü iştirak edirlər. Kimi isə toplantılarda iştirak etməyə məcbur edən şəxslər Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş məsuliyyət daşıyırlar.

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişlərinin işlənilib hazırlandığı haqqında məlumat vermiş məşvərət prosesində toplantıda məcburi iştirak məsələsi qaldırılmışdır, baxmayaraq ki, bu, geniş yayılmış və ya ümumi problem kimi görünmürdü. Həqiqətdə, kütlələrin məcburi şəkildə səfərbər edildiyi gümanı yarandığı hallarda, vətəndaş cəmiyyəti və ya müxalifət qrupları üzvlərindən daha çox, hökumət və ya digər dövlət orqanları iştiraka “təhrik etməkdə” günahlandırılırdılar.

III. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğun olaraq toplantılar zamanı iştirakçıların şifahi və yazılı fikir və söz azadlığı vardır. Bu azadlığın həyata keçirilməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq hüquq sazişlərinə uyğun məhdudlaşdırıla bilər.

Bu məsələ 12 (II) Maddə ilə bağlı özünüifadə azadlığının müzakirəsi ilə əhatə olunur.

IV. Toplantılar zamanı iştirakçılar ictimai asayişin qorunmasına köməklik göstərməli və təşkilatçıların, habelə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı nümayəndələrinin qanuni tələblərinə əməl etmək üçün bütün mövcud imkanlardan istifadə etməlidirlər.

ATƏT/ Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosunun Sərbəst Toplantı Azadlığı Məsələləri üzrə Espert Qrupu bu məsələyə Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq haqqında qanununa (ST – AZE/088/20007) layihə dəyişikliklərinə dair 1 oktyabr 2007-ci il tarixli rəyində müraciət etmişdir və həmin rəydə qeyd edilir:

4.17 İştirakçıların vəzifələr

45. 13(4)-cü Maddə iştirakçılardan ictimai asayişin qorunmasına kömək etməyi tələb edir. Bu tələbin nəyi nəzərdə tutduğu aydın deyil. Əgər bu, iştirakçıların özlərinin qanuna əməl etməli olduqları tələbi kimi izah edilərsə, onda bu

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

qanunidir. Lakin, əgər bu, onlardan başqalarına nəzarət etməyi tələb edərsə, onda buna bəraət qazandırmaq olmaz. Buna görə də, iştirakçılardan başqalarına nəzarət etmək deyil, qanuna tabe olmağın tələb olunduğuna aydınlıq gətirmək üçün 13(4)-cü Maddənin yenidən nəzərdən keçirilməsi tövsiyə olunur.

Bundan əlavə, iştirakçılardan məntiqli şəkildə ya tədbiri idarə edən rəsmi şəxsə, ya da hüquq-mühafizə orqanının rəsmi şəxsinə digər iştirakçıların qeyri-qanuni, yaxud da asayışı pozan hərəkətləri barədə məlumat vermək tələb oluna bilər.

V. Bu Qanuna uyğun şəkildə keçirilən toplantı iştirakçısı həmin toplantıda iştirak etməsinə görə sonradan hüquqi məsuliyyətə cəlb edilə bilməz. Yalnız hüquq pozuntusuna yol vermiş bu Qanuna uyğun şəkildə keçirilən toplantı iştirakçıları hüquqi məsuliyyətə cəlb edilə bilərlər. Əgər dinc toplantı zorakı əməllərin baş verdiyi toplantıya çevrilərsə, onda cinayət əməli törətməmiş, eləcə də əvvəlcədən toplantının dinc olmayacağı barədə məlumatı olmayan toplantı iştirakçısı toplantıda iştirakına görə hüquqi məsuliyyətə cəlb edilmir.

Kütləvi toplantılarda iştirak edən ayrı-ayrı şəxslər başqalarının davranışlarına görə deyil, öz davranışlarına görə məsuliyyət daşıyırlar. Bundan əlavə, hətta əgər toplantı zorakı əməllərin törədildiyi toplantıya çevrilərsə, ayrı-ayrı şəxslər yalnız zorakılıqda fəal şəkildə iştirak etdikləri zaman məsuliyyətə cəlb edilirlər, dinc olma gedişatını dayandıran və zorakılığa çevrilən toplantıda sadəcə olaraq iştirak etmək qanun pozuntusu sayılmır. Bu, ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/Venesiya Komissiyası Göstərişlərində aydın şəkildə verilir və həmçinin *Ezelin v France* (1991) və *Ziliberg v Moldova* (2004) ilə əlaqəli işlərdə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi tərəfindən aşağıdakı kimi aydın şəkildə verilir:

89. Özləri hər hansı zorakılıq əməli törətməmiş ayrı-ayrı iştirakçılara qarşı yalnız dinc olmayan toplantıda iştirakları səbəbindən cinayət işi açıla bilməz. ‘Ezelin v France (1991), [i]th ilə əlaqəli işdə göstəriləndi kimi demokratik cəmiyyətdə hər hansı yolla həmin azadlıqları məhdudlaşdırmaq “vacib deyildir”, o vaxtdək ki, sözügedən şəxs öz hüquqlarını yerinə yetirən zaman mühakimə edilməli olan əməl törətmiş olsun.’ Toplantı ilə bağlı cinayət törətməkdə günahlandırılan hər bir şəxs ədalətli məhkəmə araşdırması hüquqlarına malikdir.

Göstərişlər bundan əlavə 100-cü haşiyə yazısında qeyd edir ki:

Ziliberg v Moldova (2004) içində (məqbul oluna bilən), 10-cu bənddə qeyd edilmişdir ki, “ayrı-ayrı şəxs nümayişin gedişatı ərzində başqalarının törətdikləri təsadüfi zorakılıq və ya cəzalandırılma bilən hərəkətlərin nəticəsində dinc toplantı hüququndan istifadəni dayandırmamalıdır, əgər sözügedən şəxsin niyyət və ya davranışı dinc olaraq qalırsa.”

Bu məsələnin əhəmiyyəti *Qalstyan v Ermənistan* (2007) və *Ashughyan v Ermənistan* (17 iyul 2008-ci il) ilə əlaqədar işlərdə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin bu yaxınlarda qəbul edilmiş qərarlarında yenidən təsdiq edilmişdir. Sonuncu məsələ barədə çıxarılmış məhkəmə hökmündə deyilir:

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

90. Məhkəmə sonradan yenidən təkrar edir ki, dinc toplantıda iştirak etmək azadlığı elə əhəmiyyətə malikdir ki, şəxs qadağan edilməmiş nümayişdə iştirak etdiyinə və özü şəxsən bu cür tədbirdə heç bir mühakimə oluna biləcək hərəkət etmədiyi təqdirdə hətta nizam-intizam cəzalarının ən aşağı səviyyəsində olsa belə cəzalandırıla bilməz (bax: *Ezelin, yuxarıda istinad edilən, səh. 23, § 53*). Bundan əlavə, ictimai yerdə hər hansı nümayiş adi həyatın müəyyən səviyyədə pozulmasına səbəb ola bilər və nümayişçilər zorakılıq əməlləri ilə məşğul olurlarsa, dövlət orqanlarının dinc toplantılara müəyyən səviyyədə tolerantlıq göstərmələri vacibdir, əgər Konvensiyanın 11 –ci Maddəsi ilə zəmanət verilən sərbəst toplaşmaq azadlığı bütün hallarda hüquqdan məhkum edilməzsə (bax: *Oya Ataman v. Türkiyə, № 74552/01, §§ 38-42, Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası 2006-...*).⁷³

VI. Toplantı iştirakçılarının odlu və ya soyuq silah, habelə insanların həyat və sağlamlığı üçün təhlükə yarada bilən və ya əmlaka zərər vura bilən daş-kəsək, şüşə və taxta parçaları, dəyənəklər, bədən xəsarəti yetirmək üçün xüsusi düzəldilmiş əşyalar, partlayıcı maddələr və ya pirotexnika məmulatları, güclü təsir edən, zəhərli, tez alışan və ya aşındırıcı maddələr, radioaktiv materiallar gəzdirməsi qadağandır.

Bu maddənin mətni ilə bağlı məsələ və problemlərə yuxarıdakı 12(V) Maddəsi üzrə müzakirə aparılan zaman toxunulub.

VII. Toplantının iştirakçıları bu Qanunun 8-ci maddəsinin VI hissəsində və 14-cü maddəsinin II hissəsində nəzərdə tutulmuş hallarda müvafiq icra hakimiyyəti orqanının, toplantı təşkilatçılarının və ya təşkilatçıların nümayəndələrinin toplantının dayandırılması haqqında qərarından sonra dağılışmalıdırlar.

Biz kütləvi toplantı iştirakçılarının hüquq-mühafizə orqanları rəsmilərinin qanuni göstərişlərinə əməl etməli olduqları barədə yuxarıda irəli sürülmüş tələblərlə əlaqədar 13(I) Maddə ilə bağlı ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişlərində verilmiş şərhə təkrarlayırıq:

165. Hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının qanuni göstərişlərinə əməl etmək məsuliyyəti: Toplantılar haqqında qanun təşkilatçıların (eləcə də iştirakçıların) hüquq-mühafizə orqanı əməkdaşlarının sərəncamlarına əməl etmələrini qanuni şəkildə tələb edə bilər. Bunu etməkdən imtina edilməsi hüquqi məsuliyyətə cəlb edilməyə gətirib çıxarda bilər (bax: Hüquqi məsuliyyət, aşağıdakı 16-161-ci bəndlər).

Buna baxmayaraq, biz həmçinin qeyd etməliyik ki, hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşları toplantının dağıdılmasının sonuncu həyata keçirilməli tədbir kimi təmin edilməsinə (*Oya Ataman v Türkiyə (2007), Balcik v Türkiyə (2007), Bukta v Macarıstan (2007), və Nurettin Aldemir v Türkiyə (2007)*) ilə əlaqədar işlərdə Avropa İnsan

⁷³ Həmçinin, 115-ci və 117-ci bəndlərdəki *Galstyan v. Ermənistən (2007)* ilə əlaqədar işə baxın.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

Hüquqları Məhkəməsinin qeyd etdiyi kimi); toplantı dağıdılmazdan əvvəl hər hansı qarışıqlığı həll etmək üçün cəhdin göstərilməsinə; təşkilatçı və iştirakçılara aydın və eşidilə biləcək şəkildə dağılmaq haqqında tələbin çatdırılmasına; və istənilən bu cür tələbi yerinə yetirmək üçün onlara kifayət qədər vaxt verilməsinə görə məsuliyyət daşıyırlar. Nəhayət, toplantıda iştirak edən insanları fəal şəkildə dağıtmaq üçün qəbul edilmiş hər hansı qərar gücdən minimal və proporsional şəkildə istifadə etməyi göstərməlidir. Bu məsələlər ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişlərinin 137-145-ci bəndlərində müzakirə edilir və aşağıdakı 14(II) Maddə ilə bağlı daha ətraflı nəzərdən keçiriləcək.

MADDƏ 14

Maddə 14. Toplantının keçirilməsi ilə əlaqədar polis orqanlarının səlahiyyətləri

I. Bu Qanunun 7-ci maddəsini nəzərə aldıqda toplantının keçirilməsi ilə əlaqədar polis orqanlarının aşağıdakı hüquqları vardır:

1) toplantının təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədi ilə yığıncağın, mitinqin, nümayişin, küçə yürüşünün və ya piketin keçirilməsinə bir gün qalmış toplantı yerini yoxlamaq;

Polis toplantıların təhlükəsiz yerdə keçirilməsinin təmin edilməsinə məsuliyyət daşıyır, buna görə də təşkilatçılara hər hansı məhdudiyət və ya qadağalar tətbiq etmək əvəzinə tədbirin təhlükəsiz və arxayın yerdə keçirilməsinə əmin olmaqdan ötrü toplantının keçiriləcəyi yer və ya marşruta tədbirdən qabaq baxış keçirilməlidir.

Bundan əlavə, ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişləri riskin qiymətləndirilməsini həyata keçirmək, toplantıların risk və ya narahatlıq olmadan keçməsinə köməklik göstərmək məqsədilə təşkilatçıları polislə və digər müvafiq təşkilatlarla birgə çalışmağa şövqləndirir.

154. Riskin qiymətləndirilməsi: Təşkilatçılar polis və digər təşkilatlarla (məsələn, yanğın və təcili tibbi yardım xidmətləri) əməkdaşlıq etməklə, onların toplantının hansı riskləri yarada biləcəklərini və əgər onlar baş verərsə, onlarla necə əlaqə saxlayacaqlarını nəzərə almalıdırlar. Bütüün açıq havada keçirilən kütləvi toplantılara qanun tərəfindən məcburi risk qiymətləndirmələrinin tətbiq edilməsi, buna baxmayaraq lüzumsuz bürokratik və çətinləşdirilmiş tənzimləyici rejim yaradacaq və qrup və ayrı-ayrı şəxslərin öz dinc toplaşmaq azadlıqları hüquqlarından istifadə etmələrini ədalətsiz şəkildə məhdudlaşdıracaq

Dinc və təhlükəsiz tədbirin təmin edilməsi məqsədilə polis və təşkilatçıların birgə çalışmasının vacibliyi həmçinin hazırkı Qanunun 15-ci Maddəsində vurğulanır.

2) Bu Qanunun 5-ci maddəsinin IV hissəsində nəzərdə tutulmuş toplantılar istisna olmaqla keçirilməsi barədə qabaqcadan yazılı xəbərdarlıq verilməyən toplantını zəruri hallarda dayandırmaq;

Polis və digər hüquq - mühafizə orqanları dövlətin dinc toplantıları müdafiə etmək məsuliyyəti və dinc toplantını təşkil etmək və iştirak etmək üçün fundamental hüquq prezumpsiyası barədə həmişə xəbərdar olmalıdırlar. Bu prinsiplər aydın şəkildə ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişlərində verilir (yuxarıdakı 1(II) və 12(VII) Maddələri üzrə şərhə baxın).

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

Bundan başqa, polis istər onların tam şəkildə bütün hüquqi tələblərə cavab verib-verməməklərindən asılı olmayaraq, dinc toplantılara köməklik göstərilməsində həmişə özünün sərbəst fəaliyyət seçimindən istifadə etməlidir. Polis qanunun müdafiəsinə ciddi şəkildə əməl etməklə sülhün və ictimai asayişin qorunub saxlanmasına həmişə üstünlük verməlidir.

132. Müdaxilə etmək səlahiyyətlərindən həmişə istifadə edilməməlidir. Polisin qeyri-qanunu toplantıya müdaxilə etmək, onu dağıtmaq və ya güc tətbiq etmək səlahiyyətlərinin mövcudluğu bu səlahiyyətlərdən həmişə istifadə edilməli olduğunu bildirmir. Tətbiq edilən qanunların pozulduğu, lakin buna baxmayaraq onun dinc olduğu zaman, müdaxilə etməmək və ya fəal köməklik göstərilməsi bəzən dinc nəticə əldə edilməsinin ən yaxşı yolu olur. Bir çox hallarda, tədbirin dağıdılması hüquq-mühafizə orqanlarına onun keçirilməsinə icazə verməkdən və ona köməklik göstərməkdən daha çox problemlər yarada bilər. Qanunun pozulmasına görə tədbirdən əvvəlki cinayət təqibi seçim olaraq qalır.

Polisin qeyri-qanuni, buna baxmayaraq dinc olan toplantıları dağıtmaq tədbiri Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi qarşısına çıxarılmış bir sıra yaxın zamanlarda baş vermiş hallarda əhatə olunmuşdur. *Oya Ataman v Türkiyə* (2007) halında polis qabaqcadan xəbərdarlıq edilməmiş toplantının iştirakçılarını dağıtmaq üçün güc tətbiq etmişdir və öz hökmündə aşağıdakıları qeyd etmişdir:

39. Məhkəmə xəbərdarlığın edilmədiyi nümayişin qeyri-qanuni olduğunu, ərizəçinin icazəni almağa cəhd göstərməməyi faktını nəzərdən keçirir. Lakin, bu onu göstərir ki, qeyri-qanuni vəziyyət sərbəst toplantı azadlığının pozulmasına bəraət qazandırmır (bax: Cisse v. France, № 51346/99, § 50, Avropa Məhkəməsinin İnsan Hüquqları 2002-III (çıxarışlar)). Hazırkı vəziyyətdə isə xəbərdarlıq dövlət orqanlarının nümayişin nəqliyyat hərəkətinin ən qızğın vaxtı nəqliyyat hərəkətinin pozulmasına gətirib çıxarda biləcək halları minimuma endirmək üçün lazımi tədbirlər görməsinə imkan verə bilərdi. Məhkəmənin gəlidiyi rəyə görə nümayişlərin keçirildiyi yerdə ilk tibbi yardım xidmətlərinin olması kimi profilaktik təhlükəsizlik tədbirlərinin görülməsi istər siyasi, mədəni, istərsə də digər xüsusiyyətli hər hansı tədbirin, mitinqin və ya digər toplantının rəvan keçməsi üçün zəruridir.

40. Məhkəməyə təqdim edilən sübutlardan aydın göründüyü kimi nümayişçilərə dəfələrlə onların yürüşlərinin qeyri-qanuni olduğu və ictimai asayışı pozacağı barədə və yürüşün dağıdılacağına əmr veriləcəyi haqda məlumat verilmişdir. Ərizəçi və digər nümayişçilər təhlükəsizlik qüvvələrinin əmrlərinə tabe olmamış və özlərinə yol açmağa cəhd göstərmişlər.

41. Lakin, haqqında söhbət açılan qrupun nəqliyyatın hərəkətinə mümkün maneə törətməkdən başqa, ictimai asayişə təhlükə yaratdığı barədə heç bir dəlil yoxdur. Orada, aktual məsələyə fikri yönəltməyi arzu edən ən çoxu əlli adam var idi. Məhkəmə qeyd edir ki, yürüş təxminən günorta saatlarında başlamış və yarım saatdan sonra qrupun həbs edilməsi ilə başa çatmışdır. Məhkəmə xüsusilə də İnsan Hüquqları Cəmiyyətinin başçılığı ilə təşkil edilmiş nümayişin bu qədər tez

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

bir zamanda başa çatmasına cəhd göstərən dövlət orqanlarının hərəkətinə təəccüblənir.

42. Məhkəmənin fikrincə, nümayişçilərin zorakılıq hərəkətləri etmədikləri təqdirdə dövlət orqanlarının dinc toplantıya müəyyən səviyyədə tolerantlıq göstərməsi vacibdir, əgər Konvensiyanın 11-ci Maddəsi tərəfindən zəmanət verilmiş sərbəst toplaşmaq azadlığı bütün mənalarda bu zəmanətdən məhrum edilməyibsə.

43. Müvafiq olaraq, Məhkəmə hesab edir ki, hazırkı vəziyyətdə polisin güc tətbiq etməklə müdaxilə etməsi qeyri-proporsional olmuş və Konvensiyanın 11-ci Maddəsinin ikinci bəndinin mənası çərçivəsində qarışıqlığın qarşısının alınmasına lüzum yox idi.

44. Müvafiq olaraq həmin müddəanın pozulması baş vermişdir.

Bu haldan gələn nəticələr əvvəlki üç oxşar hallarda da təkrarən qeyd edilmişdir: *Balcik v Türkiyə* (2007), *Bukta v Macarıstan* (2007), və *Nurettin Aldemir v Türkiyə* (2007).

3) yazılı xəbərdarlıqda göstərilən bu toplantının yer və ya vaxtı, küçə yürüşünün marşrutu (küçə yürüşünün başlama və qurtarma yeri) əsaslı səbəb olmadan dəyişdirilən zaman toplantını dayandırmaq;

Əvvəlcədən bildiriş verilməmiş toplantılar (yuxarıda) halında irəli sürülən prinsiplər də həmçinin təşkilatçının hərəkətlərinin bəzi yollarla yazılı xəbərdarlıqdan kənarlaşdığı hallara tətbiq edilir. ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişlərində həmçinin qeyd edilir ki:

134. Qanun tərəfindən irəli sürülmüş vacib ilkin şərtlərə uyğun gəlməyən, yaxud da əhəmiyyətli dərəcədə xəbərdarlıq şərtlərindən kənarlaşan dinc toplantılar. Əgər təşkilatçı toplantının keçirilməsi üzrə hər hansı vacib ilkin şərtlərə əməl etməzsə və ya onlardan imtina edərsə (habelə, hüquqi baxımdan irəli sürülən əsaslara istinad edən hüquqi qüvvəyə malik bildiriş tələbləri və lazımı və proporsional məhdudiyətlər daxil olmaqla), onda o, məhkəmə təqibi ilə üzləşə bilər. Lakin, bu cür toplantılar hələ də hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən mümkün olduğu qədər qoluna qoyulmalıdır. Əgər kiçik toplantı tədbirin keçirildiyi yer və gündə planlaşdırılırsa və o, gözlənilməz toplaşma nəticəsində əhəmiyyətli dərəcədə daha böyük toplantıya çevrilərsə, onda toplantı hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən yoluna qoyulur və ona dinc olana qədər qanuni toplantı kimi yanaşılmalıdır.

4) toplantıya odlu və ya soyuq silah, habelə insanların həyat və sağlamlığı üçün təhlükə yarada bilən və ya əmlaka zərər vura bilən daş-kəsək, şüşə və taxta parçaları, dəyənəklər, bədən xəsarəti yetirmək üçün xüsusi düzəldilmiş əşyalar, partlayıcı maddələr və ya pirotexnika məmulatları, güclü təsir edən, zəhərli, tez alışan və ya aşındırıcı maddələr, radioaktiv

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

materiallarla gəlmiş şəxsləri saxlamaq və tədbirin keçirildiyi yerdən uzaqlaşdırmaq;

Polis əməkdaşları yuxarıdakı 12(V) Maddəsi üzrə bu məsələyə dair şərh haqda məlumatlı olmalıdırlar və xüsusilə də bəzi iştirakçılar tamamilə qanuni və dinc məqsədlərlə özləri ilə şüşə və ya taxta parçaları gəzdirə bilərlər.

Bundan əlavə, özləri ilə bu cür predmetlər gəzdirən adamların “toplantıdan çıxarılmasından” başqa, polis onların toplantıda iştiraklarını davam etdirmələrinə icazə verilməsi məqsədilə digər yurisdiksiyalarda hər hansı qeyri-müvafiq predmetləri yerləşdirmək üçün iştirakçılara təkliflər verir.

Həm Şimalı İrlandiya və həm də ABŞ-da polis əməkdaşları ya predmeti müsadirə edəcək, ya da adamlardan spirtli içkiləri, yaxud da şüşə qablarda olan işçiləri yerləşdirməyi xahiş edəcək və sonra bu cür predmetlərə sahib olan şəxsləri tədbirin keçirildiyi yerdən uzaqlaşmağa məcbur etmək əvəzinə, onlara iştirakçılar qismində toplantıda qalmağa icazə verəcəklər.

5) bu maddənin 1-ci bəndinin 4-cü yarım bəndində nəzərdə tutulmuş əşya və ya maddələri gəzdirməsi barədə əsaslı şübhə doğuran adamlara şəxsi baxış keçirmək.

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişləri toplantıya cəlb edilmiş və ya polis əməkdaşlarının fikrincə bu cür fəaliyyətlərə cəlb edilə bilən adamların axtarılması, saxlanması və ya həbs edilməsi üzrə qəbul edilən parametrləri irəli sürür:

126. İştirakçıların dayandırılması və axtarılması, tutulması və ya həbsi barədə protokollar tərtib olunmalıdır. Dövlətlərin toplantı iştirakçılarını qanuni şəkildə dayandırılması və axtarılması, yaxud həbs edilmələri barədə aydın və mümkün protokolların tərtib edilməsi önəmli əhəmiyyət kəsb edir. Bu cür protokollar belə tədbirlərin nə vaxt müvafiq olduqları və ya olmadıqları, onların necə aparılmalı olduqları və ayrı-ayrı şəxslərin gələcək həbsə necə yanaşmaları barədə göstəriş verməlidir. Bu protokolların layihəsini verən zaman azadlıq hüququnu müdafiə edən Mülki və siyasi hüquqlara dair Beynəlxalq Paktın 9-cu Maddəsinin və Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 5-ci Maddəsinin yurisprudensiyaya müraicət etmək lazımdır. Kütləvi həbslərdən uzaq olunmasına baxmayaraq, çoxlu sayda həbslərin labüüd olduğu hesab olunan kütləvi toplantıları yaradan hadisələr baş verə bilər. Lakin, iştirakçıların böyük sayı onları azadlıq hüququndan məhrum edə bilməz, sadəcə ona görə ki, polisin ayrı-ayrı həbsləri keçirmək üçün iştirak edən dövlətlərin toplaşmaq hüququnu müdafiə etməkdən ötrü pozitiv öhdəliklərini yaradan adekvat resursları yoxdur.

127. Toplantı zamanı ayrı-ayrı şəxslərə tətbiq edilən məhdudiyyətlər onların azadlıq və sərbəst hərəkət hüquqlarını poza bilər. Polisin onların hər hansı cinayət əməli, hüquq pozuntusu törətmiş olduqları və ya törətdikləri, yaxud da törədəcəkləri barədə tutarlı şübhəsi olmayanadək, ayrı-ayrı şəxslər dayandırılmamalı və axtarılmamalıdırlar, və həbslər sadəcə olaraq şəxsi toplantıdan kənarlaşdırmaq və ya onların iştirakının qarşısını almaq üçün həyata

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

128. Müvafiq dövlət orqanları tərəfindən planlaşdırma ilk tibbi yardımın, əsas tələbatların (su və ərzaq), vəkillərlə məsləhətləşmək imkanının və azyaşlıların yetkinlik yaşına çatmışlardan, həbs edilmiş kişilərin həbs edilmiş qadınlardan ayrılmasının təmin edilməsinə adekvat olmalıdır. Azyaşlılar öz valideynləri ilə əlaqə saxlamaq imkanı ilə təmin edilməlidir. Həbs edilənlərlə həbsdə saxlandıqları vaxt ərzində pis rəftar edilməməlidir. Təcridxana yerləri adamların sayına uyğun gəlməzsə, onda həbs edilmiş şəxslər ictimai asayişə təhlükə yaratmayanadək azadlığa buraxılmalıdırlar. Həbsdə saxlanmanın davamiyyət müddətini qəti şəkildə aşağı salınması üçün proseduralar yaradılmalıdır.

Məmmədov (Cəlaloğlu) v. Azərbaycan (2007) halı həbsxana şəraiti və polis müdaxiləsi metodları ilə bağlı çoxlu sayda həyati əhəmiyyətli məsələləri ön plana çəkmişdir. Həbsxanada saxlanılan hər hansı bir şəxsə həbsə alınan zaman lazımı tibbi müayinə göstərilməlidir.⁷⁴ Bundan əlavə, yalnız Dövlət orqanlarının şəxsin həbsə alınmasını izlədiyi yerdə, faktın güclü prezumpsiyaları baş verən istənilən xəsərlərlə bağlı meydana çıxacaq. Bu cür hallarda, hər hansı xəsərin nə vaxt və necə baş verdiyini məntiqli şəkildə izah etmək məsuliyyəti Dövlət orqanlarının üzərinə düşür.⁷⁵ Şəxs polis tərəfindən ona qarşı ciddi şəkildə pis münasibət göstərilməsi barədə mübahisəli iddia irəli sürən zaman, effektiv rəsmi araşdırma aparılmalıdır.⁷⁶

II. Bu Qanunun 8-ci maddəsinin I-III hissələrində nəzərdə tutulmuş qadağanların və 7-ci maddəsində, habelə 8-ci maddəsinin V və VI hissələrində nəzərdə tutulmuş sərəncamların icrası ilə əlaqədar polis orqanlarının aşağıdakı hüquqları vardır:

1) toplantının dayandırılması və dağılışması barədə təşkilatçılara və iştirakçılara məlumat vermək;

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu/ Venesiya Komissiyası Göstərişləri toplantının dağıdılmasının əl atılan son tədbir olmasını vurğulayır və bundan başqa göstərir ki:

- əgər toplantı dinc keçirilərsə, toplantılar dağıdılmamalıdır (137-ci bənd);
- hüquq – mühafizə əməkdaşları toplantını ziyandan qorumaq üçün bütün məntiqli tədbirləri görməyənədək, toplantının dağıdılması həyata keçirilməməlidir (138-ci bənd); və and
- dağıdılma kiçik saylı adamların və ya təxribatçıların fəaliyyətlərinə cavab reaksiyası olmamalıdır (139-cu bənd); və ya

⁷⁴ *Məmmədov (Cəlaloğlu) v. Azərbaycan* (34445/04 sayılı Ərizə, 11 yanvar 2007-ci il tarixli hökm), 65-ci bənddə.

⁷⁵ *Həmin yerdə*, 62-63 bənddə.

⁷⁶ *Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 1-ci Maddəsi üzrə Dövlətin ümumi vəziyyəti ilə birgə oxunan Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 3-cü Maddəsi. Bax, məsələn, Məmmədov (Cəlaloğlu) v. Azərbaycan* (34445/04 sayılı Ərizə, 11 yanvar 2007-ci il tarixli hökm), 65-ci bənddə.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

- toplantı qanun tərəfindən irəli sürülmüş əhəmiyyətli müddəalara uyğun gəlmədiyi səbəbindən, onun qəsdən qeyri-qanuni məqsəd güdməsi səbəbindən, yaxud qadağan edilmiş təşkilatların iştirak etməsi səbəbindən (139-cu bənd).

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin bu yaxınlarda verilmiş bir sıra qərarları (*Oya Ataman v Türkiyə* (2007), *Balcik v Türkiyə* (2007), *Bukta v Macarıstan* (2007) və *Nurettin Aldemir v Türkiyə* (2007)) ilə əlaqədar işlərdə belə bir məsələni vurğulamışlar ki, əgər toplantı iştirakçıları zorakılıq hərəkətləri göstərməzsə, onda onun qanuna tam şəkildə uyğun gəlməyindən və yaxud gəlməməyindən asılı olmayaraq, dövlət orqanları toplantıya qarşı tolerantlıq nümayiş etdirməlidir.

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişləri vurğulayır ki:

140. Əgər dağıdılma zəruri hal hesab edilərsə, onda toplantı təşkilatçısı və iştirakçılar hər hansı polis müdaxiləsindən öncə aydın və hamının eşidə biləcəyi tərzdə məlumatlandırılmalıdırlar. İştirakçılara da həmçinin bu cür müdaxilədən əvvəl dağılmaq üçün məntiqli vaxt müddəti verilməlidir. Üçüncü tərəflərdən də (məsələn, müşahidəçilər, jurnalistlər və fotoqraflar) həmçinin dağılmaq xahişi edilə bilər, lakin onların polis əməliyyatlarını müşahidə etmək və qeydiyyat aparmaq üçün maneə yaradılmamalıdır.

ABŞ-da polis əməkdaşlarından adamları toplantıdan dağılmaq lazım gəlmiş barədə məlumatlandırılan zaman səsgücləndirici avadanlıqlardan istifadə etmələri tələb olunur və hər hansı bu cür tələblərin bütün iştirakçılara çatdığını təsdiq etməkdən ötrü istənilən kütlənin son sıralarına əməkdaşları yerləşdirirlər.

2) toplantının təşkilatçılara və iştirakçılara toplantının dayandırılması və iştirakçıların dağılması üçün bütün mövcud imkanlardan istifadə etmək barədə əmr vermək.

Biz 12(III); 12(VI); 12(VII); 13(IV) və 13(VII) Maddələri üzrə şərhə istinad edirik və iştirakçılar qanuna tabe olmaq və polis əməkdaşlarının qanuni göstərişlərinə əməl etmək üçün məntiqli səy göstərməyə məsuliyyət daşıyırlar.

Buna baxmayaraq, nə tədbir təşkilatçıları, nə də ayrı-ayrı iştirakçılar çaxnaşma yaratmaq və ya zorakılıq əməlləri törətməyə hər hansı yolla cəlb edilən digər şəxslərin hərəkətlərinə görə məsuliyyət daşıyırlar.

3) toplantının dayandırılması və iştirakçıların dağılması barədə əmrin yerinə yetirilmədiyi halda onlara qarşı güc tətbiq ediləcəyi və ya xüsusi tədbir görülməcəyi barədə təşkilatçıları və iştirakçıları xəbərdar etmək.

14(II)(1) Maddəsi üzrə şərh toplantını dağıtmaq üçün hər hansı bir nəzərdə tutulan tədbirin iştirakçılarına xəbərdarlıq verməklə bağlı gözləntiləri ön plana çəkir. Eyni prinsip dağıdılan adamlara güc tətbiq edilməsi məqsədilə hər hansı niyyətə tətbiq edilir.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

4) toplantının dayandırılması və iştirakçıların dağılması üçün Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyə uyğun olaraq fiziki güc tətbiq etmək və ya xüsusi tədbir görmək.

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişləri polis əməkdaşları tərəfindən tətbiq edilən hər hansı gücün zəruri və proporsional olmasının vacibliyini, yerli qanun tərəfindən tənzimləndiyini və həmçinin güc tətbiq edilməsi ilə bağlı beynəlxalq standartlara uyğun gəldiyini işıqlandırır.

141. Hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən qeyri-müvafiq, həddindən artıq və ya qeyri-qanuni şəkildə güc tətbiq edilməsi fundamental azadlığı və qorunan hüquqları poza, polis-cəmiyyət münasibətlərini korlaya və geniş miqyaslı gərginlik və çaxnaşma yarada bilər. Güc tətbiq edilməsi buna görə də yerli qanun tərəfindən tənzimlənməlidir. Bu cür müddəalar güc tətbiq edilməsinə (adekvat şəkildə əvvəlcədən xəbərdarlıqların verilməsinə olan ehtiyac daxil olmaqla), eləcə də müxtəlif təhlükələrlə bağlı qəbul edilən güc səviyyəsinə bəraət qazandıran halları irəli sürür. Hökumətlər gücün diferensial istifadəsini mümkün etmək üçün cavab reaksiyası vasitələrini işləyib hazırlamalı və hüquq-mühafizə əməkdaşlarını silah və sursatların müxtəlif növləri ilə təchiz etməlidirlər. Bunlara müvafiq vəziyyətlərdə istifadə etmək üçün ölümlə nəticələnəyən silahların işlənilməsi hazırlanması daxildir. Bundan əlavə, hüquq-mühafizə orqanları istənilən növ silahlardan istifadə etməyi azaltmaq məqsədilə məsələn, sipərlər, şlemlər, odadavamlı geyimlər, gülləkeçirməyən gödəkcələr və gülləkeçirməyən nəqliyyat kimi özünü – müdafiə avadanlıqları ilə təchiz olunmalıdırlar. Bu, yenidən belə bir tələbi vurğulayır ki, dövlət dinc toplantını qorumaq kimi öz müsbət vəzifəsini yerinə yetirmək məqsədilə adekvat şəkildə öz hüquq-mühafizə orqanlarından istifadə edir.

142. Polis idarə etdikləri və ya idarə edəcəkləri hər hansı toplantının üzvlərinə qayğı ilə yanaşmalıdır (ölüm və bədən xəsarətinin qarşısını almaqdan ötrü). Bu, polisin öz vəzifələrini yerinə yetirməsinə imkan verməkdən ötrü onun lazımı səlahiyyət və nüfuzla malik olmasını nəzərdə tutur, buraya kütlənin üzvlərinin onların təhlükəsiz şəkildə dağılmasına imkan vermək üçün polisin məntiqli şəkildə tələb etdiyi yerdə lazım olduğu müddətə qalmalarını təmin etmək üçün məntiqli gücdən istifadə etmək səlahiyyəti də daxildir.

143. Beynəlxalq standartlar həm qeyri-qanuni zorakı olmayan, həm də qeyri-qanuni zorakılıq əməllərinin mövcud olduğu toplantıların dağıdılması müstəvisində gücün tətbiq edilməsi ilə bağlı ətraflı göstəriş verir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Hüquq-Mühafizə Orqanı Əməkdaşları tərəfindən Gücün və Odlu Silahların Tətbiq edilməsinə dair Əsas Prinsiplərində göstərilir ki, “qeyri-qanuni olan, lakin zorakılıq əməlləri olmayan toplantıların dağıdılması zamanı hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları güc tətbiq etmədən uzaq olur, yaxud da bunun tətbiq edilmədiyi yerdə bu cür güc tətbiq edilməsini lazım olan minimal həddə məhdudlaşdırırlar.” BMT-nin Əsas Prinsipləri həmçinin göstərir ki, zorakılıq əməlləri olan toplantıların dağıdılmasında hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşları yalnız daha az təhlükəli vasitələrdən istifadə edilməsi müvafiq olmadığı zaman və yalnız lazım olan minimal səviyyədə odlu silahlardan istifadə

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

edə bilirlər. Hüquq-mühafizə orqanı əməkdaşları 9-cu prinsipdə göstərilən vəziyyətlərdən başqa, bu cür hallarda odlu silahlardan istifadə etmirlər.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Hüquq-Mühafizə Orqanı Əməkdaşları tərəfindən Gücün və Odlu Silahların Tətbiq edilməsinə dair Əsas Prinsiplərinin 9-cu prinsipi

Hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşları qaçılmaz ölüm təhlükəsi, yaxud ciddi xəsarət almaya qarşı özünümüdafiə və ya başqalarının müdafiə edilməsi, xüsusilə də həyat üçün təhlükəyə gətirib çıxardan ciddi cinayət əməlinin törədilməsinin qarşısının alınması, bu cür təhlükəni yaradan şəxsin həbs edilməsi və onun nüfuzuna qarşı çıxılması, yaxud onun qaçmasının qarşısının alınması və yalnız bu məqsədlərə nail olmaq üçün daha az ekstremal vasitələrin kifayət etmədiyi hallar istisna olmaqla, adamlara qarşı odlu silahlardan istifadə etmir. İstənilən halda, qəsdən ölüm hadisəsi törətmək məqsədilə odlu silahlardan istifadə edilməsi həyatın qorunmasının ciddi şəkildə qaçılmaz olduğu hallarda mümkündür.

144. Aşağıdakı prinsiplər kütləvi toplantılar zamanı ictimai asayışı qorumaq üçün gücün istifadə edildiyi bütün hallara tətbiq edilir:

- *İstiotlu aeroxol və ya digər qıcıqlandırıcı kimyəvi maddələr istifadə edilə bildiyi zaman, deaktivasiya proseduraları irəli sürülməlidir;*
- *enerjisi az olan güllələrdən (həmçinin, bərk silindrik güllələri olan patronlar, yaxud rezin güllələr kimi tanınan), su atan vasitələrdən və kütləni idarə etmək üçün digər gücün tətbiq edildiyi üsullardan istifadə edilməsi ciddi şəkildə tənzimlənməlidir. Heç bir halda, tədbir yerini tərk edə bilməyən adamlara qarşı güc tətbiq edilməməlidir; və*
- *gücdən istifadə edilməsi hadisəsindən sonra avtomatik və dərhal təhlil prosesi həyata keçirilməlidir. Hüquq-mühafizə əməkdaşları üçün tətbiq edilən gücün yazılı və ətraflı qeydiyyatını aparmaq yaxşı təcrübədir (istifadə olunmuş silahlar daxil olmaqla).*

145. *Hökumətlərin və hüquq-mühafizə orqanlarının gücdən istifadə, odlu silahlar və texnologiyalar ilə əlaqədar etik problemləri daima nəzərdən keçirmələri həyatı əhəmiyyətli məsələdir. Odlu silahların istifadəsi ilə bağlı standartlar bərabər şəkildə polis dəyənəkləri, atlar, gözyaşardıcı qaz və ya digər kimyəvi maddələr və su atan vasitələr kimi potensial zərər vuran kütlənin idarə edilməsinin digər texnikalarının istifadəsinə tətbiq edilə bilər.*

5) toplantını dayandırmaq və dağılışmaq barədə əmri yerinə yetirməyən şəxsləri saxlamaq.

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi qeyd etmişdir ki, (*Polad və Başqaları v Birləşmiş Krallıq* (1998) və *Lucas v Birləşmiş Krallıq* (2003)) ilə əlaqədar işdə açıq şəkildə etiraz nümayişlərinə cəlb edilmiş ayrı-ayrı şəxslərin həbs edilməsi və ya saxlanması qanunidir, bu şərtlə ki:

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

(i) tətbiq edilən milli qanun Konvensiya tərəfindən irəli sürülən “qanunilik” standartına uyğun gəlməlidir, bu standart qanunun tam şəkildə ehtiyac olduğu zaman vətəndaşa sözügedən hərəkətin aqibətinin nə ilə nəticələnəcəyi, bu cür vəziyyətlərdə məntiqli şəkildə baş verə biləcək hadisələri qabaqcadan görmək barədə məsləhət verilməsini tələb edir. (digərləri ilə yanaşı, S.W. v Birləşmiş Krallıqla əlaqədar işə müvafiq olaraq, 22 noyabr 1995-ci il qərarı, A Seriyası № 335-B, səh. 41-42, §§ 35-36);

(ii) burada milli qanunun prosessual və maddi normaları ilə tam uyğunluq olmalıdır;

(iii) azadlıqdan məhrumetmə 5-ci Maddənin məqsədinə uyğun gəlməli və təsadüfi olmamalıdır (Benham v. the Birləşmiş Krallıq müvafiq olaraq, 10 iyun 1996-cı il qərarı, Hesabatlar 1996-III, səhifə: 752-53, § 40). (Lucas v Birləşmiş Krallıqla, ehtimal edilmə qərarı, səh. 4)

Biz artıq ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişlərində irəli sürüldüyü kimi toplantıda iştirakçıların saxlanması ilə bağlı mükəmməl protokolların tərtib edilməsi vacibliyini ön plana çəkmişik (bax: yuxarıdakı 14.1.5 –ci Maddənin şərhinə):

126. *İştirakçıların dayandırılması və axtarış aparılması, saxlanması və ya həbs edilməsi üzrə protokollar yaradılmalıdır: Dövlətlərin toplantı iştirakçılarının qanuni şəkildə dayandırılması və axtarış aparılması, yaxud həbs edilməsi üzrə mükəmməl və nəzərdə tutulan protokolları hazırlaması ümdə əhəmiyyət kəsb edir. Bu cür protokollar belə tədbirlərin nə vaxt və harada müvafiq olduğunu və müvafiq olmadığını, onların necə həyata keçirilməli olduğunu və ayrı-ayrı şəxslərlə həbs etmədən sonra necə rəftar etmək lazım gəldiyini göstərməlidir. Bu protokolların layihəsi verilən zaman azadlıq hüququnu qoruyan Mülki və Siyasi Hüquqlara dair Beynəlxalq Paktın 9-cu Maddəsinə və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasının 5-ci Maddəsinə istinad edilməlidir. Kütləvi həbslərdən uzaq olmaq gərəkdiyi zaman, çoxlu sayda həbslərin zəruri olduğu hesab olunan hallar mövcud ola bilər. Buna baxmayaraq, çoxlu sayda iştirakçılar sadəcə olaraq polisə ayrı-ayrı həbsləri həyata keçirmək üçün kifayət qədər resursu olmamağı səbəbindən öz azadlıqlarından məhrum edilməməlidirlər – adekvat resursların ayrılması formaları toplantı hüququnun qorunması üçün iştirakçı dövlətlərin müsbət öhdəliklərinin bir hissəsini yaradır.*

Həmin sənəd toplantıda iştirakçılar və qeyri-iştirakçılar və dinc və qeyri-dinc iştirakçılar arasında fərq qoymağın əhəmiyyətini vurğulayır. Hər iki bənd kütlənin həmişə müxtəlif və yekcins adamlardan ibarət olduğunu qəbul etməyin və ona heç vaxt vahid bir varlıq kimi yanaşılmamağın vacibliyini ön plana çəkir:

124. *Hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşları iştirakçılar və qeyri-iştirakçılar arasında fərq qoymalıdırlar. Kütləvi toplantılar zamanı ictimai asayişin qorunması toplantının yaxınlığından keçən “qeyri-iştirakçıların” (məsələn, təsadüfən yoldan ötən və ya müşahidəçilər) mümkünlüyünə həssas yanaşmalıdırlar.*

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

125. Hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşları dinc və qeyri-dinc iştirakçılar arasında fərq qoymalıdırlar: Nümayişin gedişatı ərzində təsadüfi zorakılıq əməlli ayrı-ayrı insidentlər, nə də bəzi iştirakçıların zorakı əməlləri özü-özliyiündə toplantının dinc iştirakçıları üzərinə geniş məhdudiyətlər qoymaq üçün yetərli səbəblər deyildir. Hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşları buna görə də iştirakçıları saxlayan (son tədbir kimi)və ya toplantını dağıdan zaman kütləyə yekcins varlıq kimi baxmamalıdırlar.

III. Bu maddədə nəzərdə tutulmuş hallarda polis orqanları Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq qayda-qanunu bərpa etmək məqsədi ilə son dərəcə zəruri olan xüsusi vasitələrdən istifadə etməlidirlər.

Biz yuxarıdakı 7(II), 7(III) və 14 (II)(4) Maddələri ilə bağlı bizim daha erkən irəli sürdüyümüz səhrə istinad edirik. Sonuncu müddəə ilə bağlı şərhə qeyd edilir ki, ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişləri polis əməkdaşları tərəfindən yerli qanunla tənzimlənən və həmçinin gücün tətbiq edilməsi ilə bağlı beynəlxalq standartlara uyğun gələn gücün hər hansı bir tətbiqinin vacib və müvafiq olduğunu ön plana çəkir.

IV. Toplantılar zamanı ictimai asayiş qorumaq, ictimai qaydanı bərpa etmək və insanların təhlükəsizliyini təmin etmək üçün daxili qoşunlardan istifadə edilə bilər.

Bütün hüquq-mühafizə orqanları və müvafiq qurumlar və kütləvi toplantıların keçirilməsi zamanı ictimai asayişin qorunmasına cəlb edilmiş bütün ayrı-ayrı əməkdaşlar əvvəlki şərhə irəli sürülmüş prinsiplər toplumuna əməl etməlidirlər. Bu münasibətdə qeyd etmək yerinə düşərdi ki, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi polisin yalnız ictimai asayiş qorumaq üzrə məsuliyyət daşdığını deyil, eoləcə də kütləvi toplantılarda iştirakçıların qorunmasının müvafiq səviyyələrini təmin etməyə görə məsuliyyət daşdıqlarını vurğulamışdır (daha ətraflı müzakirə üçün yuxarıdakı 1(II) Maddəsinə bax). *Plattform 'Arzte für da Leben' v Avstriya* (1988) işlə əlaqədar olaraq məhkəmə qeyd etmişdir ki:

32. Nümayiş ideyalara qarşı müxalif mövqedə duran şəxslərdən qıcıqlana və ya təhqir oluna bilər, yaxud da dəstəklənmək üçün yollar araya bilər. Buna baxmayaraq iştirakçılar öz opponenləri tərəfindən fiziki zorakılığa məruz qalacaqlarından qorxmayaraq nümayiş keçirməlidirlər; bu cür qorxu ümumi ideyalar və ya cəmiyyətə təsir edən olduqca mübahisəli problemlərə dair öz fikirlərini açıq şəkildə ifadə edən maraqlara dəstək olan cəmiyyət və ya digər qrupların qorxuya düşməsinə cavabdehlik daşıya bilər. Demokratik dövlətdə nümayişə qarşı hüquq nümayiş keçirmək hüququnun həyata keçirilməsinə mane olmaq üçün genişləndirilə bilməz. .

Həqiqi, effektiv dinc toplaşmaq azadlığı buna görə də Dövlət tərəfindən cüzi vəziyyə səviyyəsinə azaldıla, ona maneə törədilə bilməz: tamamilə mənfi konsepsiya 11-ci Maddənin (maddə 11) məqsəd və məramına uyğun ola bilməz. 8-ci Maddəyə (maddə 8) oxşar olaraq, 11-ci Maddə (maddə 11) bəzən hətta ayrı-ayrı

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

şəxslər arasında münasibətlər çərçivəsində ehtiyac olan zaman müsbət tədbirlərin görülməsini tələb edir (lazımi dəyişiklik etməklə, bax: X and Y v. Niderland, 26 mart 1985-ci il hökmünə, Seriya A № 91, səh. 11, § 23).

Buna baxmayaraq, məhkəmə həmçinin qorunmanın həyata keçirilməsi üçün dövlətin məsuliyyətinə tam şəkildə aşağıdakılar ilə zəmanət verilə bilmədiyini qeyd etməkdə davam edir:

34. Müqavilə tərəfi olan Dövlətlərin vəzifəsi qanuni nümayişlərin dinc şəkildə keçirilməsini mümkün etmək məqsədilə məntiqli və müvafiq tədbirlər görmək olmasına baxmayaraq onlar buna tam şəkildə zəmanət verə bilmirlər və onların istifadə edilməli olan vasitələrin seçimində geniş imkanlara malikdirlər (bax: lazımi dəyişiklik etməklə, Əbdüləziz, Kanales və Balkandali ilə əlaqədar iş, 28 may 1985-ci il tarixli hökm, Seriya A № 94, səhifə 33-34, § 67, və 17 oktyabr 1986-cı il tarixli t Rees hökmü, Seriya A № 106, səhifə 14-15, §§ 35-37). Bu sahədə onların Konvensiyanın 11-ci Maddəsi (maddə 11) üzrə üzərilərinə götürdükləri öhdəlik nail olunmalı nəticələr üzrə deyil, görülməli tədbirlər üzrə olan öhdəlikdir. .

Məhkəmə bu prinsipi bir daha *Ouranio Toxo and Others v Greece* (2005) işi ilə əlaqədar təsdiq etmişdir, bu işdə polis azsayılı etnik xalqa mənsub siyasi partiyanın yerləşdiyi binanı aqressiv mövqedə olan nümayişdən kifayət qədər qoruya bilməmişdi.

Kütləvi toplantıların keçirilməsi zamanı ictimai asayişin qorunmasına və xüsusilə də mübahisəli toplantılar zamanı ictimai asayişin qorunmasına gəldikdə isə, Avropa İttifaqının İsveçrənin Qotenburq şəhərində 2001-ci ilin iyun ayında keçirilən zirvə toplantısı zamanı baş vermiş zorakı əməllərin rəsmi araşdırmasının gəldiyi nəticələri qeyd etmək yerinə düşərdi.⁷⁷ Bu, bir polis alayından daha çox alayın böyük tədbirin keçirilməsi zamanı asayişin qorunmasına cəlb edilməsinin effektiv kommunikasiya, əlaqə və təcrübə əməkdaşlığın təmin edilməsi üçün əhəmiyyətli olduğunu ön plana çəkmişdir.

Macarıstanın Budapeşt şəhərində 2006-cı ilin sentyabr-oktyabr aylarında baş vermiş nümayişlər, küçə çaxnaşmaları və polis tədbirlərinə dair Ekspertlərin Xüsusi Komissiyasının bu yaxınlardakı Hesabatı sadə bir yolla⁷⁸ gələcəkdə baş verə biləcək iğtişaslara qarşı qoşun qüvvəsindən istifadə etməklə həyata keçirilməli olan nəzarət missiyaları halında, Polis müstəsna olaraq bu cür missiya üçün təlim keçmiş və hazırlanmış qoşun hissələrindən istifadə etməyi və bir –birləri ilə işləyən zaman səyyar təcrübəyə malik olmağı tövsiyə etmişdir.”

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişləri həmçinin kütləvi toplantıların keçirilməsi zamanı ictimai asayişin qorunmasına cəlb edilmiş əməkdaşlar üçün müvafiq trainingin keçirilməsinin əhəmiyyətini ön plana çəkir:

⁷⁷ : <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/3816> əlavə məlumat almaq mümkündür

⁷⁸ Available at: http://www.gonczolbizottsag.gov.hu/jelentes/gonczolbizottsag_jelentes_eng.pdf

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

117. Hökumətlər hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının ictimai toplantuların keçirilməsi zamanı ictimai asayişin qorunması üzrə adekvat Təlim, hüquq-mühafizə orqanlarını zorakılığın eskalasiyasından uzaq olan qaydada hərəkət etmək və münaqişəni minimuma endirmək üzrə hazırlamalı və danışıqlar və vasitəçilik kimi “yumşaq bacarıqları” özünə daxil etməlidir. Təlim həm də özünə müvafiq insan hüquqları problemlərini daxil etməli və mümkün olduğu qədər güc tətbiq edilməsinin minimuma endirilməsini vurğulayaraq, ictimai asayişin qorunması əməliyyatlarına nəzarəti və planlaşdırmanı əhatə etməlidir.

118. BMT-nin Hüquq – Mühafizə Orqanları Əməkdaşları üçün Davranış Kodeksi digər müvafiq beynəlxalq insan hüquqları standartları ilə birgə hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarına keçilən təlimin əsası olmalıdır. Yerli qanunvericilik polis fəaliyyətini tənzimləyən standartlarla təmin etməlidir və bu cür müddəalar böyük tədbirlər üzrə təlim keçirilməsi və planlaşdırma zamanı əhatə olunmalıdır. “Müxtəlifliyin anlaşılması” perspektivi hüquq-mühafizə orqanlarının təlim, siyasət və təcrübəsinin işlənilməsi və hazırlanması və həyata keçirilməsinə daxil edilməlidir.

119. İctimai asayişə dair siyasətlər və təlim proqramlarına qazanılmış biliklər daxil edilməli (məsələn, sorğu xarakterli sessiyalar və ya yeni texnologiyaların yaranması yolu ilə) və hüquq - mühafizə orqanları əməkdaşları üçün müntəzəm olaraq təkmilləşdirmə kursları keçirilməlidir. Bu standartlar mümkün olduğu qədər geniş şəkildə yayılmalı və onların yerinə yetirilməsinə nəzarət, sübut və sənədlərin əldə edilməsinə nail olmaq və araşdırma aparmaq səlahiyyətinə malik, dövrü hesabatları dərc etdirən müstəqil nəzarətçi tərəfindən həyata keçirilməlidir.

V. Toplantının bu maddədə nəzərdə tutulan hallarda güc tətbiq edilməklə dağıdılması zamanı polis işçiləri və daxili qoşunlar əl-qolu bağlama vasitələrindən, qalxanlardan, dəyənəklərdən, su atan vasitələrdən, xüsusi təyinatlı qazlardan, rezin güllələrdən və bu məqsədlər üçün nəzərdə tutulmuş digər xüsusi vasitələrdən istifadə edə bilirlər.

Bizim yuxarıda 14.II.4-cü Maddə üzrə verilmiş, lakin silahlanmanın bəzi xüsusi formaları ilə bağlı məsələləri ön plana çəkən ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu Venesiya Komissiyası Göstərişlərinin 144-cü bəndini xüsusilə qeyd edən şərhimizə baxın.

Aşağıdakı prinsiplər kütləvi toplantuların keçirilməsi zamanı ictimai asayişin qorunması ərzində gücün tətbiq edildiyi bütün halları əhatə edir:

- İstiotlu aerosol və ya digər qıcıqlandırıcı kimyəvi maddələrin istifadə edilə bildiyi zaman, dezaktivasiya proseduraları irəli sürülməlidir;
- enerjisi az olan güllələrdən (həmçinin, bərk silindrik güllələri olan patronlar, yaxud rezin güllələr kimi tanınan), su atan vasitələrdən və kütləni idarə etmək üçün digər gücün tətbiq edildiyi üsullardan istifadə edilməsi ciddi şəkildə tənzimlənməlidir. Heç bir halda, tədbir yerini tərk edə bilməyən adamlara qarşı güc tətbiq edilməməlidir; və

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

- *gücdən istifadə edilməsi hadisəsindən sonra avtomatik və dərhal təhlil prosesi həyata keçirilməlidir. Hüquq-mühafizə əməkdaşları üçün tətbiq edilən gücün yazılı və ətraflı qeydiyyatını aparmaq yaxşı təcrübədir (istifadə olunmuş silahlar daxil olmaqla).*

VI. Polis əməkdaşları tərəfindən istifadə edilən fiziki güc və ya xüsusi vasitələr baş verən təhlükəyə adekvat olur.

Gücün müvafiq və uyğun olaraq tətbiq edilməsi ilə bağlı müxtəlif şərtlərə əlavə olaraq, ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişləri həmçinin polis əməkdaşlarının hüquqlarını və kütləvi toplantıların idarə edilməsində polis əməkdaşlarının hərəkətlərinə görə onların cavabdehlik və məsuliyyətləri məsələsini nəzərdən keçirir.

Polis əməkdaşlarının hüquqları ilə bağlı ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişləri qeyd edir:

116. Sərbəst toplaşmaq azadlığına dair qanunvericiliyin həyata keçirilməsi zamanı həmçinin polis əməkdaşlarının hüquqlarına, sağlamlıq və təhlükəsizliklərinə diqqət yetirilməlidir. Bundan əlavə, qeyd etmək lazımdır ki, onların peşəsinin xarakteri polis əməkdaşlarını çətin, sürətlə inkişaf edən və təhlükəli vəziyyətlərə sala bilər və bu zaman onlar saniyə ərzində qərar çıxarmalıdırlar. Nəyin məntiqli hərəkət və ya reaksiya olması vəziyyətin ümumilikdə obyektiv və real vaxt kəsiyində qiymətləndirilməsindən asılıdır. Vacib qeyd-şərt qoyma tələb edən (məsələn, doğruluğun sübut olunması testləri və hücumun faktiki və qaçılmaz olduğunu və daha heç bir dinc yolla reaksiya verməyin mümkün olmadığını sübut edilməsinin tələb edildiyi tələblər) özünü müdafiə kimi xüsusi müdafiələr yerli qanunda öz əksini tapmalıdır.

Məsuliyyət və cavabdehliyə gəldikdə isə Göstərişlər qeyd edir:

146. Əgər gücün tətbiq edilməsinə qanun tərəfindən icazə verilmirsə, yaxud vəziyyətlərdə lazım olduğundan daha çox güc tətbiq edilibsə, onda polis əməkdaşları mülki və / və ya cinayət məsuliyyətinə, eləcə də nizam-intizam məsuliyyətinə cəlb edilməlidirlər. Polis əməkdaşları həmçinin digər əməkdaşların həddən artıq güc tətbiq etmələrinin qarşısını ala bilən müdaxiləni etməməkləri səbəbindən məsuliyyətə cəlb edilməlidirlər.

147. Hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının davranışı ilə bağlı alınmış şikayət zamanı və ya şəxsin hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının hərəkətləri nəticəsində ciddi xəsarət alması, yaxud vəfat etməsi zamanı tutarlı rəsmi araşdırma aparılmalıdır.

148. Araşdırmanın əsas məqsədi həyat və fiziki toxunulmazlıq hüququnu qoruyan yerli qanunların effektiv şəkildə həyata keçirilməsinin təmin edilməsi olmalıdır; və dövlət qulluqçularını və ya qurumları cəlb edən bu cür hallarda onların cavabdehliyi altında baş vermiş ölüm və ya fiziki xəsarətlərə görə onların məsuliyyət daşımaları təmin edilməlidir. Həmin məqsədlərə nail olunması üçün tələb olunan araşdırmanın xüsusi forması vəziyyətlərdən asılı olaraq dəyişə bilər.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

VII. Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində göstərilən polis orqanlarının səlahiyyətləri bu Qanunla məhdudlaşmır.

Dinc Toplaşmaq Azadlığına dair ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişlərinin 3-cü prinsipi qeyd edir:

3-cü prinsip. Qanunilik. Tətbiq edilən hər hansı məhdudiyyətlər qanunda rəsmi əsasə malik olmalıdır. Qanunun özü beynəlxalq insan hüquqları haqqında qanuna uyğun gəlməli və şəxsin özünün davranışının qanun pozuntusu olub-olmadığını və bu cür pozuntuların aqibətinin nə ilə qurtara biləcəyini müəyyən etməsinə imkan yaratmaq üçün dəqiq olmalıdır.

Bundan başqa, Göstərişlər qeyd edir ki:

31. Baxmayaraq ki, bu gələcəyi qabaqcadan görən tələb sərbəst toplaşmaq haqqında təsdiq edilmiş vahid qanunun vacib şəkildə qiüvvəyə minməsinə nəzərdə tutmur, lakin o, sərbəst toplaşmaq azadlığını tənzimləməyin tələb edilə biləcəyi müxtəlif qanunlar arasında uyğunluq tələb edir. Dinc toplaşmaq azadlığını tənzimləyən hər hansı qanun qanunvericilik strukturunun tam şəkildə uyğun gəlməsi və şəffaflığının təmin edilməsinə yardım etmək məqsədilə digər qanunvericilikdə artıq mövcud olan müddəaların surətini çıxarmamalıdır.

MADDƏ 15

Maddə 15. Toplantı təşkilatçıları və polis orqanları arasında əməkdaşlıq

Polis orqanları və toplantının təşkilatçıları əməkdaşlıq etməlidirlər. Polis orqanları təşkilatçılara sərbəst toplaşmaq hüququnu həyata keçirməkdə bacardıqca kömək etməli, eyni zamanda toplantının təşkilatçıları polis orqanlarına ictimai asayişin qorunmasında kömək göstərməli və onların qanuni tələblərinə əməl etməlidirlər.

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişləri polis və tədbir təşkilatçıları arasında yaxşı ünsiyyət və iş münasibətlərinin qurulmasının əhəmiyyətini ön plana çəkir və bunun tədbirlərin dinc şəraitdə keçməsinin təmin edilməsinə köməklik göstərilməsində hər iki tərəfin xeyrinə ola biləcəyini qeyd edir. Polislə bağlı Göstərişlər aşağıdakıları qeyd edir:

121. Polisin komanda strukturları aydın şəkildə qurulmalıdır: Komanda strukturları polis əməkdaşları arasında, polis və toplantı təşkilatçısı arasında, lazımi uyğunlaşmanın olmasına imkan verir və əməliyyat zamanı verilən qərarlar üzrə cavabdehliyi təmin edir. Bu cür komanda strukturları f rütbəyə görə deyil, həyata keçiriləcək xüsusi rola görə bölünür və əməliyyat çevikliyini risk altına qoymamalıdır.

122. Orqanlararası əlaqə təmin edilməlidir: hüquq-mühafizə orqanları və digər dövlət təhlükəsizlik orqanlarının (məsələn, yanğındanmühafizə və təcili tibbi yardım xidmətləri)böhranlı vəziyyətlər zamanı bir – birləri ilə əlaqə saxlaya və məlumat mübadiləsi edə bilirlər. 6-cı Fəsildə göstərildiyi kimi toplantı təşkilatçısının öz səlahiyyəti müddəti ərzində fəvqəladə hallara və ya cinayət əməllərinə qarşı cavab verilməsində bu orqanlara kömək etmək üçün əlindən gələni etməsi olduqca mühüm məsələdir. Qabaqcadan nəzərdə tutulmasının mümkün olmadığı halların orqanlararası tam şəkildə planlaşdırılması əlaqə tellərinin mövcud olmasına əmin olmaqda kömək edə bilər.

Sənəd həmçinin kütləvi toplantıların iştirakçılarının polislə yaxşı münasibətdə olmalarının əhəmiyyətli olduğunu qeyd edir:

150. Toplantılar təşkil edən şəxslər toplantılarından iştirak edən insanların qanuna və təqdim olunan xəbərdarlığın şərtlərinə uyğun gəlmələrini təmin etmək məqsədilə polisə əməkdaşlıq etməlidirlər. Hər hansı toplantının təşkilinə məhz kimin cəlb edildiyini aydınlaşdırmaq və rəsmi təşkilatçının adına əvvəlcədən xəbərdarlıq təqdim edilən şəxs və ya şəxslərin olduğunu müəyyən etmək lazımdır. Bunun hüquqi şəxs olmasına və məsələn, ayrı-ayrı şəxslərdən ibarət komitə, yaxud qeyri-rəsmi təşkilat olmasına lüzum yoxdur.

152. Hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşları ilə tədbirdən qabaq planlaşdırma: Mümkün olduğu yerdə təşkilatçı(lar) üçün hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşları

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

ilə tədbirdən əvvəl hansı təhlükəsizlik tədbirlərinin görülməsi barədə razılığa gəlinməsi yaxşı təcrübədir. Bu cür müzakirələr polisdən və könüllü yardımçılardan istifadə edilməsini və ictimai asayişin qorunması əməliyyatının xüsusiyyəti ətrafında mövcud olan narahatlıqları əhatə edə bilər (daha ətraflı məlumat almaq üçün aşağı baxın). Bəzən, məsələn xüsusi məkanda polisin olması lüzumsuz qarşı-qarşıya gəlmə, yaxud da təxribat kimi başa düşülə bilər və təşkilatçı polisin daha az gözə çarpmasını xahiş edə bilər.

**Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun
Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər**

MADDƏ 16

FƏSİL V. YEKUN MÜDDƏALAR

Maddə 16. Bu Qanunun pozulmasına görə məsuliyyət

Bu Qanunun 8-ci maddəsinin I-III hissələrinin, 12-ci maddəsinin III, V, VI və VII hissələrinin, 13-cü maddəsinin VI hissəsinin pozulmasında təqsiri olan şəxslər Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş məsuliyyəti daşıyırlar.

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişləri toplantı ərzində və ya onunla bağlı tətbiq edilən hər hansı sanksiya ilə əlaqədar aşağıdakı şərtləri verir:

86. Toplantıdan sonra tətbiq edilən sanksiya və cərimələr: Tədbirdən sonra sanksiyaların (məhkəmə təqibi kimi) tətbiq edilməsi bəzən toplantıdan əvvəl, yaxud toplantı ərzində məhdudiyyətlərin tətbiq edilməsindən daha müvafiq ola bilər. Məsələn, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi kiçik zorakılıq insidentlərinin mümkünlüyü əsasında qabaqcadan məhdudiyyətlərin tətbiq edilməsinin qeyri-müvafiq olması səbəbindən keçirilmişdir. Zorakılıq əməlinin hər hansı ayrıca baş verməsi halı əvvəlcədən məhdudiyyətin tətbiq edilməsi əvəzinə, sonradan həbsəmə və məhkəmə təqibi ilə həll edilməlidir. Bu cür tədbirlər özünə məhkəmə təqibini (məsələn, qeyri-qanuni toplantıda iştirak görə, yaxud da digər ictimai asayişin pozulmasına görə) və ya digər nizam-intizam tədbirlərini daxil edir. Qeyd etmək lazımdır ki, buna baxmayaraq, bir neçə hadisələr zamanı İnsan Hüquqları Komitəsi və Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi ardıcıl sanksiyaların sərbəst toplaşmaq və ya özünüifadə hüququna qeyri-müvafiq müdaxilə yaratdığı qənaətinə gəlmişdir.

87. Xüsusi olaraq sərbəst toplaşmaq azadlığı ilə bağlı qanunvericilik adekvat şəkildə müvafiq cinayət və ya inzibati qanunvericilik ilə əhatə olunmalı cinayət və ya inzibati məsuliyyətə aidiyyəti olan hər hansı ümumi müddəalardan ibarət olmamalıdır. Buna baxmayaraq, bəzi hüquq pozuntuları məntiqli şəkildə xüsusi olaraq sərbəst toplaşmaq azadlığı ilə bağlı qanunvericiliyə daxil edilə bilər, məsələn:

- Zəruri xəbərdarlıq (yaxud icazə) tələblərinə əməl etməmək;*
- Qeyri-qanuni toplantıda iştirak;*
- Müəyyən edildiyi kimi təşkilatçının məsuliyyətlərini yerinə yetirməmək;*
- Toplantıya qadağan edilmiş vasitə və ya maddələri gətirmək; və ya*
- Qanuni toplantıya mane olmaq.*

88. Cinayət və inzibati məsuliyyət yaradan bütün müddəalar qanun prinsiplərinə uyğun gəlməlidir (bax: yuxarıdakı 30-33-cü bəndlərə). Bundan əlavə, təşkilatçılar və iştirakçılar “üzrlü səbəb” müdafiəsindən yararlanmalıdırlar. Məsələn, qeyri-

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

qanuni toplantıların iştirakçıları qabaqcadan toplantının qeyri-qanuni olması haqda bilgiləri olmamağı səbəbindən “qeyri-qanuni toplantıda iştiraka” görə qanun pozuntusu məsuliyyətindən azad edilməlidir. Oxşar olaraq, iştirakçı polis əməkdaşının göstərişi əsasında edilmiş nəyə görə məsuliyyətə cəlb edilməməlidir.

89. *Özləri hər hansı zorakılıq əməli törətməmiş ayrı-ayrı iştirakçılara qarşı yalnız dinc olmayan toplantıda iştirakları səbəbindən cinayət işi açıla bilməz. ‘Ezelin v Fransa (1991), ‘[i]th ilə əlaqədar işdə göstərildiyi kimi demokratik cəmiyyətdə hər hansı yolla həmin azadlıqları məhdudlaşdırmaq “vacib deyildir”, o vaxtadək ki, sözügedən şəxs öz hüquqlarını yerinə yetirən zaman mühakimə edilməli olan əməl törətmiş olsun.’ Toplantı ilə bağlı cinayət törətməkdə günahlandırılan hər bir şəxs ədalətli məhkəmə araşdırması hüquqlarına malikdir.*

90. *Əgər toplantı təşkilatçıları vəzifələrini yerinə yetirmək üçün məntiqli səy göstərərlərsə, onda onlar öz vəzifələrini yerinə yetirmədiklərinə görə məsuliyyət daşımamalıdırlar. Bundan əlavə, təşkilatçılar iştirakçıların və ya üçüncü tərəflərin hərəkətlərinə görə, yaxud təşkilatçının niyyəti olmadığı və bilavasitə iştirak etmədiyi qeyri-qanuni davranışa görə məsuliyyət daşımamalıdır. Tədbir təşkilatçıların məsuliyyət daşımaları açıq şəkildə qeyri-proporsional cavab olardı, belə ki, təşkilatçılar ayrı-ayrı şəxslərin (agent –təxribatçılar daxil olmaqla) məntiqli şəkildə əvvəldən nəzərə alınması mümkün olmayan fəaliyyətlərinə görə məsuliyyət daşıyan kimi qələmə verirlər.*

II. Polis əməkdaşlarının toplantı keçirməklə bağlı məsuliyyəti Azərbaycan Respublikasının “Polis haqqında” Qanun tərəfindən tənzimlənilir.

Polis əməkdaşlarının məsuliyyəti və cavabdehliyi ilə bağlı ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu / Venesiya Komissiyası Göstərişləri aşağıdakı şərhi verir:

149. *Əgər gücün tətbiq edilməsinə qanun tərəfindən icazə verilmirsə, yaxud vəziyyətlərdə lazım olduğundan daha çox güc tətbiq edilibsə, onda polis əməkdaşları mülki və / və ya cinayət məsuliyyətinə, eləcə də nizam-intizam məsuliyyətinə cəlb edilməlidirlər. Polis əməkdaşları həmçinin digər əməkdaşların həddən artıq güc tətbiq etmələrinin qarşısını ala bilən müdaxiləni etməməkləri səbəbindən məsuliyyətə cəlb edilməlidirlər.*

1991-ci il tarixli Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq müşavirəsinin İnsan Hüquqlarına dair Konfransının Moskva Toplantısının 21.2-ci bəndi (ATƏT-in) iştirakçı Dövlətlərindən “hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyətlərinin məhkəmə nəzarəti altında olmasının, hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının bu cür fəaliyyətlərə görə məsuliyyət daşımalarının təmin edilməsini və yerli qanuna müvafiq olaraq yuxarıda göstərilən öhdəlikləri pozduqları aşkar olunan fəaliyyətlərin qurbanlarına lazımi kompensasiya ödənilməsinə” dönə-dönə təkid

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

edir. Oxşar olaraq, Hüquq – Mühafizə Orqanları Əməkdaşları tərəfindən Gücün və Odlu Silahların Tətbiq Edilməsinə dair BMT-nin Əsas Prinsiplərinin 7-ci bəndi göstərir ki, “hökumətlər hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının özbaşına və ya qəsdən güc və odlu silah tətbiq etmələrinin öz qanunları üzrə cinayət əməli kimi cəzalandırılmasını təmin etməlidirlər”.

147. Hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının davranışı ilə bağlı alınmış şikayət zamanı və ya şəxsin hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının hərəkətləri nəticəsində ciddi xəsarət alması, yaxud vəfat etməsi zamanı tutarlı rəsmi araşdırma aparılmalıdır.

148. Araşdırmanın əsas məqsədi həyat və fiziki toxunulmazlıq hüququnu qoruyan yerli qanunların effektiv şəkildə həyata keçirilməsinin təmin edilməsi olmalıdır; və dövlət qulluqçularını və ya qurumları cəlb edən bu cür hallarda onların cavabdehliyi altında baş vermiş ölüm və ya fiziki xəsarətlər üzrə onların məsuliyyət daşımaları təmin edilməlidir. Həmin məqsədlərə nail olunması üçün tələb olunan araşdırmanın xüsusi forması vəziyyətlərdən asılı olaraq dəyişə bilər.

Maddə 17. Bu Qanunun qüvvəyə minməsi

Bu Qanun dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

Əlavə

A T Ə T

**Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin Azadlığı Məsələləri üzrə Nümayəndə
Miklós Haraszti**

21 iyun 2007-ci il

Xüsusi Hesabat

Siyasi nümayişlər zamanı kütləvi-informasiya vasitələrinin idarə edilməsi

Müşahidə və Təvsiyələr

Bu Xüsusi Hesabat problematik aspektlər və ATƏT əhatə etdiyi sahədə kütləvi informasiya vasitələri üzrə çərçivə təcrübələri haqqında aydınlaşma verməyə çalışan ATƏT-in Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin Azadlığı Məsələləri üzrə Nümayəndəliyi tərəfindən buraxılan sayca üçüncü Hesabatdır.

2006-cı ilin oktyabr və 2007-ci ilin mart aylarında buraxılmış birinci iki Hesabat jurnalistlərin akkreditasiya funksiyasını və çap kütləvi informasiya vasitələrinin qeydiyyat problemini təhlil edirdilər.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

Bu Xüsusi Hesabat siyasi nümayişlər zamanı hüquq-müdafiə orqanları əməkdaşlarının jurnalistlərə olan rəftarını təhlil edir.

Bu yaxınlarda jurnalistlərin kütləvi nümayişləri əhatə edən zaman hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşları tərəfindən xüsusilə kobud rəftarla qarşılaşdıqları çoxlu sayda hadisələr baş vermişdir. Bu, kütləvi informasiya vasitələrinin maneə olmadan tədbiri əhatə etmələri üçün həm hüquq-mühafizə orqanlarının və həm də jurnalistlərin bütün kütləvi tədbirlər zamanı *özlərini necə aparmaq nümunəsinə* olan ehtiyacı ön plana çəkmişdir.

ATƏT iştirakçısı olan Dövlətlər özünüifadə azadlığı və sərbəst toplaşmaq azadlığı üzrə üzərlərinə öhdəlik götürmüş və jurnalistlərin hüquqi və ya inzibati maneələr olmadan işləmələrinə imkan yaratmaq üçün şərait yaratmağa zəmanət vermişlər.⁷⁹ Xüsusilə də onlar “ jurnalistlərə qarşı olan bütün hücum və təqibləri pisləyir və bu cür hücum və təqiblərə məsuliyyət daşıyan şəxsləri məsuliyyətə cəlb etməyə çalışacaqlar.”⁸⁰ Əlavə olaraq, Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosunun *Dinc Toplaşmaq Azadlığı haqqında Göstərişləri* kütləvi informasiya vasitələrinin roluna aydınlıq gətirir.⁸¹

Kütləvi nümayişlərlə əlaqədar yaxın zamanlardakı münaqişələr həm özünüifadə azadlığı məsələlərinə, həm də sərbəst toplaşmaq azadlığı məsələlərinə toxunur. Lakin nümayişlər haqqında təhlükəsiz reportaj vermək yalnız kütləvi informasiya vasitələrinin azadlığı tərəfindən deyil, həm də informasiya prinsiplərinin sərbəst axını tərəfindən də tələb olunur: nümayişlər haqqında şərtlərlə sıxışdırılmadan reportaj vermək sərbəst toplaşmaq hüququnun hissəsidir, belə ki nümayişlər özləri azad söz hüququnun yerinə yetirilməsi deməkdir.

Həm hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşları, həm də jurnalistlər kütləvi nümayişə görə xüsusi məsuliyyət daşıyırlar. Hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşları vətəndaşların dinc toplaşmaq hüquqlarını həyata keçirmələrinin təmin edilməsinə, jurnalistlərin hüquqi statusdan asılı olmayaraq tədbiri əhatə etmək hüquqlarının qorunmasına və zorakılığın yayılmasını dinc vasitələrlə yatırmağa görə məsuliyyət daşıyırlar. Jurnalistlər vəziyyəti qızışdırmaq üçün heç bir tədbir görmədən açıq-aşkar izdihamdan seçilməyə görə məsuliyyət daşıyır və nümayişin özünə cəlb edilməməlidirlər.

Bu Hesabat ATƏT-in əhatə etdiyi sahədə həll edilməmiş problemə çevrilən bəzi məsələləri təhlil edir və gələcəkdə oxşar vəziyyətlərdə mətbuatın idarə edilməsini təkmilləşdirmək üçün tövsiyələr irəli sürür.

Dövlət orqanlarının və hüquq-mühafizə orqanlarının məsuliyyətləri

⁷⁹ Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq müşavirəsinin İnsan Hüquqlarına dair Kopenhagen Toplantısı Kopenhagen (İyun 1990) (7.8)

⁸⁰ Yeni əsrdə Əsil Tərəfdaşlığa Doğru (Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq müşavirəsinin zirvə toplantısı, Budapeşt) Fəsil VIII, İnsan Hüquqları üzrə Tolerantlıq və ayrı-seçkiliyin olmamağı .

⁸¹ “Jurnalistlər kütləvi toplantılar haqqında müstəqil reportaj verilməsində əhəmiyyətli rola malikdirlər. Məhiyyət etibarını ilə onlar iştirakçılardan fərqləndirilməli və dövlət orqanları tərəfindən onlara mümkün olduğu qədər daha imkan təmin yaradılmalıdır.” Bölmə A ‘Dinc Toplaşmaq Azadlığına dair qanunvericiliyin həyata keçirilməsi ’ (9) səh.17.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

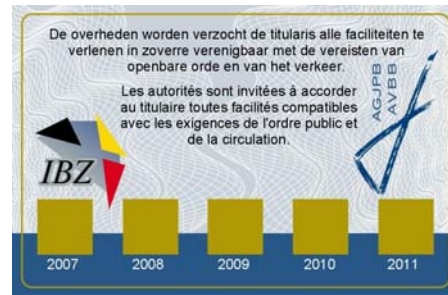
Hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının kütləvi nümayiş zamanı jurnalistlərin işinə mane olmamaq və ya qarısını almamaq üzrə konstitusiyaya uyğun olaraq məsuliyyət daşıyırlar və jurnalistlərin polis tərəfindən ədalətli və təmkinli rəftar tələb etmək hüquqları vardır. Bu, ictimai-asayişin qarantı kimi hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının rolundan qaynaqlanır, buraya həmçinin informasiyanın sərbəst axını hüququ və sərbəst toplaşmaq hüququnun təmin edilməsində onların məsuliyyəti daxildir.

Burada əlbəttə ki təcrübi mülahizələr də mövcuddur. Polis böyük kütlələrin emosiyaları qızışan zaman jurnalistlər və nümayişçilər arasında fərq qoymalıdır. Buna görə də polisin tez bir zamanda kimin daxil olmasını qiymətləndirməyi bacarması üçün mexanizmə ehtiyac vardır.

Belçikada tapılmış hələtmə Milli Mətbuat Kartı ilə bağlıdır. 30 dekabr 1963-cü il tarixli Qanuna müvafiq olaraq milli birlik tərəfindən tanınmış jurnalistlərə mətbuat kartı verilir və bu kart jurnalistlərə maksimal şəkildə nümayişlər daxil olmaqla istənilən ictimai yerə daxil olmaq hüququ verir. Mətbuat kartının arxa tərəfində göstərilir: "Dövlət orqanlarından bu kartın sahibinə onun ictimai asayişə və nəqliyyat tələblərinə uyğun gəlidiyi qədər bütün imkanları yaratmaq xahiş olunur."

**Belçikanın Mətbuat Kartı
(üz qabığı)**

**Belçikanın Mətbuat Kartı
(arxa qabığı)**

Kartı təqdim edən zaman jurnalistlər tədbir haqqında reportaj hazırlamaq üçün nümayişin keçirildiyi əraziyə daxil olmağa icazə verilməsini gözləyə bilər.

Lakin, öz sənədlərini təqdim edəndən sonra da bu daxilolma hüququ həmişə jurnalistlərə verilmir. Nümayiş zamanı həm jurnalistlərin və həm də hüquq-mühafizə orqanlarının rolunun nəzərə alınmamağı ictimai asayişin qorunmasına həddən artıq səy göstərilməsinə gətirib çıxarmış və jurnalistlərə fiziki hücumların edilməsi ilə nəticələnmişdir. Məsələn, bu il:

- Sankt - Peterburqda 3 mart 2007-ci il tarixdə müxalifət qüvvələri tərəfindən təşkil edilmiş "Narazıların Yürüşü" adlanan yürüş zamanı 24 mart tarixində Nijniy Novqorodda və 15 aprel tarixində Moskvada, **Rusiyada** kütləvi-informasiya vasitələri bir neçə rus və əcnəbi jurnalistlərin həbs edildikləri və ya hər instansiyada döyüldükləri haqda reportaj yaymışlar, baxmayaraq ki, onlardan bəziləri onların jurnalist olduğunu açıq-aşkar göstərən parlaq jiletlər geymişdilər.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

- 12-14 aprel tarixlərində jurnalistlərin **Qırğızstanın** Bişkek şəhərində keçirilmiş nümayişlər ərzində döyülmələri ilə əlaqədar dörd hadisə Qırğızstanın dörd aparıcı Qeyri-Hökumət Təşkilatlarının kütləvi-informasiya vasitələrinin birgə bəyanatında qeyd edilmişdir.
- 28 aprel tarixində **Estoniyanın** Tallin şəhərində müharibə qurbanlarına ucaldılmış abidələrin köçürülməsinə qarşı keçirilən nümayişlərdən reportaj hazırlayan iki rus jurnalisti onların kameralarının alınmasına qarşı müqavimət göstərdiklərinə görə polis onları polis zopaları ilə baş nahiyələrinə vurduqları haqda məlumat vermişlər.
- 1 may tarixində Türkiyənin İstanbul şəhərində jurnalist qrupları nümayişçilərin və jurnalistlərin qarşısını almaqdan ötrü hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının gözyaşardıcı qaz və zorakılığın digər formalarından istifadə etdikləri barədə məlumat vermişlər.
- 2 may tarixdə **ABŞ-in** Los Anceles şəhərində Los Anceles Polis Şöbəsi tərəfindən olan əməkdaşlar immiqrantların yürüşü zamanı bir neçə TV jurnalistini zopa ilə döymüşlər.

Əvvəlki illərdən nümunələr:

- 2 mart 2006-cı il tarixdə **Belarusun** Minsk şəhərində prezident seçkiləri ərəfəsində keçirilən tədbirdə müqavilələr namizədinin həbsi haqqında reportaj hazırlamağa cəhd göstərən yerli və əcnəbi jurnalistlər ictimai asayiş qoruyan polislər tərəfindən döyülmüş və həbs edilmiş; onlardan bəziləri kiçik xəsarətlərlə xəstəxanaya yerləşdirilmiş və polislər həmçinin onların kameralarını da müsadirə etmişlər.
- 11 oktyabr və 26 noyabr 2005-ci il tarixində **Azərbaycanın** Bakı şəhərində çoxlu sayda jurnalist nümayişlər zamanı polis hücumunun qurbanı olmuşlar. Jurnalistlər mətbuat təmsilçiləri kimi tanıdan parlaq jüvelər geymişdilər.

Rusiya dövlət orqanları tərəfindən ATƏT-in Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin Azadlıq məsələləri üzrə Nümayəndəliyinə daxil olan 7 iyun 2007-ci il tarixli məktubda göstərilir ki, son vaxtlar keçirilən nümayişlər zamanı həbs edilmiş jurnalistlərdən heç biri polisə qarşı şikayət ərizəsi ilə müraciət etməmiş, buna görə də gələcəkdə istintaq işinin açılması mümkün deyil. Təəssüflər olsun ki, belə çıxır ki, Rusiyanın hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşları son vaxtlarda keçirilən siyasi nümayişlər ərzində jurnalistlərə qarşı törətdikləri zorakılıq əməlləri cəzasız qalacaq.

Rusiyanın Daxili İşlər Nazirliyinin Mətbuat Xidməti tərəfindən aprel ayında edilmiş bəyanat gələcəkdə bu cür tədbirlər ərzində polis jurnalistlərə qarşı olan münasibətində yaxşılaşmalar olacağına əmin edir.

“İcazə verilməmiş” Nümayişlər

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

Beynəlxalq standartlar Dövlətlər üzərinə “qanuna uyğun olaraq tətbiq edilənlərdən və demokratik cəmiyyətdə mili təhlükəsizlik maraqları və ya ictimai təhlükəsizlik, ictimai asayişin, ictimai sağlamlığın və mənəvi dəyərlərin qorunması, yaxud başqalarının hüquq və azadlıqlarının qorunması üçün zəruri olanlardan başqa, bu hüququn həyata keçirilməsinə” heç bir qadağalar tətbiq etməmək öhdəliyi qoyur.”⁸²

Buna görə də, bəzən qeyri-normal qarşılanan “**icazə verilməmiş nümayiş**” məfhumu zamanı, dövlət orqanları tərəfindən ya təhlükəsizlik səbəblərindən ya da ictimai nəqliyyatın hərəkətinin pozulması səbəbindən müəyyən məkanlardan istifadə edilməsinə icazə verməmək üçün qanuni əsaslar olur.

Buna baxmayaraq, istər icazə verilmiş, istərsə də icazə verilməmiş kütləvi nümayişin keçirilməsi faktı özü-özlüyündə əlbəttə ki, mətbuatda işıqlandırmaq üçün yaxşı materialdır və istər cəmiyyətin maraqları, yaxud da bununla əlaqədar jurnalistlər onların hər hansı başqa tədbir haqqında reportaj hazırladıqları kimi eyni hüquqlarla qorunmalıdırlar.

Hökumətlər bu kütləvi tədbirlər zamanı jurnalistlərə olan münasibətlərinə cavab verərkən hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının jurnalist və nümayişçilərə qarşı qeyri-müvafiq reaksiyalarını nümayişin “icazə verilməmiş” xüsusiyyəti ilə əlaqələndirirlər.

Məsələn, Rusiyanın Daxili İşlər Nazirliyinin İctimaiyyətlə Əlaqələr Departamentinin Direktorunun polisində Moskva, Sankt - Peterburq və Nijniy Novqorod şəhərlərində keçirilmiş nümayişlər zamanı polisin davranışını şərh edən bu yaxınlarda vermiş olduğu bəyanatında yaxın zamanlarda keçirilmiş nümayiş dalğasının *icazə verilməmiş* xüsusiyyətə malik olması ilə izah etmişdir.⁸³

Kütləvi-informasiya vasitələri planlaşdırılıb və ya öz-özündən əmələ gəlməsindən asılı olmayaraq, tədbirin əlaqəsi olduğu hallara bitərəf mövqedə durur. Sadəcə olaraq, onların vəzifəsi kütləvi-informasiya vasitələrinin təmsilçiləri kimi reportaj hazırlamaqdan ibarətdir və polis tərəfindən sanki nümayişə “icazə verilmiş” kimi eyni imtiyazlara layiq görülməlidir.

1. Hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşları kütləvi nümayişlər zamanı jurnalistlərin işinə mane olmamaq və ya qarşısını almamağa görə konstitusional məsuliyyət daşıyırlar.

2. Yüksək rütbəli əməkdaşların polis davranışı üzrə məsuliyyəti polis əməkdaşlarını jurnalistlərin rolu və funksiyaları və xüsusilə də onların nümayiş zamanı rolları haqqında adekvat şəkildə təlimləndirməkdən ibarətdir. Polis tərəfindən həddən artıq reaksiya verildiyi halda polisin jurnalistlərə qarşı davranışı məsələsinə nümayişin icazə verilmiş, yaxud da verilməmiş olmasından asılı olmayaraq ayrıca baxılmalıdır. Yüksək rütbəli polis əməkdaşları tərəfindən tez və adekvat cavab bu cür həddən artıq

⁸² Mülki və Siyasi Hüquqlara dair Beynəlxalq Pakt, maddə 21. Həmçinin Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasına baxın, Maddə 11 “ Sərbəst toplaşmaq və birləşmək azadlığı”.

⁸³ Daxili İşlər Nazirliyinin İctimaiyyətlə Əlaqələr Şöbəsinin Rəisinin mətbuat-konfransı, 21 aprel 2007-ci il.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

göstərilmiş reaksiyanın gələcəkdə təkrar olunmayacağına əmin olmaqdan ötrü zəruridir və bu cür davranışa icazə verilməyəcəyi haqda tutarlı xəbərdarlıq edilməlidir.

Siyasi nümayişlər zamanı reportaj hazırlamaq üçün akkreditə olunma

Kütləvi nümayişlər üzrə jurnalistlərin xüsusilə də icazə verilməmiş nümayişlərlə bağlı akkreditə olunmaları məsələsi bu yaxınlarda qaldırılmışdır⁸⁴. ATƏT-in Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin Azadlığı Məsələlərinə üzrə Nümayəndəliyin “ATƏT-in əhatə etdiyi sahə üzrə Jurnalistlərin Akkreditə Olunmasına dair Xüsusi Hesabatı jurnalistlərin akkreditə əldə edə bilmələri üçün zəruri olan şərtlərə aydınlıq gətirir:

“Akkreditə olunma sistemi jurnalistlərə məhdud məkanı olan xüsusi tədbir yerlərinə çıxış əldə etmələrinə və eləcə də müharibə zonaları və təhlükəli sayılan yerlərə, yaxud da dövlət orqanları tərəfindən təhlükəsizlik məqsədləri üçün bağlanmış (möhürlənmiş) müəyyən “qapalı zonalara” daxil olmaq imkanı vermək üçün işlənib hazırlanıb. Bu həmçinin jurnalistlərə rəsmi tədbir və görüşlərdə iştirak etməyə imkan verir.”⁸⁵

Akkreditə olunma məsələni, parlament binasında mətbuat nümayəndələri üçün yerə çıxış kimi yalnız daxilolma lazımı şəkildə məhdudlaşdırılan zaman tələb olunur. İctimai yerdə, məsələn şəhər meydanında yer məhdud olmur və buna görə də xüsusi akkreditin alınması tələb edilmir.

3. Müəyyən yerlərdə vaxt və yer kimi resursların məhdud olduqları hallar istisna olmaqla, nümayişlərdən reportaj hazırlamaq üçün xüsusi akkreditə ehtiyac olmur. “İcazə verilməmiş nümayişlərdən” reportaj hazırlamaq qərarına gələn jurnalistlərə polis tərəfindən digər ictimai tədbirlər zamanı onlara göstərilən eyni hörmət göstərməli və qorunmalıdırlar.

Çap materialı və avadanlıqlarına hörmət

Təbii ki, jurnalistlərin şəxsi avadanlıqlarına bütün vaxtlarda hörmət edilməlidir. Onların kameralar və ya səsyzma avadanlıqları kimi iş alətlərinin müsadirə edilməsi cinayət əməlidir və icazə verilmiş nümayişdə əsas natiqin mikrofonunun söndürülməsinə bənzəyir. Əgər polis avadanlığı bilərəkdən sındırırsa və ya qırırsa, bu cinayət əməli sayılmalı və cavabdeh olan şəxslər məsuliyyətə cəlb edilməlidirlər.

ATƏT-in Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin Azadlığı Məsələlərinə üzrə Nümayəndəliyi çap materialının kütləvi nümayişdən əvvəl dövlət orqanları tərəfindən dərhal birbaşa müsadirə edildiyi çoxlu sayda hallar qeydə almışdır. Məsələn:

- **Qırğıstanın** Bişkek şəhərində 11 aprel tarixində Prokurorluq İdarəsinin müsadirə orderinə müvafiq olaraq dörd əsas müxalifət qəzetinin ən son nəşrlərinə, eləcə də çap formaları və elektron fayllarına həbs qoyulmuşdur.

⁸⁴ Həmin yerdə.

⁸⁵ http://www.osce.org/documents/rfm/2006/10/21826_en.pdf

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

- **Rusiyanın** Samara şəhərində 11 may tarixində, 18 may tarixinə planlaşdırılmış “Narazılıqların Yürüşü” nümayişinə bir həftə qalmış kütləvi informasiya vasitələri qrupları “Novaya Qazeta” müstəqil qəzetinin yerli bürosuna polis reydi barədə məlumat vermişlər və bu reyd zamanı kompüter və maliyyə sənədləri müsadirə edilmişdir. Məlumat verildiyi kimi “Narazılıqların Yürüşü” müxalifət qəzetinə Nijni Novqorod və Sankt - Peterburqda 20 mart və 30 aprel tarixlərində oxşar nümayişlərin keçirilməsindən əvvəl ən azı başqa iki dəfə böyük həbs qoyulmuşdur.

4. Jurnalistlərin dinc şəkildə reportaj hazırlanmaq cəhdinə onların avadanlıqlarının müsadirə edilməsi, onlara ziyan verilməsi və ya sındırılmasına qəsdən cəhd göstərilməsi cinayət əməlidir və cavabdeh olanlar qanun üzrə məsuliyyətə cəlb edilməlidirlər. Dövlət orqanları tərəfindən çap materialının, plyonkaların, səsyzama fayllarının, yaxud digər reportajların müsadirə edilməsi birbaşa senzura hərəkətidir və bu cür hərəkətlər beynəlxalq standartlar tərəfindən qadağan edilir. Kütləvi informasiya vasitələrinin rolu, funksiyası, məsuliyyətləri və hüquqları, vəzifəsi kütləni idarə etmək olan hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarına keçirilən təlim planının ayrılmaz hissəsi olmalıdır.

Jurnalistlərin məsuliyyətləri

Demokratik Təsisatlar və İnsan hüquqları Bürosunun *Dinc Toplaşmaq haqqında Göstərişləri* jurnalistlərin məsuliyyətlərinin qısa xülasəsini verir:

“Jurnalistlər kütləvi toplantılardan reportaj hazırlanmasında mühüm rol oynayırlar. Belə olduğu təqdirdə onlar iştirakçılardan fərqləndirilməli və dövlət orqanları tərəfindən onlara mümkün olduğu qədər çox çıxış imkanı verilməlidir. Qarışıqlıqdan uzaq olmaq və bu cür çıxışa yardım etmək üçün jurnalistlərdən və digər kütləvi-informasiya vasitələri təmsilçilərindən açıq-aşkar tanınmaq üçün parlaq rəngli gödəkcələr geymək tələb olunması zəruridir.”⁸⁶

Bu fotoşəkil jurnalistin özünü tanıda biləcəyi mexanizmdən biridir. Gödəkcə jurnalistlərin başqa nümayişçilərdən fərqlənməsinə və hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının jurnalistlərin müraciətlərinə adekvat şəkildə cavab vermələrinə imlan verir. Rusiya-əsaslı “Fövqəladə Hallar Jurnalistləri Mərkəzi” Rusiyada jurnalistlər arasında bu cür gödəkcələri paylayır. Jurnalistlərin açıq-aşkar tanımaq mümkün olduqda, onların faktiki nümayişdə hücumla məruz qalmaları

“Mətbuat”

⁸⁶ Bölmə B İnsan Hüquqları Müşahidəçiləri, kütləvi informasiya vasitələri və digər marafqlı tərəflər , (168, səh. 75)

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

əhəmiyyətli dərəcədə azalır.

İşin təhlili: Fransada jurnalistlər üçün polis təlim kurslarının keçirilməsi

2006-cı ildən başlayaraq hərbi statusa malik *Gendarmerie Nationale* Fransız polis qüvvələri the jurnalistlər üçün xüsusi təlim sessiyaları keçirmişlər. Məqsəd, jurnalistləri nümayiş zamanı təhlükəsizlik fəaliyyətləri və ictimai asayişin qorunması üzrə məcburi tədbirlər, eləcə də həm nəzəri kurslar həm də rol-oyunamaqla yerinə yetirilən tapşırıqlar vasitəsilə kütləyə nəzarət mexanizmləri və kütlənin davranış sxemləri ilə tanış etməkdir.

Dörd gün davam edən təlim kurslarında Fransanın kütləvi-informasiya vasitələri nümayəndələri və TV yayım xidmətləri ilə məşğul olan şəxslərdən ibarət təxminən 15 iştirakçı iştirak edir və onlar Saint Astier-də Milli Jandarmeya Təlim Mərkəzində keçirilir.

Bu cür trening kursları jurnalistlər və ictimai asayiş qoruyan əməkdaşlar arasında qarşılıqlı anlaşmanın inkişafına yardım edir və buna görə də fikir və ya mühakimənin olmamağı səbəbindən nümayişin gedişatında baş verən insident riski azalır.

İdeal variant ondan ibarətdir ki, hər iki tərəfin razılaşdırılmış emblemi bilmələri və tanınmaları üçün jurnalist cəmiyyətləri və hüquq-mühafizə orqanları tanıma forması barədə daşınıqlar aparmalı və razılığa gəlməlidirlər.

Jurnalistlərin rolu tədbirə şəxsən *qatılmaq* deyil, tədbirdən *reportaj* hazırlamaqdır. Əgər jurnalist siyasi yürüş günü siyasi baxımdan fəal olarsa, onda o, *ya* nümayişçi, *ya da* jurnalist qismində olaraq hansı yönümdə bu tədbirə qoşulmaq seçimi etməlidir.

Cenevrə şəhərində fəaliyyət göstərən bir qrup beynəlxalq jurnalistin təsis etmiş olduğu Mətbuat Emblemi Kampaniyası (<http://www.presseembleme.ch/>) tərəfindən hazırda bütün dünyada jurnalistlərin qanuni qorunması və təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi üzrə səy göstərilir. Təşkilatın məqsədlərindən biri tibb işçiləri üçün olan prinsipə Qızıl Xaç embleminə oxşar kütləvi informasiya vasitələri işçilərini tanıdan emblemin beynəlxalq səviyyədə tanınmasına nail olmaqdır.

Jurnalistləri nümayişçilərdən fərqləndirən standartların tətbiq edilməsi üçün milli səviyyədə səy göstərilir və buna görə də münaqişəli vəziyyətlərdə jurnalistlərin qorunması səviyyəsinin təklif edilməsi də həmçinin alqışlanmalıdır.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

5. Jurnalistlər özlərini açıq-aşkar tanıtmalıdırlar, onlar nümayişin gedişatına qoşulmaqdan özlərini saxlamalı və baş verən hadisələr barədə, xüsusilə də canlı yayım, yaxud da İnternet vasitəsilə geniş translyasiya zamanı obyektiv məlumat verməlidir. Jurnalistlər ittifaqı hüquq-mühafizə orqanları ilə tanınmanın qəbul edilən metodu barədə razılığa gəlməli və bu tələbi kütləvi informasiya vasitələri işçilərinə çatdırmaq üçün lazımi tədbirləri görməlidirlər. Jurnalistlər iğtişaş halında görülməli olacaq polis tədbirləri barədə məlumat almaq və xəbərdar olmaq üçün adekvat addımlar atmalıdırlar.

Nəticə

Münaqişənin əhatə edilməsinə dair əvvəlki üç Xüsusi Hesabatda ATƏT-in Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin Azadlığı Məsələləri üzrə Nümayəndəliyi Andijan (2005), Beslan (2004) və Kosovoda (2004) zorakılıq hallarında kütləvi informasiya vasitələrinin rolu və onlarla rəftar edilməsini təhlil etmişdir. Bununla əlaqədar verilən tövsiyələr bu hesabatda qaldırılan məsələlərə uyğun gəlir və bu Xüsusi Hesabatdakı tövsiyələrlə birgə oxunmalıdır.⁸⁷

Beslan və Kosovo ilə əlaqədar işdə olduğu kimi, nümayişçilərin özləri tərəfindən jurnalistlərə birbaşa hücumlar barədə məlumat təəssüf ki, qeyri-adi bir haldır. Məsələn:

- Parisdə, 2005-ci ilin noyabr ayında ən azı beş Fransız və əcnəbi jurnalistlərə zorakı hücumlar şəhər iğtişaşında baş vermişdir.
- Belqradada, 2006-cı ilin mart ayında B92-dən olan çəkiliş briqadası Sveti Sava xəstəxanasının çöl tərəfində Slobodan Miloşoviçin vəfatı barədə reportaj hazırlayan zaman fiziki hücumla məruz qalmışlar.
- Novi Pazarda, 2007-ci ilin aprel ayında Glas Javnosti-nin jurnalisti İsmail Prentic-in cəsədini aparan izdihamın şəklini çəkməyə cəhd göstərən zaman hücumla məruz qalmışdır.
- 9 oktyabr 2005-ci il tarixdə Azərbaycanın Bakı şəhərində müxalifətin yürüşü zamanı şəxsiyyətləri məlum olmayan adamlar Zerkalo qəzetinin jurnalistinə hücum etmiş və ona bədən xəsarəti yetirmişlər, baxmayaraq ki, onu mavi Mətbuat jileti geyindiyindən açıq-aşkar tanımaq mümkün idi.

Şəxsi mühafizə və sərbəst hərəkət azadlığı kimi əsas mülki hüquqlardan bütün vətəndaş, habelə jurnalistlərin yararlanmasının təmin edilməsi polisin üzərinə düşür. Yuxarıda göstərilən dörd haldan üçündə jurnalistlər polis tərəfindən yardım təklif edildiyi və onların müdaxiləsinin zorakılığın daha geniş vüsət almasının qarşısının alındığı barədə məlumat vermişlər.

⁸⁷ http://www.osce.org/documents/rfm/2005/03/15195_en.pdf (Andjian)
http://www.osce.org/documents/rfm/2004/04/2695_en.pdf (Kosovo)
http://www.osce.org/documents/rfm/2004/09/3586_en.pdf (Beslan)

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

Təəssüf ki, jurnalistlərə qarşı hücumlar ATƏT-in əhatə etdiyi sahə daxilində davam edir. ATƏT-in Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin Azadlığı Məsələləri üzrə Nümayəndəliyi öz peşə vəzifələri ilə əlaqədar fiziki hücumla məruz qalmış jurnalistlər haqqında hələ də məlumat alır. Bu nümunələrdən biri 16 mart tarixində ağır şəkildə döyülmüş və bədən xəsarətləri nəticəsində xəstəxanaya yerləşdirilmiş Qırğızistanın Dövlət TeleRadio Şirkətinin jurnalisti Kairat Birimkulova qarşı hücumdur.

6. Həm hüquq-mühafizə orqanları, həm də kütləvi informasiya vasitələri işçiləri polis rəisləri və baş redaktorlar tərəfindən təlim zamanı möhkəmləndirilən davranış kodeksinə müvafiq olaraq fəaliyyət göstərməyə məsuliyyət daşıyırlar. Polis rəisləri ştab-zabirlərinin jurnalistlərin rolu və funksiyaları barədə məlumatlı olmalarının təmin edilməsinə yardım göstərə bilərlər. Onlar həmçinin zabitlərin öz vəzifə borclarını aşdıqları zaman birbaşa tədbir görməlidirlər. Kütləvi informasiya vasitələri işçiləri nümayişin gedişatından kənar qalmaqla və jurnalist kimi açıq-aşkar tanınmaqda yardım göstərməlidirlər.

Tövsiyələrin qısa xülasəsi

1. Hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının kütləvi nümayiş zamanı jurnalistlərin işinə mane olmamaq və ya qarısını almamaq üzrə konstitusiyaya uyğun olaraq məsuliyyət daşıyırlar və jurnalistlərin polis tərəfindən ədalətli və təmkinli rəftar tələb etmək hüquqları vardır.

2. Yüksək rütbəli əməkdaşların polis davranışı üzrə məsuliyyəti polis əməkdaşlarını jurnalistlərin rolu və funksiyaları və xüsusilə də onların nümayiş zamanı rolları haqqında adekvat şəkildə təlimləndirməkdən ibarətdir. Polis tərəfindən həddən artıq reaksiya verildiyi halda polisin jurnalistlərə qarşı davranışı məsələsinə nümayişin icazə verilmiş, yaxud da verilməmiş olmasından asılı olmayaraq ayrıca baxılmalıdır. Yüksək rütbəli polis əməkdaşları tərəfindən tez və adekvat cavab bu cür həddən artıq göstərilmiş reaksiyanın gələcəkdə təkrar olunmayacağına əmin olmaqdan ötrü zəruridir və bu cür davranışa icazə verilməyəcəyi haqda tutarlı xəbərdarlıq edilməlidir.

3. Müəyyən yerlərdə vaxt və yer kimi resursların məhdud olduqları hallar istisna olmaqla, nümayişlərdən reportaj hazırlamaq üçün xüsusi akkreditə ehtiyac olmur. “İcazə verilməmiş nümayişlərdən” reportaj hazırlamaq qərarına gələn jurnalistlərə polis tərəfindən digər ictimai tədbirlər zamanı onlara göstərilən eyni hörmət göstərilməli və qorunmalıdırlar.

4. Jurnalistlərin dinc şəkildə reportaj hazırlanmaq cəhdinə onların avadanlıqlarının müsadirə edilməsi, onlara ziyan verilməsi və ya sındırılmasına qəsdən cəhd göstərilməsi cinayət əməlidir və cavabdeh olanlar qanun üzrə məsuliyyətə cəlb edilməlidirlər. Dövlət orqanları tərəfindən çap materialının, plyonkaların, səsyazma fayllarının, yaxud digər reportajların müsadirə edilməsi birbaşa senzura hərəkətidir və bu cür hərəkətlər beynəlxalq standartlar tərəfindən qadağan edilir. Kütləvi informasiya vasitələrinin rolu, funksiyası, məsuliyyətləri və hüquqları, vəzifəsi kütləni idarə etmək olan hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarına keçirilən təlim planının ayrılmaz hissəsi olmalıdır.

Azərbaycan Respublikasının Sərbəst Toplaşmaq Azadlığı haqqında Qanununun Həyata Keçirilməsinə dair Göstərişlər

5. Jurnalistlər özlərini açıq-aşkar tanıtmalıdırlar, onlar nümayişin gedişatına qoşulmaqdan özlərini saxlamalı və baş verən hadisələr barədə, xüsusilə də canlı yayım, yaxud da İnternet vasitəsilə geniş translyasiya zamanı obyektiv məlumat verməlidir. Jurnalistlər ittifaqı hüquq-mühafizə orqanları ilə tanımanın qəbul edilən metodu barədə razılığa gəlməli və bu tələbi kütləvi informasiya vasitələri işçilərinə çatdırmaq üçün lazımi tədbirləri görməlidirlər. Jurnalistlər iğtişah halında görülməli olacaq polis tədbirləri barədə məlumat almaq və xəbərdar olmaq üçün adekvat addımlar atmalıdırlar.

6. Həm hüquq-mühafizə orqanları, həm də kütləvi informasiya vasitələri işçiləri polis rəisləri və baş redaktorlar tərəfindən təlim zamanı möhkəmləndirilən davranış kodeksinə müvafiq olaraq fəaliyyət göstərməyə məsuliyyət daşıyırlar. Polis rəisləri ştab-zabitlərinin jurnalistlərin rolu və funksiyaları barədə məlumatlı olmalarının təmin edilməsinə yardım göstərə bilirlər. Onlar həmçinin zabitlərin öz vəzifə borclarını aşdıqları zaman birbaşa tədbir görməlidirlər. Kütləvi informasiya vasitələri işçiləri nümayişin gedişatından kənar qalmaqla və jurnalist kimi açıq-aşkar tanınmaqda yardım göstərməlidirlər.